

การศึกษาค้นคว้าอิสระ

กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว: ศึกษาการฟ้องหย่าในประเทศไทย

**THE FAMILY MEDIATION PROCESS: A CASE STUDY
OF THE DIVORCE FILING IN THAILAND**

นายสุรศักดิ์ ยศสิงห์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ.ศ. ๒๕๖๒

ใบรับรองการศึกษาค้นคว้าอิสระ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการความขัดแย้ง)

ปริญญา

การจัดการความขัดแย้ง

สาขา

สังคมศาสตร์

คณะ

เรื่อง กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว: ศึกษาการฟ้องหย่าในประเทศไทย

The Family Mediation Process: A Case Study of the Divorce Filing in Thailand

นามผู้วิจัย นายสุรศักดิ์ ยศสิงห์

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานการสอบ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อรพิน สติรมน, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

(รองศาสตราจารย์ศกกาญจน์ พงษ์ยี่ห้ำ, Ph.D.)

ประธานสาขาวิชา/โครงการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์โสวัตรี ฤ กลาง, Ph.D.)

วันที่ เดือน พ.ศ.

การศึกษาค้นคว้าอิสระ

เรื่อง

กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว: ศึกษาการฟ้องหย่าในประเทศไทย

The Family Mediation Process: A Case Study of the Divorce Filing in Thailand

โดย

นายสุรศักดิ์ ยศสิงห์

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการความขัดแย้ง)

พ.ศ. 2562

สุรศักดิ์ ชศสิงห์ 2562: กระบวนการใกล้เคียงคดีครอบครัว: ศึกษาการฟ้องหย่าใน
ประเทศไทย ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการความขัดแย้ง)
สาขาการจัดการความขัดแย้ง คณะสังคมศาสตร์ อาจารย์ที่ปรึกษาการศึกษาค้นคว้าอิสระ:
รองศาสตราจารย์สุกกาญจน์ พงศ์ยี่หล้า, Ph.D. 74 หน้า

งานวิจัยเรื่อง กระบวนการใกล้เคียงคดีครอบครัว: ศึกษาการฟ้องหย่าในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาถึงแนวคิดของปัญหา และอุปสรรคในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทในคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่า และวิเคราะห์กระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทตามกฎหมายในประเทศไทย 2) เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทในคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่าของศาลเยาวชนและครอบครัวในประเทศไทย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความสำคัญของกระบวนการใกล้เคียงในคดีครอบครัวจากเอกสารทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กฎหมายวารสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาในการใกล้เคียงคดีครอบครัว เรื่องการฟ้องหย่า มีปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดผลสำเร็จในการใกล้เคียงคดีครอบครัว ได้แก่ คู่ความในคดี ความต้องการของคู่ความในคดี การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใกล้เคียงคดีครอบครัว ตลอดจนกระบวนการใกล้เคียงคดีครอบครัว และยังคงมีปัจจัยประกอบอีกมากมายที่ส่งผลต่อความสำเร็จในกระบวนการใกล้เคียงคดีครอบครัว ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของคดีครอบครัวในแต่ละคดี

Surasak Yotsing 2019: The Family Mediation Process: A Case Study of the Divorce Filing in Thailand. Master of Arts (Conflict Management), Major Field: Conflict Management, Faculty of Social Sciences. Independent Study Advisor: Associate Professor Supakarn Pongyelar, Ph.D. 74 pages.

The main objective of this study, The Family mediation process: A case study of the Divorce filing in Thailand was 1) to study the problem about the family mediation process, especially divorce case that happened at Juvenile and Family Court in Thailand and 2) to suggest how to solve that problem. The data were collected from relevant research, law code, and journal.

This study showed that the main factors of the success in family mediation are litigant, litigant's desire, mediator's skill, and mediation process. There are, furthermore, many other factors, which different in each case, effect on the success in family mediation.

Student's signature

Independent Study Advisor

___ / ___ / ___

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยได้รับคำแนะนำจาก รองศาสตราจารย์ ศุภกาญจน์ พงศ์ยี่หล้า อาจารย์ที่ปรึกษา และดร.วรภัทร รัตนพานิชย์ หัวหน้าภาควิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังขอขอบพระคุณคณาจารย์ สาขาการจัดการความขัดแย้ง และในคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รวมถึงอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางวิชาการให้แก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอขอบคุณบุคลากรของสำนักงานประจำศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดชุมพร และจังหวัดอื่น ๆ ที่ช่วยให้ข้อมูลการปฏิบัติงาน และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่โครงการจัดการความขัดแย้ง ภาคพิเศษ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูล และด้านเอกสาร

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา และทุกคนในครอบครัวที่มีมอบโอกาสทางการศึกษาในครั้งนี้ และเป็นกำลังใจที่ดีให้ผู้วิจัย

สุรศักดิ์ ยศสิงห์
กรกฎาคม 2562

สารบัญ

	หน้า
สารบัญภาพ	(3)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
วิธีการวิจัย	3
คำถามการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
บทที่ 2 ความหมาย แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
ความหมายของศาลเยาวชนและครอบครัว และความหมายของครอบครัว	7
ปัจจัยที่ทำให้เกิดการฟ้องหย่าในคดีครอบครัว	21
ความหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว	24
กระบวนการพิจารณาคดีครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัวในประเทศไทย	39
กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวกรณีการฟ้องหย่าในต่างประเทศ	46
บทที่ 3 ผลการศึกษาและการวิเคราะห์	60
ผลการศึกษา กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศไทย และประเทศญี่ปุ่น	60
การวิเคราะห์ความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว กรณีการฟ้องหย่าในประเทศไทย	61
บทที่ 4 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	66
สรุปผลกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว กรณีการฟ้องหย่าในประเทศไทย	66
ข้อเสนอแนะ	68

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	70
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	74

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	Model ผู้ใกล้เกลี่ยคดียศรอบครัวจากบุคคลภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญ	64

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

สภาพสังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปในหลายด้านอย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบต่อคนในสังคมก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ จำนวนมาก เมื่อสังคมมีการขยายตัวและเปลี่ยนแปลงอยู่ต่อเนื่อง ปัญหาความขัดแย้งในด้านต่างๆ จึงเกิดขึ้น เป็นปัญหาหนึ่งที่น่าวันจะยิ่งทวีความรุนแรง เราจะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ความขัดแย้งในสังคมที่มีความรุนแรงจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง การท่องเที่ยว เป็นต้น ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ของสังคม เป็นปัญหาหนึ่งที่มีความสำคัญและเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายพยายามร่วมกันแก้ไขปัญหาเพื่อลดความขัดแย้ง และส่งผลกระทบต่อคนในสังคมให้น้อยที่สุด ปัญหาความขัดแย้งอย่างหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการทางสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ปัญหาความความขัดแย้งในครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันสำคัญในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นทรัพยากรบุคคลในการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพในอนาคต เพื่อก้าวเข้าไปเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในสังคมอนาคต ปัญหานี้จึงเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างถูกวิธี และเป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อนของสังคมโดยรวม

สถาบันครอบครัวในสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากเดิม จากครอบครัวใหญ่ เป็นครอบครัวขนาดเล็ก เมื่อมีปัญหาต่าง ๆ ภายในครอบครัวต้องเผชิญด้วยตนเอง ไม่มีคนกลางช่วยในการไกล่เกลี่ยปัญหาความขัดแย้ง ขาดการควบคุมอารมณ์และทักษะในการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งสาเหตุของปัญหาที่เกิดจากความขัดแย้งในครอบครัวเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ในแต่ละครอบครัวนั้นแตกต่างกัน ทำให้ไม่เข้าใจกัน ขาดทักษะในการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และหากความขัดแย้งเกิดขึ้นต่อเนื่องเป็นเวลานาน ความขัดแย้งนั้นอาจขยายเป็นความรุนแรงในครอบครัวในที่สุด ส่งผลให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวและการหย่าร้างตามมาได้ (จิตติมา บุญประเสริฐ, 2561 อ้างถึง อภิญา เวชชัย, 2546)

ปัญหาการหย่าร้างในสถาบันครอบครัวไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นใหม่ในปัจจุบัน แต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพียงแต่ปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถูกวิธี ซึ่งหากปัญหาดังกล่าวสามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางเลือก ซึ่งเรียกว่า “การไกล่เกลี่ย” ทำครอบครัว

ก็สามารถอยู่ร่วมกันต่อไปได้ แต่ถ้าไม่สามารถไกล่เกลี่ยกันได้ ก็จะต้องมีการหย่าร้างกันหากยินยอม ทั้งสองฝ่ายก็ดำเนินการจดทะเบียนหย่า ณ ที่ว่าการอำเภออื่นๆ แต่ถ้าอีกฝ่ายไม่ยินยอม ก็จะต้องมีการฟ้องคดีขึ้นศาลต่อไป กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นปัญหาความขัดแย้ง จนถึงขั้นตอนการฟ้องหย่าต่อศาล เมื่อคดีมาฟ้องต่อศาล ก็จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยอีกครั้ง โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวเป็นผู้ไกล่เกลี่ย และพยายามให้คู่กรณีได้ตกลงกัน หรือประนีประนอมกันในข้อพิพาท โดยคำนึงถึงความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว ภายใต้อหังการสงวนและคุ้มครองสถานภาพของการสมรส หากไม่สามารถทำได้ก็ให้การหย่าเป็นไปด้วยความเป็นธรรมและเสียหายน้อยที่สุด (สุรรัตน์ ตาใจ, 2559: 2)

ดังนั้น กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวจึงมีความจำเป็นและมีความละเอียดอ่อน บทบาทและคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยทั้งก่อนมีการยื่นฟ้องคดีต่อศาล หรือการยื่นฟ้องคดีต่อศาล แล้ว จึงมีความสำคัญอย่างมาก ในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวในชั้นศาลผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว เรียกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว” ควรเป็นผู้ใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยในการวางตัวเป็นกลาง และต้องมีความอดทน วิธีการไกล่เกลี่ย นั้นไม่มีรูปแบบตายตัว และผู้ไกล่เกลี่ยต้องวางตัวเป็นกลาง และมีการทำหน้าที่ชัดเจน ไม่ทำหลายหน้าที่ในเวลาเดียวกัน ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคต่อกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว การศึกษาครั้งนี้ จะศึกษากระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวศึกษาการฟ้องหย่าในประเทศไทย ในการดำเนินการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในกระบวนการที่เป็นปัญหาให้เกิดการพัฒนาเพื่อยกระดับประสิทธิภาพความสำเร็จ ในกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว ให้มีแนวทางการพัฒนาไปในทิศทางที่เป็นที่ยอมรับของประชาชนมากยิ่งขึ้น และที่สำคัญ จะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ได้จริงและเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงแนวคิดของปัญหา และอุปสรรคในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่า และวิเคราะห์กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามกฎหมายในประเทศไทย
2. เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาลงในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่าของศาลเยาวชนและครอบครัวในประเทศไทย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค และกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทคดีครอบครัวในกรณีการฟ้องหย่าของศาลเยาวชนและครอบครัวในประเทศไทย โดยการนำข้อมูลจากเหตุแห่งการฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย มาประกอบกับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553 โดยการพิจารณาความเหมาะสมในบางประเด็นของกฎหมายว่าจะต้องมีการบัญญัติหรือกำหนดเหตุเพิ่มเติมที่มีลักษณะกว้างขึ้นหรือควรจะตีความกฎหมายอย่างไร ให้มีความเหมาะสมกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นและเพียงพอ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รับทราบถึงแนวคิดของปัญหา และอุปสรรคในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทในคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่า และวิเคราะห์กระบวนการใกล้เคียงฟ้องหย่าตามกฎหมายในประเทศไทย
2. ได้ทราบถึงแนวทางแก้ไขปัญหาในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทในคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่าของศาลเยาวชนและครอบครัวในประเทศไทย

วิธีการวิจัย

1. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎี แนวคิด และรายละเอียดของกระบวนการใกล้เคียงคดีครอบครัว และแนวทางการนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหา และอุปสรรคต่างๆ จากตำรา เอกสาร หรือบทวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้อง
3. วิเคราะห์ปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากกระบวนการใกล้เคียงคดีครอบครัว และแนวทางการปฏิบัติตามทฤษฎี เพื่อให้การใกล้เคียงดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ

4. สรุปผลกระทบที่ได้จากการศึกษากระบวนการใกล้เคียงคดีครอบครัวในเรื่องการฟ้องหย่า

คำถามการวิจัย

1. การดำเนินการใกล้เคียงการฟ้องหย่าในคดีครอบครัวของประเทศไทย มีปัญหาและอุปสรรค รวมถึงวิธีการแก้ไขเป็นอย่างไร

2. กระบวนการใกล้เคียงกรณีการฟ้องหย่าในคดีครอบครัวของประเทศไทย มีรูปแบบการพัฒนาต่อไปเป็นอย่างไรในอนาคต

นิยามศัพท์เฉพาะ

ศาลเยาวชนและครอบครัว หมายถึง ศาลยุติธรรมชั้นต้นซึ่งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดีอาญาที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด หรือคดีอาญาที่ศาลซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีธรรมดาได้โอนมาตามกฎหมาย หรือคดีครอบครัวอันได้แก่คดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาลหรือกระทำการใด ๆ ในทางศาลเกี่ยวกับผู้เยาว์หรือครอบครัว

ศาลเยาวชนและครอบครัวในประเทศไทย หมายถึง ศาลเยาวชนและครอบครัวที่จัดตั้งขึ้นทั้งหมดในประเทศไทย และอยู่ในประเภทของศาลอุทธรณ์คดีชำนาญการพิเศษ สำนักงานศาลยุติธรรม

ผู้พิพากษา หมายถึง ข้าราชการตุลาการผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึงผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัว

ผู้พิพากษาสมทบ หมายถึง บุคคลผู้ไม่ได้เป็นข้าราชการตุลาการแต่ได้รับการคัดเลือก และแต่งตั้งตามกฎหมายจัดตั้งศาลชำนาญการพิเศษ ให้เป็นองค์คณะร่วมกับผู้พิพากษาซึ่งเป็นข้าราชการตุลาการ มีอำนาจและหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีครอบครัว

คู่ความ หมายถึง บุคคลผู้ยื่นคำฟ้อง หรือถูกฟ้องต่อศาล ยื่นคำร้อง รวมถึงบุคคลผู้มีสิทธิกระทำการแทนบุคคลนั้น ๆ ตามกฎหมาย หรือในฐานะทนายความ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง คู่ความในคดีครอบครัว

เจ้าหน้าที่ หมายถึง ผู้มีหน้าที่, ผู้ปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัวในประเทศไทย และเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัว หมายถึง ข้าราชการศาลยุติธรรม พนักงานราชการหรือลูกจ้างที่ได้รับมอบหมาย ให้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว เพื่ออำนวยความสะดวกในงานด้านธุรการต่าง ๆ เช่น การจัดเตรียมสถานที่ การนัดหมาย การทำสัญญาประนีประนอม เป็นต้น

คดีแพ่ง หมายถึง คดีที่ฟ้องร้องเกี่ยวกับสิทธิของเอกชน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึงคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัว

คดีครอบครัว หมายถึง คดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาลหรือกระทำใดๆ ในทางศาลเกี่ยวกับผู้เยาว์หรือครอบครัว ซึ่งจะต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัว หรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว (พ.ร.บ.ศาลเยาวชนฯ มาตรา 4) ดังนั้น คดีที่เกี่ยวข้องด้วยการสมรส สิทธิ และหน้าที่หรือความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา บิดามารดาและบุตร ไม่ว่าในทางใดซึ่งพิพาทกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ทั้งหมด คดีที่เกี่ยวข้องด้วยสถานะและความสามารถของบุคคลอันเกี่ยวกับครอบครัวหรือส่วนได้ส่วนเสียของผู้เยาว์ซึ่งพิพาทกันตาม

ข้อพิพาท หมายถึง กรณีพิพาท, ข้อโต้เถียง, ข้อโต้แย้ง ซึ่งงานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะข้อพิพาทในคดีครอบครัว

กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ การระงับข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่สามเข้ามาช่วยเหลือในการเจรจาต่อรอง ปัจจุบันแนวทางดังกล่าวมีสถานะเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกที่มีจุดเด่นในแง่ประสิทธิภาพ การส่งเสริมให้คู่พิพาทบรรลุผลประโยชน์ร่วมกันแทนการสู้คดีเพื่อหาผู้แพ้ ผู้ชนะ และการช่วยแบ่งเบาภาระคดีจากศาล

การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว หมายถึง การยุติหรือระงับข้อพิพาทในคดีครอบครัวระหว่างสามีภรรยา บุตร หรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง ด้วยความตกลงยินยอมของคู่พิพาทเอง โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวเป็นคนกลาง คอยช่วยเหลือแนะนำ เสนอแนะแนวทางเพื่อยุติปัญหา และนำไปสู่ความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว

ผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว หมายถึง บุคคลที่ศาลเยาวชนและครอบครัวจดทะเบียนไว้ในทะเบียนผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวเพื่อทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวตามกฎหมายว่าด้วยศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว รวมถึงคดีความรุนแรงในครอบครัวตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว โดยเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและคุณสมบัติตามมาตรฐานที่ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางกำหนด และผ่านการฝึกอบรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว บทบาทหน้าที่และวัตถุประสงค์ของศาลเยาวชนและครอบครัว วิธีพิจารณาคดีครอบครัว วิธีการ กระบวนการในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว จิตวิทยาการให้คำปรึกษาเพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและจริยธรรมของผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว โดยผ่านการประเมินตามมาตรฐานที่ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางกำหนด และได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวทะเบียนมีกำหนด 3 ปี นับแต่วันที่จดทะเบียน

บทที่ 2

ความหมาย แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว: ศึกษาเฉพาะกรณีการฟ้องหย่าในประเทศไทย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความสำคัญของกระบวนการไกล่เกลี่ยในคดีครอบครัวจากเอกสารทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กฎหมาย วารสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ความหมายของศาลเยาวชนและครอบครัว และความหมายของครอบครัว
2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการฟ้องหย่าในคดีครอบครัว
3. ความหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว
4. กระบวนการพิจารณาคดีครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัวในประเทศไทย
5. กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวกรณีการฟ้องหย่าในต่างประเทศ

ความหมายของศาลเยาวชนและครอบครัว และความหมายของครอบครัว

ความหมายของศาลเยาวชนและครอบครัว

ศาลเยาวชนและครอบครัวเป็นศาลพิเศษ ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมายเฉพาะ เพื่อให้มีอำนาจในพิจารณาพิพากษาคดีบุคคลบางกลุ่ม เช่น เด็กหรือเยาวชน หรือคดีบางประเภท เช่น คดีครอบครัว คดีคุ้มครองเด็ก หรือคดีคุ้มครองผู้ถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัว โดยวิธีพิจารณาคดีแตกต่างจากศาลธรรมดา แต่ลักษณะของข้อกฎหมายไม่สลับซับซ้อนเหมือนศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษ

อำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัว

คดีอาญา ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาทุกข้อหาที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด ซึ่งเด็กหมายถึง บุคคลซึ่งอายุยังไม่เกิน 15 ปี ส่วนเยาวชน หมายถึง บุคคลที่อายุเกิน 15 ปีแต่ไม่ถึง 18 ปี บริบูรณ์ โดยให้ถืออายุเด็กหรือเยาวชนในวันที่การกระทำความผิดได้เกิดขึ้น ดังนั้น บุคคลที่กระทำความผิดทางอาญา และจะต้องถูกดำเนินคดีในศาลเยาวชนและครอบครัว จึงหมายถึง บุคคลที่อายุไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ ไม่ว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดฐานใด และอัตราโทษเท่าใด แม้บางเรื่องเด็กและเยาวชนกระทำความผิดกฎหมายพิเศษ ตามกฎหมายต้องอยู่ในอำนาจของศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษ โดยเฉพาะก็ตาม ก็ต้องฟ้องคดีเด็กและเยาวชนนั้นต่อศาลเยาวชนและครอบครัว

คดีอาญาที่ศาลซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีธรรมดาได้โอนมา ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553 มาตรา 97 วรรคหนึ่ง เป็นกรณีที่บุคคลที่ได้กระทำความผิดอาญามีอายุพ้นเกณฑ์เยาวชนและคดีอยู่ในอำนาจของศาลธรรมดา โดยหลักแล้วต้องพิจารณาและพิพากษาคดีโดยศาลธรรมดา ซึ่งอาจเป็นศาลจังหวัดหรือศาลแขวงก็ได้ แต่ศาลเห็นว่าจำเลยที่กระทำความผิดมีร่างกาย สภาพจิต สติปัญญาและนิสัยเหมือนเด็กหรือเยาวชน ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจให้โอนคดีไปยังศาลเยาวชนและครอบครัวที่มีอำนาจได้และให้ถือว่าบุคคลนั้นเป็นเด็กหรือเยาวชน

คดีครอบครัว (คดีแพ่ง) ได้แก่คดีแพ่งที่จะต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หมายความว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัว หรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวกับครอบครัว เช่น การหมั้น การสมรส คดีฟ้องหย่า แบ่งสินสมรส อำนาจในการปกครองดูแลบุตร บุตรบุญธรรม การทำนิติกรรมของผู้เยาว์คดีเกี่ยวกับการขอให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ เป็นต้น

คดีคุ้มครองสวัสดิภาพ หมายความว่า คดีที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาลหรือกระทำการใด ๆ ในทางศาลเกี่ยวกับการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กหรือบุคคลในครอบครัว ซึ่งจะต้องบังคับตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองเด็ก กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวหรือ กฎหมายอื่นที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กหรือบุคคลในครอบครัว

ประเภทของศาลเยาวชนและครอบครัว

ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง มีเขตอำนาจครอบคลุมพื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานคร

ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัด มีเขตอำนาจครอบคลุมพื้นที่ในจังหวัดนั้น ๆ

ศาลเยาวชนและครอบครัวสาขา เป็นการจัดตั้งเพื่ออำนวยความสะดวกแก่คู่ความประชาชน หรือผู้มาติดต่อราชการศาลในพื้นที่ห่างไกลจากศาลเดิม แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของศาลเดิมอยู่โดย มีอำนาจพิจารณาเหมือนศาลเดิม เช่น ศาลเยาวชนและครอบครัว สาขา มีนบุรี

เจตนารมณ์และความมุ่งหมายในการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว

สำหรับเจตนารมณ์และความมุ่งหมายในการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชน โดยมุ่งแก้ไขและสงเคราะห์เด็กและเยาวชนยิ่งกว่าการลงโทษ ด้วยการให้มีวิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนให้เหมาะสม โดยมุ่งเน้นในการค้นหาสาเหตุที่ทำให้เด็กและเยาวชนกระทำความผิดแล้วดำเนินการแก้ไขที่สาเหตุที่เกิดขึ้น และที่สำคัญเพื่อคุ้มครองสถาบันครอบครัว และส่วนได้ส่วนเสียของผู้เยาว์ในคดีครอบครัว

หลักสำคัญของศาลเยาวชนและครอบครัว

ศาลเยาวชนและครอบครัวมีผู้พิพากษาสมทบซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงดูบุตรหรือเคยทำงานเกี่ยวข้องกับ การสงเคราะห์หรืออบรมเด็กมาร่วมเป็นองค์คณะในการพิจารณาคดีจำนวน 2 คน โดยผู้พิพากษาสมทบในคดีจะต้องเป็นสตรีอย่างน้อย 1 คน และมีการแยกพิจารณาคดีเด็กต่างหากจากห้องพิจารณาคดีธรรมดา ไม่ปะปนกับผู้ใหญ่ และเป็นการพิจารณาลับ โดยการพิจารณาจะไม่เคร่งครัดตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา รวมถึงมีการสืบเสาะข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประวัติ ความประพฤติและค้นหาสาเหตุการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนเพื่อเสนอความเห็นต่อศาล โดยมีการใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนแทนการลงโทษทางอาญา เช่น การคุมความประพฤติการรอกการลงโทษ การฝึกและอบรม การมอบตัวให้ผู้ปกครองดูแลระหว่างการดำเนินคดีเพื่อความยืดหยุ่นในการแก้ไขเด็ก และเยาวชนอย่างต่อเนื่องศาลเยาวชนและครอบครัวจึงมีอำนาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาได้ และที่สำคัญในคดีครอบครัวนั้น มีการมุ่งเน้นที่จะให้มีการไกล่เกลี่ยเพื่อให้เกิดการประนีประนอมยอมความเพื่อความผาสุกของครอบครัว และเพื่อคุ้มครองประโยชน์ส่วนได้เสียของผู้เยาว์

ความหมาย และคุณลักษณะของผู้พิพากษาสมทบศาลเยาวชนและครอบครัว

ผู้พิพากษาสมทบศาลเยาวชนและครอบครัว ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 คือ บุคคลผู้ผ่านการคัดเลือกจากสำนักงานศาลยุติธรรม โดยการสอบข้อเขียนและการสัมภาษณ์ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนด และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาสมทบศาลเยาวชนและครอบครัว จังหวัดต่างๆ ได้เปิดทำการมีหน้าที่ในทางตุลาการ ร่วมพิจารณาคดีพิพากษาคดีที่เด็กและเยาวชนถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด คดีครอบครัวและคดีแพ่งที่ผู้เยาว์มีผลประโยชน์ได้เสีย รวมถึงเป็นผู้ให้การอบรม บำบัด แก้ไข ฟื้นฟู และสงเคราะห์เด็ก และเยาวชนที่หลงผิดให้กลับตนเป็นพลเมืองดีอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข (ไพฑูริย์ ทับจันทร์, 2555: 9)

บทบาทและหน้าที่ของผู้พิพากษาสมทบศาลเยาวชนและครอบครัวในการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับบรรดาคดี นับว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญในการประสาทความยุติธรรมให้แก่ผู้มีบรรดาคดี เนื่องด้วยตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 15 และมาตรา 23 กำหนดไว้ว่า ศาลเยาวชนและครอบครัวทุกศาลนอกจากมีผู้พิพากษาพิจารณาคดีแล้ว ยังต้องมีผู้พิพากษาสมทบอีกสองคนซึ่งอย่างน้อยคนหนึ่งเป็นสตรีร่วมเป็นองค์คณะในการพิจารณาคดีด้วย ทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา ทั้งนี้ยกเว้นคดีที่อยู่ในอำนาจของผู้พิพากษาคณะเดียวตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 24 มาตรา 25 คือ คดีอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 60,000 บาท เว้นแต่คดีนั้นอธิบดี ผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง หรือบุคคลตามที่กฎหมายกำหนดจะเห็นว่ามิเหตุอันสมควร อาจให้ผู้พิพากษาสมทบท่านใดท่านหนึ่งนั่งพิจารณาคดีร่วมกับผู้พิพากษาคดีด้วย ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 24 หรือในการพิจารณาคดีครอบครัวนั้นผู้เยาว์ไม่มีผลประโยชน์หรือส่วนได้เสีย เว้นแต่คู่ความทั้งสองฝ่าย หรือฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายใด มีความประสงค์จะให้เชิญผู้พิพากษาสมทบเป็นองค์คณะด้วย ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 23 และมาตรา 147 การปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาสมทบในการร่วมพิจารณาคดี จึงปฏิบัติหน้าที่ ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริตเที่ยงธรรม ประสาทความยุติธรรมอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้ (ไพฑูริย์ ทับจันทร์, 2555: 7)

1. มีอายุไม่ต่ำกว่า 35 ปีบริบูรณ์
2. มีหรือเคยมีบุตร หรือเคยอบรมเลี้ยงดูเด็กหรือเคยทำงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์หรือการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก เยาวชน หรือครอบครัว มาเป็นเวลา ไม่น้อยกว่า 3 ปี
3. มีคุณสมบัติที่จะเป็นข้าราชการศาลยุติธรรมได้ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม เว้นแต่พื้นฐานความรู้ซึ่งต้องไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า หรือเคยเป็นผู้พิพากษาสมทบ
4. มีความสุขุมรอบคอบ ทักษะคดีอัยการ และความประพฤติเหมาะสมแก่การพิจารณาคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัว
5. ไม่เป็นข้าราชการหรือผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานของรัฐ ข้าราชการการเมือง สมาชิกรัฐสภาหรือทนายความ ก่อนเข้ารับตำแหน่งผู้พิพากษาสมทบจะต้องได้รับการอบรมความรู้และผ่านการทดสอบในเรื่องจรรยาบรรณและการพิจารณาคดีของศาลเยาวชนและครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาการสังคมสงเคราะห์ การให้คำปรึกษาแนะนำ และการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก เยาวชน และครอบครัว ตลอดจนหน้าที่ของตุลาการ ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์วิธีการ และระยะเวลาที่กำหนดในระเบียบประธานศาลฎีกา และจะต้องปฎิญาณตนต่อหน้าอธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัด หรือผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว ซึ่งตนจะเข้าสังกัดแล้วแต่กรณีว่าจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตด้วยความเที่ยงธรรม และรักษาความลับในราชการ ผู้พิพากษาสมทบให้ดำรงตำแหน่งคราวละ 3 ปี และจะทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งผู้พ้นจากตำแหน่งเนื่องจากครบวาระให้ดำรงตำแหน่งต่อไป อีกก็ได้ แต่จะดำรงตำแหน่งเกินสองวาระติดต่อกันมิได้ ผู้พิพากษาสมทบที่พ้นจากตำแหน่งเนื่องจากครบวาระให้คงปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนกว่าผู้พิพากษาสมทบคนใหม่จะเข้ารับหน้าที่

ความหมายของครอบครัว

ความหมายของครอบครัว ได้มีผู้ให้ความหมายอยู่หลายความหมาย โดยผู้วิจัยของนำตัวอย่าง ของความหมายมาพอสังเขปดังต่อไปนี้

สุพัตรา สุภาพ ให้ความหมายว่า ครอบครัวเป็นกลุ่มบุคคลที่มารวมตัวกัน โดยทางสายโลหิต หรือการรับเลี้ยงดู (เช่นการเป็นบุตรบุญธรรมก็ได้) มีการก่อตั้งขึ้นเป็นครอบครัว มีความสัมพันธ์ต่อกันในฐานะที่เป็นสามีและภรรยา เป็นบิดามารดา เป็นบุตรชาย บุตรสาว เป็นพี่น้อง โดยการรักษาวัฒนธรรมเดิมและมาจากการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่เพิ่มขึ้นก็ได้ (สุวัฒน์ วรรณะหทัย, 2560: 10) เสนอ อินทรสุขศรี ให้ความหมายของคำว่าครอบครัวว่า เมื่อพูดถึงครอบครัวแล้ว เราหมายถึง พ่อ แม่ ลูก นอกจากนี้ยังรวมคนอื่น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกในครอบครัว หรือในบ้านอีกด้วย ในจำนวนนี้ที่นับว่าสำคัญมากพวกหนึ่งรวมอยู่ด้วย คือสมาชิกในวัยสูง อายุ อันหมายถึง ปู่ ย่า ตา ยาย หรือ ญาติผู้สูงอายุ (สุวัฒน์ วรรณะหทัย, 2560: 12)

สนิท สมักรการ ให้ความหมายว่า ครอบครัวเป็นกลุ่มของเครือญาติสนิทกลุ่มหนึ่ง ที่อยู่ร่วมหลังคาเดียวกัน หรืออยู่ในรั้วเดียวกัน (สุวัฒน์ วรรณะหทัย, 2560: 10)

ในความหมายของผู้วิจัยเข้าใจคำว่า ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันซึ่งอาจมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือไม่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือด อันประกอบด้วยบุคคลที่แต่งงานกัน บุตรผู้เป็นทายาท ปู่ย่า ตายายผู้มีอุปการะ และบุคคลอื่นที่มารวมอาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งบุคคลทั้งหลายเหล่านี้ ถูกสานสัมพันธ์ด้วยความรัก ความห่วงใย และบทบาทหน้าที่เพื่อการดำรงอยู่ของครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมที่ประกอบด้วยสมาชิกตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาอยู่ร่วมกันในครัวเรือนเดียวกัน ในฐานะสามีภรรยาพ่อแม่พี่น้องมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยการสมรส การสืบสายโลหิตหรือการยอมรับตามกฎหมาย มีการตัดสินใจร่วมกันมีการรับรู้ความทุกข์สุข มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกัน และกัน มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมและจริยธรรมต่างๆเพื่อการดำรงอยู่ในสังคมต่อไป

ประเภทของครอบครัว

อานนท์ อภกริรมย์ (สุวัฒน์ วรรณะหทัย, 2560: 12) ได้แบ่งประเภทของครอบครัว โดยถือสมาชิกเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ดังนี้

1. Nuclear Family ได้แก่ ครอบครัวที่ประกอบไปด้วย บิดา มารดา และบุตรเท่านั้น
2. Extended Family ได้แก่ ครอบครัวที่ประกอบไปด้วย บิดา มารดา และบุตร รวมถึงญาติพี่น้อง เช่นปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา ซึ่งอาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน

3. ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear families) ประกอบด้วย ชายหญิงอยู่ร่วมกัน และอาจมีบุตรของตนเองหรือมีการรับเป็นบุตรบุญธรรม ครอบครัวเดี่ยวลักษณะนี้ มีมาแต่โบราณ และยังคงเป็นรูปแบบที่พบเห็นได้มากที่สุด

4. ครอบครัวขยาย (Extended families) ประกอบด้วย บิดามารดา เครือญาติ และอาจหมายรวมถึง บุคคลที่ไม่ใช่เครือญาติ แต่มาอยู่ร่วมชายคาเดียวกันเสมือนเครือญาติก็ได้

5. ครอบครัวที่ประกอบด้วยบิดามารดาที่ผ่านการหย่าร้าง และได้สร้างครอบครัวใหม่ โดยมีบุตรจากครอบครัวเดิมหรือไม่ก็ได้

6. ครอบครัวที่ไม่มีบุตรที่ชอบใช้ชีวิตแบบอิสระระหว่างกัน

7. ครอบครัวที่บุตรอยู่ร่วมกับบิดาหรือมารดาเพียงผู้เดียว (Lone-parent families)

8. ครอบครัวที่ชายหญิงอยู่ร่วมกันในแบบที่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส จึงไม่ได้เป็นที่ยอมรับตามกฎหมาย และต้องมีการจดทะเบียนให้ถูกต้องในภายหลัง

9. ครอบครัวเพศเดียวกัน หรือเรียกว่า กลุ่มเกย์สำหรับเพศชายต่อชาย หรือ กลุ่มเลสเบียนสำหรับเพศหญิงต่อเพศหญิง ซึ่งยังไม่เป็นที่ยอมรับตามกฎหมายหรือยอมรับตามกฎหมายในบางประเทศ

ลักษณะของครอบครัว

ไพฑูริย์ เครือแก้ว (2518) ลักษณะของครอบครัวไทยตั้งแต่โบราณมา ถือได้ว่าเป็นครอบครัวที่มีความอบอุ่นในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมที่ได้อบรมสั่งสอนสืบทอดต่อกันมา กล่าวคือ ผู้เยาว์จะต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ลูกหลานจะต้องมีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่หาได้ไม่มากนักในสังคมทางซีกโลกตะวันตก ลักษณะที่สำคัญๆ ของครอบครัวไทย มีดังนี้

1. เป็นครอบครัวขยายหรือครอบครัวใหญ่มากกว่าครอบครัวแบบอื่น ๆ โดยเฉพาะในชนบท ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า (หรือตา ยาย)รวมทั้งพี่น้องของฝ่ายสามีหรือภรรยา

2. ให้อำนาจผู้ชายหรือสามีเป็นผู้นำครอบครัว โดยสามีต้องมีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดู ให้ความจุนเจือในทางเศรษฐกิจ แต่ในปัจจุบันนี้ ฝ่ายภรรยาเริ่มมีบทบาทมากขึ้น เพราะต้องช่วยกันหาเงินหาทองมาช่วยยกฐานะของครอบครัว มิฉะนั้นฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวอาจจะอยู่ในภาวะยากลำบาก

3. ลูก คือ โข่ทองคล่องใจพ่อแม่ รวมไปถึง ปู่ ย่า ตา ยาย หรือ พี่ ป้า น้ำ อาด้วย จะเห็นได้ว่าเมื่อเวลามีเด็กเล็กในครอบครัว ผู้ใหญ่ทุกคนมักมุ่งความสนใจไปที่ตัวเด็ก

4. มีความเคารพเชื่อฟังกันตามลำดับอาวุโสของสมาชิกในครอบครัว

5. ลูกผู้ชายได้รับการยกย่องให้เป็นผู้สืบสกุล นั่นคือ จะต้องคอยระมัดระวังความประพฤติให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม ถ้ามีความประพฤติเสียหาย ก็เท่ากับเป็นการทำลายวงศ์สกุล

6. ลูก ๆ จะต้องแสดงความกตัญญูทเวที่ต่อบิดามารดา กล่าวคือ ต้องคอยอุปการะเลี้ยงดูท่านเมื่อท่านอยู่ในวัยชรา ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งของครอบครัวไทย โดยคนไทยได้รับการสั่งสอนอบรมเรื่องความกตัญญูทเวที่ ให้รู้จักช่วยเหลือและอุปการะแก่ญาติผู้ใหญ่ของตน โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในวัยชราและขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความกตัญญูทเวที่จึงถือเป็นคุณธรรมที่สังคมยกย่องอย่างสูง

7. ภรรยา ถึงแม้จะไม่ใช่นำครอบครัว แต่ก็มีบทบาทอย่างมาก โดยมีอิทธิพลเหนือฝ่ายชายในการเลี้ยงดู อบรมบุตรธิดา การใช้จ่ายในครอบครัวตลอดจนการดูแลบ้านเรือน

8. ความผูกพันทางสายโลหิต บิดามารดาร์ักและห่วงใยลูกของตนเสมอ แม้ว่าจะแต่งงานไปแล้วก็ตาม ท่านองเดียวกับญาติพี่น้องจะช่วยเหลือเพื่อแผ่กันและกัน ญาติทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายมีความเท่าเทียมกัน และนับเชื้อสายทั้งฝ่ายชายฝ่ายหญิง พ่อแม่มักอุปการะเลี้ยงดูลูกที่เป็นคนโสดตลอดไป ถ้าคู่สมรสใหม่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกับครอบครัวเดิม มักเลือกการอยู่ร่วมบ้านเดียวกันกับครอบครัวฝ่ายหญิงมากกว่าฝ่ายชาย เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะไม่มีการใช้อำนาจเหนือภรรยาเกินขอบเขต

บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว

บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว คือ การรับรู้ของสมาชิกในครอบครัวต่อการดูแลซึ่งกันและกันในทางที่เหมาะสม ประกอบด้วย การให้ความรักความอบอุ่น การให้กำลังใจ การเอาใจใส่ดูแลความเป็นอยู่ การทำกิจกรรมที่ร่วมด้วยกันในลักษณะของครอบครัว การให้การศึกษายอบรมสั่งสอน การให้รู้ระเบียบกฎเกณฑ์ทางสังคม การให้ความคุ้มครองความปลอดภัย และการดูแลรักษาเมื่อเจ็บป่วย เป็นต้น ซึ่งจะยกตัวอย่างได้จากหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ให้การดูแลทางด้านเสรีภาพ เช่น ได้รับการเลี้ยงดูเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน การได้รับประทานอาหารที่ชอบ การมีที่พักอาศัยอยู่ด้วยกัน การได้รับการดูแลเมื่อเจ็บป่วย การให้อิสระในการไปไหนมาไหน เป็นต้น

2. เป็นที่พักพิง ทั้งร่างกาย และจิตใจ คือ ครอบครัวเป็นแหล่งที่มีรายได้ รายจ่าย มีการซื้อสิ่งต่าง ๆ ของการดำรงชีวิต มีที่พักผ่อนหย่อนใจ ครอบครัวเป็นที่พักพิงทางจิตใจ เวลาอีกฝ่ายมีปัญหา ก็สามารถให้กำลังใจซึ่งกันและกันไม่ทิ้งไปไหน เช่น เป็นที่ให้ความรักความอบอุ่นเป็นบ่อเกิดของการเคารพนับถือ และมีอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ ร่วมกัน

3. มีการแบ่งหน้าที่ร่วมกันในการทำงาน คือ ครอบครัวควรมีหน้าที่จัดแบ่งว่าใครจะทำอะไร เช่น ใครเป็นผู้หารายได้ ใครเป็นผู้ทำความสะอาดบ้าน ใครเป็นผู้ดูแลบุตรหรือสมาชิกอื่น ๆ หรือร่วมด้วยช่วยกันในหน้าที่นั้น ๆ ก็ได้

4. ทำให้บุคคลในครอบครัวมีโอกาสร่วมสังสรรค์กันในบางครั้ง คือ ครอบครัวมีหน้าที่ทำให้สมาชิกได้ร่วมพบปะ พูดคุย หรือทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดสานสัมพันธ์ของสมาชิกภายในครอบครัว เช่น การรับประทานอาหารร่วมกัน การไปร่วมทำบุญในวันสำคัญ หรือวันที่กำหนด เป็นต้น

5. ทำหน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่ของครอบครัว คือ ครอบครัวจะต้องมีการวางแผนในการให้กำเนิดบุตรตามความเหมาะสมทำการเลี้ยงดูบุตรว่าจะมีกี่คน ให้การศึกษา ให้ความรักความอบอุ่นให้อิสระเสรีตาม ที่เห็นสมควรแก่บุตร เป็นต้น

6. ครอบครัวควรรักษาไว้ซึ่งความเป็นระเบียบ มีขอบเขตการบริหารในครอบครัว การมีระเบียบที่ให้ทุกคนอยู่กันอย่างมั่นคง เพื่อเป็นการกำหนดแนวทางที่ดีของครอบครัว ต่อไป

7. ครอบครัวต้องมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม กล่าวคือ ครอบครัวควรมีการติดต่อ สร้างสัมพันธ์กับองค์กรต่าง ๆ หรือแหล่งทางสังคมอื่น ๆ เช่น ชุมชนที่เป็นเครือข่ายของตนเองเพื่อ จะได้รับความช่วยเหลือเมื่อมีเหตุการณ์จำเป็น หรือแม่แต่เพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้กัน

8. ครอบครัวควรมีแรงจูงใจ และมีศีลธรรมจรรยา คือ ครอบครัวควรมีหน้าที่สร้าง แรงจูงใจมีการสนับสนุนให้รางวัลสมาชิกตามความเหมาะสมเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จต่างๆ ครอบครัวควรมีการฝึกให้สมาชิกในครอบครัวมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรักใคร่ซึ่งกันและกัน ครอบครัวควรเป็นแหล่งที่ทำให้ทุกคนได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างเหมาะสม และเมื่อ ต้องเผชิญกับปัญหาที่เป็นภาวะวิกฤตที่รุนแรง ครอบครัวควรเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับอุปสรรค และแก้ปัญหาาร่วมกันได้

รูปแบบของการหย่าร้างในครอบครัว

สำหรับในรูปแบบของครอบครัวที่เริ่มมีปัญหาขึ้นมา นั้น อาจเกิดขึ้นได้หลายสาเหตุ แตกต่างกันไปซึ่งตามมาตรา 1501 บรรพ 5 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กำหนดให้การสิ้นสุด การสวดการสมรสมี 3 กรณี คือ 1) กรณีการตายของคู่สมรส 2) กรณีการหย่าโดยความยินยอม 3) กรณีศาลมีคำพิพากษาให้เพิกถอน แต่ถ้าคู่สมรสฝ่ายหนึ่งจะฟ้องหย่าต้องแสดงเหตุฟ้องหย่าตาม มาตรา 1516 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังต่อไปนี้

(1) สามีหรือภริยาอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นฉันทันกริยาหรือสามี เป็นชู้หรือมีชู้ หรือ ร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจฉนั้น อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(2) สามีหรือภริยาประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะความประพฤติชั่วนั้นจะเป็นความผิดอาญาหรือไม่ ถ้า เป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่ง

(ก) ได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง

(ข) ได้รับความดูถูกเกลียดชังเพราะเหตุที่คงเป็นสามีหรือภริยาของฝ่ายที่ประพฤติชั่ว อยู่ต่อไป หรือ

(ก) ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร ในเมื่อเอาสภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนึงประกอบ อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(3) สามีหรือภริยาทำร้าย หรือทรมานร่างกายหรือจิตใจ หรือหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งนี้ ถ้าเป็นการร้ายแรง อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(4) สามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(4/1) สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก และได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปีในความผิดที่อีกฝ่ายหนึ่งมิได้มีส่วนก่อให้เกิดการกระทำความผิดหรือยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้นด้วย และการเป็นสามีภริยากันต่อไปจะเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(4/2) สามีและภริยาสมักรใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งของศาลเป็นเวลาเกินสามปี ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(5) สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ หรือไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกินสามปีโดยไม่มีใครทราบแน่ว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(6) สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควรหรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควรในเมื่อเอาสภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนึงประกอบ อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(7) สามีหรือภริยาวิกลจริตตลอดมาเกินสามปี และความวิกลจริตนั้นมีลักษณะยากจะหายได้ กับทั้งความวิกลจริตถึงขนาดที่จะทนอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาต่อไปไม่ได้ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(8) สามีหรือภริยาผิดทณฑ์บนที่ทำให้ไว้เป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(9) สามีหรือภริยาเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงอันอาจเป็นภัยแก่อีกฝ่ายหนึ่งและโรคลักษณะเรื้อรังไม่มีทางที่จะหายได้ อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(10) สามีหรือภริยามีสภาพแห่งกายทำให้สามีหรือภริยานั้นไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

นอกจากนี้ยังมีกรณีศึกษา ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละบริบทของชุมชนนั้น ๆ ของสังคมไทย เพื่อให้เห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมีอย่างไรและเป็นลักษณะแบบใด โดยคู่สมรสไม่รู้จักถนอมน้ำใจกัน หรือรู้จักให้อภัยกัน เรื่องการหย่าร้างหรือการแยกทางกันก็ไม่เกิดขึ้นในสังคม เพราะการหย่าร้างไม่ใช่ทางออกที่ดีที่สุดของการใช้ชีวิตคู่ หลายครอบครัวที่มีการหย่าร้าง แยกทางกันแล้ว ไม่สามารถมองหน้าแล้วรักกันเหมือนเดิมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้สิทธิทางศาลเพื่อให้ตนเองชนะนั้น ย่อมมีผลยิ่งกว่าการหย่ากันโดยความยินยอมของทั้งสองฝ่ายเป็นแน่แท้ เมื่อกล่าวถึงการใช้สิทธิทางศาลแล้ว ในหัวข้อที่ 4 ผู้วิจัยจะกล่าวถึงลักษณะของกฎหมายที่มีการใช้ในการหย่าร้าง เมื่อพิจารณาถึงปัญหา การเกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัวอาจมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายใน เช่น การใช้ความรุนแรงในครอบครัว ระหว่างบิดา มารดา กับบุตร หรือปัจจัยจากภายนอก เช่น ความสัมพันธ์อันริ้วฉาน โดยมีบุคคลที่สามเข้ามาเกี่ยวข้องกับระหว่างคู่สมรสทั้งที่มี การจดทะเบียนตามกฎหมาย หรือเพียงแต่อยู่กินฉันสามีภริยาโดยมิได้จดทะเบียนสมรส หลายคนมักจะมีความรู้สึกว่าคู่พิพาทควรจะต้องตกลงกันเอง เพราะเป็นเรื่องภายในครอบครัว ดังนั้นปัญหาในเรื่องนี้ จึงต้องมีคนกลางในการช่วยไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีครอบครัว ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอำนวยความสะดวก ในการไกล่เกลี่ย และควบคุมกระบวนการไกล่เกลี่ย เป็นคนกลาง ช่วยเหลือคู่พิพาทในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง นำเสนอหรือเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง การหาทางออกที่เหมาะสม การทำความเข้าใจและปรับมุมมองของคู่พิพาทเกี่ยวกับปัญหาที่มีชีวิตติดกับมุมมองของตนฝ่ายเดียว แต่เป็นการปรับเพื่อมองปัญหาร่วมกัน เพื่อให้คู่ความสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง บนพื้นฐานของข้อมูลที่เพียงพอ โดยผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวไม่มีอำนาจหน้าที่ใด ๆ ในการตัดสินใจหรือชี้ขาดข้อพิพาท (ศูนย์ประเมินประนอมคดีครอบครัวประจำศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดลพบุรี, ม.ป.ป.: 3) หรือในกรณีที่มีการฟ้องร้องดำเนินคดีกันแล้ว ผู้พิพากษามีส่วนสำคัญในชั้นพิจารณาคดีในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว ซึ่งบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สำหรับการไกล่เกลี่ย ประนีประนอมในคดีครอบครัว (Family Mediation) นั้นมีความแตกต่างจากเรื่องอื่น ๆ ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีทั่วไป เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากในคดีทั่วไปอาจมีผลประโยชน์ของคู่ความทั้งสองฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นส่วนใหญ่ ผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวหรือคนกลางในการไกล่เกลี่ย จะมีบทบาทในการคุม

สถานการณ์ ช่วยเหลือให้กระบวนการของกลุ่มในตอนนี้ให้ตรงตามความต้องการให้มากที่สุด แต่ในคดีครอบครัว บทบาทที่สำคัญของผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวควรมีความละเอียดและคำนึงถึงความต้องการของกลุ่มแล้ว ควรคำนึงถึงความเป็นอยู่ในครอบครัวเป็นสำคัญยิ่ง และถ้าเรื่องใดมีผลประโยชน์ของเด็กเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยแล้ว การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจะต้องมีกระบวนการที่รักษาความสัมพันธ์ในครอบครัวและผลประโยชน์เด็กเป็นสำคัญกว่าคดีทั่วไป

คดีครอบครัวเป็นคดีที่มีความละเอียดอ่อนก่อให้เกิดผลกระทบไม่เฉพาะต่อคู่พิพาท หากแต่ในบางกรณีที่คู่พิพาทซึ่งเป็นสามี-ภริยามีบุตรด้วยกัน หรือแม่ไม่มีบุตรด้วยกันแต่มีทรัพย์สินที่หามาได้ร่วมกัน หรือแต่ละฝ่ายมีคู่ครอง หรือคนรักใหม่ไปแล้ว การเจรจาไกล่เกลี่ยในกรณีเช่นนี้ ผู้ไกล่เกลี่ยอาจต้องแนะนำกับผู้ที่เกี่ยวข้องนอกเหนือจากคู่พิพาทด้วย นอกจากนั้นผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวยังจะต้องมีการประเมินก่อนเข้าสู่กระบวนการว่าข้อพิพาทดังกล่าวสมควรเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยหรือไม่ และขั้นตอนการประเมินนี้จะอยู่ในช่วงที่เรียกว่า Pre-mediation screening ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก และทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงกระบวนการการไกล่เกลี่ยในคดีครอบครัวมีประโยชน์อย่างมากต่อคู่พิพาทและผู้เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย โดยคดีจะยุติด้วยความรวดเร็ว และไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ ในการไกล่เกลี่ย คู่ความจะยังคงความสัมพันธ์อันดีต่อกันต่อไปได้ สามีภริยาอาจปรับความเข้าใจกลับคืนดี และสามารถอยู่ร่วมกันต่อไปได้ หรือ หากไม่อาจกลับคืนคืออยู่ร่วมกันได้ ก็สามารถแยกทางกันโดยสันติ คู่ความทุกฝ่ายพึงพอใจในข้อยุติของคดี เนื่องจากเป็นข้อยุติที่ได้มาจากความสมัครใจหรือการเจรจาร่วมกัน เช่น การตกลงในการเลี้ยงดูบุตร การใช้อำนาจการปกครองบุตร การจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูที่เหมาะสม การแบ่งสินสมรสที่เป็นธรรมหรือการจ่ายค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายจำเป็นในการเลี้ยงชีพที่พึงพอใจทั้งสองฝ่าย เป็นต้น

สำหรับบทบาทในการไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทคดีของผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวประจำศาลจังหวัดเชียงราย จากการศึกษาพบว่าผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวส่วนใหญ่มีการอธิบายให้คู่กรณีเข้าใจถึงข้อดีหรือประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยการกระตุ้นให้คู่กรณีพูดเสนอข้อเท็จจริง การค้นหาประเด็นความต้องการ (ความพึงพอใจ) การทำให้คู่กรณีทุกฝ่ายทราบถึงประเด็นปัญหาข้อพิพาท มีการสื่อสารที่ดี มีวาทศิลป์ รู้จักเลือกใช้รูปแบบวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับรูปคดีมาช่วยในการเจรจา ผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวตระหนักถึงหลักการสำคัญ ในการไกล่เกลี่ย 4 ประการ คือ (ปริญญาพงศ์ เกียรตินัยกุลกนก, 2556: 58-91)

1. การทำให้ทุกฝ่ายสมัครใจเข้าสู่ระบบไกล่เกลี่ย
2. การค้นหาความพอใจของกลุ่มความ
3. การสร้างบรรยากาศในการเจรจาต่อรองของกลุ่มความ
4. การแสดงออกซึ่งความซื่อสัตย์สุจริต เป็นกลาง ปราศจากอคติ ประพฤติตนถูกต้องตาม กฎหมายและทำนองคลองธรรม อยู่ในกรอบจริยธรรม มีความรู้และความเข้าใจในปรัชญาการไกล่เกลี่ย

จากการศึกษา ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พบว่า ปัญหาด้านกระบวนการ และวิธีการไกล่เกลี่ยเป็นปัญหาที่อยู่ในระดับมาก กล่าวคือ หากไม่มี กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล และนอกศาลก็จะไม่ก่อให้เกิดความเป็นกันเอง ความ สะดวก ความรวดเร็ว และการไกล่เกลี่ยทำให้คู่ความประหยัดเวลา รองลงมาคือ ปัญหาด้านสถานที่ พบว่า การสร้างบรรยากาศการไกล่เกลี่ย และสร้างสัมพันธภาพระหว่างคู่ความ โดยผู้ไกล่เกลี่ย จะต้องสร้างบรรยากาศของการไกล่เกลี่ยให้แตกต่างจากการพิจารณาคดี ด้วยการทำให้รูปแบบของ การเจรจาตกลงเป็นไปในแนวทางของการเจรจาหรือเพื่อหาทางยุติข้อพิพาท และสถานที่ไกล่เกลี่ย ควรจัดเป็นสัดส่วน ไม่ตั้งอยู่ในจุดที่คนพลุกพล่าน ซึ่งจะส่งผลให้เป็นการสร้างความคุ้นเคย ลด ความตึงเครียด สร้างสัมพันธภาพระหว่างคู่ความ ด้านจำนวนคดี มีจำนวนคดีเข้าสู่กระบวนการไกล่ เกลี่ยมากขึ้น ทำให้จำนวนเจ้าหน้าที่ที่ดูแล ไม่เพียงพอ ด้านความเหมาะสมของผู้ไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่ เกลี่ยควรเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการไกล่เกลี่ย (พลีลักษณ์ ทองเจริญ, 2550: 91-94)

จากที่ได้สรุปเบื้องต้นว่า เพียงแค่คำว่า ไกล่เกลี่ยการฟ้องหย่าในคดีครอบครัว ระดับความ รุนแรงทางอารมณ์ของคู่พิพาทก็ค่อยบรรเทาเบาบางลงนั้น เป็นประ โยชน์ที่ได้รับในข้อนี้เป็นเรื่อง ของความรู้สึกซึ่งมีที่มาจากแนวความคิดที่ว่า “ปัญหา ทุกอย่างย่อมมีทางแก้ ถือเป็นความคิดในด้าน บวก” ที่เรียกกันว่า “Positive Thinking” นอกจากนี้การรับรู้ว่าจะมีคนกลางที่ไม่มีส่วน ได้ส่วนเสีย มีความเป็นกลาง และเป็นที่ยอมรับ ซึ่งอาจจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว หรือผู้พิพากษาคอยให้ การช่วยเหลือ สนับสนุนให้คู่สมรสได้เจรจา เพื่อหาทางออกร่วมกันในปัญหาที่ เกิดขึ้น หรือที่จะ เกิดขึ้น ในอนาคต เช่น การใช้อำนาจปกครองบุตร การตกลงกันเรื่องการไปเยี่ยมเยียนบุตร หรือ แม้แต่ปัญหาเรื่องค่าเสียหาย ค่าอุปการะเลี้ยงดู ค่าเลี้ยงชีพ เป็นต้น

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการฟ้องหย่าในคดีครอบครัว

สำหรับเหตุปัจจัยที่ทำให้การสมรสต้องสิ้นสุดลงหรือที่เรียกว่าการหย่าร้างกันของคู่สมรสนั้นอาจจะเกิดจากสาเหตุหลายประการทั้งที่เป็นเหตุการณ์ประจักษ์ได้ คือ เหตุที่สามารถเห็นได้ มีความเป็นรูปธรรม เช่น การนอกใจ การใช้ความรุนแรง ฯลฯ พบมากในอดีต เนื่องจากการหย่าร้างเดิมแม้สามารถทำได้ แต่ส่วนใหญ่มักไม่นิยมให้เกิดการหย่า ด้วยว่าสังคมสมัยก่อนนั้นยังไม่เอื้อต่อการกระทำได้มากนัก ส่วนมากแล้วคู่สมรสที่มีปัญหาอาจใช้วิธีการปรึกษาหารือกับผู้ใหญ่ เนื่องจากรูปแบบครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย จึงเอื้อต่อการยุติปัญหาการขัดแย้งระหว่างสามีภริยาบ้างสามารถแก้ปัญหาได้แต่ไม่เสมอไปที่ปัญหาจะได้รับการแก้ไขอย่างตรงจุดและมักจะต้องอดทนอดกลั้น ดำเนินชีวิตครอบครัวร่วมกันต่อไป ไม่เช่นนั้นแล้วจะได้รับความอับอายขายหน้า เช่น ฝ่ายหญิงที่เคยหย่าร้างมาก่อน อาจได้ชื่อว่ามีตำหนิ หรือถูกมองในเชิงลบจากสังคม ไม่มีโอกาสในการเริ่มต้นชีวิตครอบครัวใหม่หรือโอกาสในการได้งาน มีอาชีพ อาจประสบความลำบากมากขึ้น หากว่าฝ่ายหญิงนี้ตอนสมรสเป็นแม่บ้าน ภายหลังหย่าจึงทำให้โอกาสต่าง ๆ ลดทอนลงไป ในขณะที่ฝ่ายชายที่ผ่านการหย่าร้างมาแล้วก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน แต่อาจไม่รุนแรงเท่ากับฝ่ายหญิง เช่น ฝ่ายชายมีอาชีพรองรับอยู่แล้ว เพราะทำงานตลอดมาตั้งแต่สมรส การหย่าจึงเป็นเพียงการปลดปล่อยภาระทางครอบครัวหรือความสามารถในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่เป็นไปได้มากกว่า เป็นต้น นอกจากผลกระทบที่เกิดจากสังคมแล้วผลกระทบกระเทือนทางจิตใจจากการหย่าร้างก็มีไม่น้อย โดยส่งผลโดยตรงถึงคู่หย่าและบุตร ทำให้อาจเกิดปัญหาสังคมตามมาได้อีกจากการที่บิดามารดาแยกทางกัน (ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2556: 192)

การตัดสินใจหย่าขาดจากกันของคู่สมรส นับว่าเป็นเรื่องที่มีความเปราะบาง ละเอียดอ่อนมากที่สุดเรื่องหนึ่งในการคิดตัดสินใจ เนื่องจากการหย่าเป็นเรื่องที่อาจส่งผลกระทบต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย นอกเหนือจากตัวคู่สมรสนั่นเอง เช่น ผลกระทบของการหย่าขาดจากกันต่อเกียรติยศ ชื่อเสียงของวงศ์ตระกูลที่อาจได้รับการติฉินนินทา การเสื่อมเสียชื่อเสียงของคู่สมรสนั้นเองหรือผลกระทบที่อาจไปตกอยู่กับบุตร ในการตัดสินใจหย่าขาดจากกันของคู่สมรสที่มีสถานะความเป็นบิดาและมารดาพร้อมอยู่ด้วย เมื่อเกิดข้อถามว่าจะมีวิธีการอย่างไรที่จะส่งผลกระทบต่อตัวบุตรน้อยที่สุด ส่วนมากแล้วคู่สมรสที่มีบุตรมักเลือกหาทางแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยอาศัยการประนีประนอมยอมกันมากกว่า เพราะเห็นแก่บุตรหรือบางกรณีที่คู่สมรสเลือกที่จะใช้วิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยการหย่าโดยไม่มีการคำนึงถึงบุตรก็ตาม ในความเป็นจริงแล้วบางครั้งการหย่ากลับเป็นสิ่งจำเป็นแม้ว่าจะกระทบกับบุตรไปบ้าง แต่นับว่าเป็นประโยชน์แก่บุตรมากกว่า เพราะการหย่าร้างกัน ย่อมดีกว่าการที่บุตรจะต้องทนเห็นบิดาและมารดาฟืนทอนอยู่ร่วมกัน หรือทะเลาะกัน

เป็นประจำ การที่บิดาและมารดามีชีวิตสมรสไม่ราบรื่นแต่ยังพยายามเหนียวรั้งที่จะอยู่ด้วยกันโดยใช้ชีวิตแบบเย็นชา แม้ว่าจะไม่มีการทะเลาะกันแต่การไม่พูดคุยหรือไม่มีการกิจกรรมร่วมกัน ทำให้บุตรที่อยู่ในสถานะครอบครัวแบบนี้มักประสบปัญหาและมองหาความรัก ความอบอุ่นจากที่อื่นในการศึกษาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกแยกในชีวิตสมรสด้านต่างๆ อาจศึกษาได้จากงานวิจัยที่มีอยู่หลายฉบับโดยการศึกษา สํารวจ รวบรวมและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเหตุที่ทำให้เกิดความแตกแยกในชีวิตสมรสอันนำไปสู่การหย่าขาดจากกัน ทั้งนี้งานวิจัยส่วนมากใช้วิธีการสอบถาม การสัมภาษณ์ คู่สามีภรรยาที่กำลังประสบปัญหาขัดแย้งกันหรือคู่สมรสที่ได้มีการแยกกันอยู่แล้ว เพื่อจะได้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นปกติอยู่เองที่ต้องมีการสอบถามจากบุคคลดังกล่าว เพื่อให้ได้คำตอบในปัญหาอย่างตรงจุด นอกจากนี้ยังพบว่ามีความคิดแสดงให้เห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาจากคู่สมรสที่มีความสัมพันธ์ปกติด้วย เพราะบ่อยครั้งที่การสอบถาม การสัมภาษณ์ คู่สมรสที่ชีวิตสมรสยังปกติสุขอยู่จะสามารถตอบข้อสงสัยหรือสามารถทำความเข้าใจถึงเหตุหรือปัญหาของคู่สมรสที่มีปัญหาได้ด้วย (นันทนัช สิมะโชคดิ, 2559 อ้างถึง ดวงเดือน เลขยานนท์, ม.ป.ป.)

ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นอดีตหรือปัจจุบันพบว่า การที่สามีและภรรยาไม่สามารถทนอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวได้อีก อาจมีสาเหตุหลายประการที่สำคัญอันจะนำไปสู่ปัญหาครอบครัวแตกร้างและก่อให้เกิดการหย่าร้างได้ ตามลำดับ สรุปได้ดังนี้

ปัญหาในเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาถึงทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะทำให้สามารถทราบถึงเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความแตกร้างของความเป็นสถาบันครอบครัวและการสิ้นสุดของชีวิตสมรสได้ทางหนึ่ง เนื่องจากทฤษฎีต่างๆ ย่อมเกิดมีขึ้นพร้อมกับการประพุดิ ปฏิบัติของมนุษย์ จนกระทั่งสั่งสมและถูกกำหนดนิยามรูปแบบ ขึ้นมาเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงโดยตรง

1. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นหลักที่เกิดจากความไม่เท่าเทียมกันในทางเพศ (Gender) เนื่องจากสังคมจะเป็นผู้กำหนดบทบาทความเป็นเพศขึ้น โดยให้ผู้หญิงมีคุณลักษณะบางอย่างและผู้ชายมีคุณลักษณะบางอย่าง โดยมีความเชื่อว่าลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ นำไปสู่การกำหนดบทบาทหน้าที่รวมทั้งสถานะที่แตกต่างกันของบุคคลทั้งสองเพศ ผู้หญิงจึงอยู่ในฐานะเป็นผู้ต่อยกว่า เป็นผู้ตาม เป็นผู้ถูกกำหนด ในขณะที่ผู้ชายอยู่ในฐานะที่เหนือกว่า เป็นผู้นำ เป็นผู้กำหนด (พิชญ์ อภิธมาจาร โยชิน, 2550: 4-5)

2. ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและความเสมอภาคระหว่างเพศ ปัญหาความรุนแรงภายในครอบครัวที่เกิดขึ้นในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน นอกเหนือจากเรื่องบทบาทเชิงอำนาจระหว่างเพศชายและเพศหญิงแล้ว ยังมี อีกหลายปัจจัยที่ก่อให้เกิดการกระทำ ความรุนแรงระหว่างกันได้ ซึ่งต้นเหตุที่ก่อให้เกิดความรุนแรงภายในครอบครัว สามารถวิเคราะห์ได้จากดังสรุปต่อไปนี้

2.1 ปัจจัยด้านความเชื่อ กล่าวคือ ผู้กระทำความรุนแรงจะมีแนวความเชื่อที่ผิดไปจากคนทั่วไป โดยมองว่าการกระทำ ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ สามารถกระทำได้เช่น การทุบตี คำทอ ฯลฯ อีกทั้งยังมองว่าการใช้ความรุนแรงเป็นวิธีหนึ่งในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งเป็นความสามารถในการควบคุมอีกฝ่ายหนึ่งให้ยอมจำนนตามที่ตนต้องการได้ ดังนั้นความรุนแรงจึงเป็นของผู้ที่มีอำนาจหรือมีสิทธิเหนือกว่าที่จะหาเช่น ไรกับผู้ที่ด้อยกว่าก็ได้หรือความรุนแรงภายในครอบครัวย่อมเป็นเรื่องภายในไม่ใช่เรื่องสาธารณะ บุคคลภายนอกไม่ควรเข้ามายุ่งเกี่ยว เพราะจะเป็นการยุแยงให้แตกกัน เป็นต้น

2.2 ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำความรุนแรงและผู้ถูกกระทำ กล่าวคือ หากเป็นกรณีที่ครอบครัวนั้นมีพื้นฐานทางความเชื่อมาจากฝ่ายสามีหรือบิดาต้องเป็นใหญ่ สามีย่อมมีอำนาจเหนือภริยาทั้งปวง เปรียบเสมือนช้างเท้าหน้าและภริยาเปรียบเป็นช้างเท้าหลัง ภริยาต้องเป็นผู้ตามและเชื่อฟังสามี รวมถึงการมีความเชื่อว่าสามีเป็นเจ้าของภริยา เป็นเจ้าชีวิตของภริยาหรือกรณีที่มีการสมรสโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรสและกรณีฝ่ายหญิงเมื่อสมรสแล้วย้ายไปอยู่กับฝ่ายชาย ฯลฯ ล้วนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการใช้ความรุนแรงต่อกันได้

2.3 ปัจจัยด้านลักษณะส่วนตัวของผู้กระทำความรุนแรง กล่าวคือเป็นพื้นฐานนิสัยที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่เด็กหรือการเลียนแบบจากบิดามารดาที่เคยใช้ความรุนแรงกันมาก่อน การขาดความรักและความอบอุ่นภายในครอบครัว ส่งผลให้เกิดการชอบใช้ความรุนแรง เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนต้องการหรือการเรียนรู้จากการกระทำด้วยความรุนแรง เมื่อกระทำแล้วได้ผลตามที่ต้องการและไม่มีใครห้ามปราม ย่อมก่อให้เกิดการกระทำซ้ำ และต่อเนื่องหรือการกระทำ ความรุนแรงที่แสดงออกมาเป็นผลมาจากความเครียด ต้องการระบายอารมณ์ เป็นต้น

การใช้ความรุนแรงในครอบครัวสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกชนชั้นของสังคม (กฤตยา แสงเจริญ, 2545: 25-32) และเกิดขึ้นได้กับทุกเพศทุกวัย ไม่เฉพาะแต่ความรุนแรงที่เกิดแก่ตัวคู่สมรสเท่านั้นแต่ความรุนแรงในครอบครัวอาจเกิดกับบุพการีของกลุ่มสมรสหรือบุตรของกลุ่มสมรส

นั่นเองด้วยก็ได้ ซึ่งเกิดจากหลากหลายสาเหตุ ทั้งทางด้านสาเหตุส่วนตัว สาเหตุทางด้านสังคม สาเหตุทางด้านเศรษฐกิจ เป็นต้นทั้งนี้สาเหตุทางด้านความเชื่อ ค่านิยมที่ประพฤติกันมาเป็นปกติ ประเพณีและทัศนคติ ล้วนมีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวดังที่กล่าวมาแล้ว การมีความเชื่อและทัศนคติที่แตกต่างกันในบทบาททางเพศ ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศชายและเพศหญิง การมีความคิดว่าผู้หญิงเป็นสมบัติของสามี หรือผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุในทางเพศ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว เพราะการมีแนวความคิดที่เห็นว่าเพศหญิงมีสถานะที่เป็นรองกว่าเพศชาย ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม ทั้งนี้มีการศึกษาถึงความเชื่อในบทบาททางเพศของสามีที่กระทำความรุนแรงต่อภริยาในบริบทสังคม วัฒนธรรม พื้นที่ภาคอีสาน พบว่าสามีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้กระทำความรุนแรงต่อภริยาโดยมีความเชื่อที่ต่างไปจากสามีทั่วไปกล่าวคือ มีความเชื่อว่าผู้หญิงเป็นสาเหตุให้สามีต้องกระทำความรุนแรง สามีสามารถหุบศักริยาได้ถ้าภริยาไม่นับถือญาติหรือบรรพบุรุษของสามี หรือภริยาสมควรได้รับการให้อภัยถ้าภริยาที่ไม่ยอมทำงานบ้านและสามีไม่ควรถูกได้รับการลงโทษถ้าภริยาของตนเอง เป็นต้น แนวคิดที่เห็นว่าภริยาเป็นต้นเหตุของการใช้ความรุนแรงและแนวความคิดว่าการกระทำ ความรุนแรงในครอบครัวสามารถกระทำได้เช่นนี้ เป็นแนวคิดที่อันตรายและก่อให้เกิดผลเสียเป็นอย่างมาก นอกจากจะส่งผลให้เกิดความแตกร้างของสถาบันครอบครัวอันนำไปสู่การหย่าร้างแล้ว อาจก่อให้เกิดการกระทำผิดในรูปแบบต่าง ๆ รวมไปถึงส่งผลกระทบที่รุนแรงต่อบุตรหรือสมาชิกในครอบครัวรายอื่น ๆ ที่พบเห็นว่าความรุนแรงที่กระทำต่อกันเป็นเรื่องปกติทั่วไปอันจะส่งผลให้เกิดปัญหาหรือการนิยมนความรุนแรงต่อไปในสังคมภายหน้าได้

ความหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว

ความหมายของการไกล่เกลี่ย

การไกล่เกลี่ย ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conciliation และ Mediation ซึ่งคำว่า Conciliation มาจากภาษาละติน Conciliare หมายถึง การทำให้ข้อขัดแย้งหมดไป หรือทำให้ผู้ที่มีความเห็นแตกต่าง หรือผลประโยชน์ขัดแย้งกันเกิดความพอใจ (วรรณชัย บุญบำรุง, 2548: 22) ทั้งนี้ได้มีผู้ให้นิยามความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ ดังนี้

เนตรนารี สิริยานุรักษ์ (2559: 44) ให้ความหมายว่าการไกล่เกลี่ย หมายถึง การระงับข้อพิพาทด้วยการพูดคุยต่อรองเพื่อยุติข้อพิพาทด้วยความตกลงยินยอมของกลุ่มพิพาทเอง โดยมีคนกลางทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย คอยช่วยเหลือแนะนำในการหาทางยุติข้อพิพาท

ภานุ รังสีสหัส (2555: 73) ให้ความหมายว่า การไกล่เกลี่ย คือ กระบวนการระงับข้อพิพาทที่มีบุคคลที่สามมาช่วยเหลือให้คู่ความเจรจาต่อรองกันได้สำเร็จ โดยเป็นผลิตผลประการหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นจากความล้มเหลวของการเจรจาต่อรอง แต่มิใช่เป็นสิ่งเข้ามาแทนที่การเจรจาต่อรอง กระบวนการดังกล่าวมีประโยชน์ในการช่วยให้คู่ความทั้งสองฝ่ายหรือทุกฝ่ายสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกันจากกรณีที่มีการพิพาทกันนั้นได้ ผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นคนกระตุ้นให้คู่ความตกลงกันได้ง่ายขึ้นแต่ไม่มีอำนาจในการกำหนดข้อตกลงให้แก่คู่ความแต่อย่างใด

การที่กฎหมายเป็นเอกเทศของตัวเองมีลักษณะเฉพาะของกฎหมาย แต่กฎหมายมิใช่ สิ่งที่ดำรงอยู่อย่างลำพัง โดยตัวเองหากแต่กฎหมายยังมีความสัมพันธ์กับศาสตร์อื่นด้วย เช่น เกี่ยวกับ ศีลธรรม จารีตประเพณีกฎหมายถือเป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นแบบแผนความประพฤติของมนุษย์ในสังคม ซึ่งมี การบังคับที่เป็นกิจจะลักษณะ เช่น ในสังคมสมัยก่อนหากมีการฝ่าฝืนประเพณีสำคัญ ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกที่รุนแรงต่อคนในสังคม ว่าการกระทำนั้นเป็นความชั่ว ซึ่งอาจก่อให้เกิดเสนียดจัญไรแก่สังคมได้จึงมีการลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของสังคม เช่น การขับไล่หรือการบังคับตามประเพณี ต่อมาเมื่อสังคมเจริญขึ้นเป็นกฎหมายที่รัฐใช้บังคับเริ่มมีลักษณะที่เป็นแบบชัดเจน มีสภาพบังคับที่ชัดเจนแน่นอนแตกต่างจากศีลธรรมหรือศาสนา ซึ่งผู้กระทำความผิดหรือผู้เสียหายได้รับความยุติธรรมมากขึ้น ซึ่งไม่ว่าจะเป็นศีลธรรมจารีตประเพณีหรือกฎหมาย ต่างก็มีขึ้นเพื่อความเป็นธรรมหรือก่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคมทั้งสิ้น ความยุติธรรมเป็นเสมือนบางสิ่งบางอย่างที่สามารถรู้สึกหรือรับรู้ได้โดยสัญชาตญาณ แต่เป็น สิ่งที่ยากแก่การอธิบาย (วงศ์ศิษย์ วรกิจ โสภณไพศาล, 2552: 14)

ความขัดแย้งอาจเกิดจากความต้องการและความรู้สึกที่แตกต่างกัน ความต้องการในผลประโยชน์ หรือทรัพยากรที่มีค่าอยู่อย่างจำกัด การแย่งชิงอำนาจให้เห็นบุคคลอื่นการแข่งขันให้ได้ชัยชนะ ก่อให้เกิดความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นระหว่างบุคคล หรือประชาชนโดยทั่วไปในสังคม มีผลกระทบในการละเมิด การเรียกร้อง หรือการรักษาสิทธิต่าง ๆ ของบุคคลตามกฎหมายก็ได้ ทั้งนี้สาเหตุของความขัดแย้งไม่จำเป็นต้องมาจากสาเหตุเดียว แต่อาจมีหลายสาเหตุก็ได้เช่นสาเหตุการสื่อสารที่บกพร่อง ซึ่งโดยธรรมชาติของมนุษย์มักจะแสดงความต้องการของตนเองมากกว่าที่จะรับรู้ความต้องการของผู้อื่น และชอบพูดมากกว่าฟังจึงทำให้เกิดปัญหาของการสื่อสารได้หรือสาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดจากความไม่พอใจ ในการกระทำของผู้อื่น ซึ่งการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมย่อมมีการ ติดต่อกันสัมพันธ์ซึ่งกันและกันการทำกิจกรรมร่วมกันในสังคมอาจนำไปสู่การกระทบกระทั่งกันที่สุดในที่สุด ผลของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมอาจมีทั้งข้อดีและข้อเสียเช่นทำให้เกิดปัญหาที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไขเยียวยา หรือในทางกลับกันเมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นย่อมทำให้เกิด

ช่องว่างระหว่างบุคคลและอาจนำไปสู่ความรุนแรงได้ ทั้งนี้ความขัดแย้งถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ฉะนั้นเมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคม สิ่งที่สำคัญที่สุดคือจะต้องหาหนทางที่จะระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นให้ยุติลง ให้ได้สำหรับวิธีในการจัดการความขัดแย้งนั้นอาจมีหลายวิธีหลายรูปแบบ ซึ่งอาจเริ่มจากลักษณะที่ไม่เป็นทางการ หรือเป็นกระบวนการที่คู่กรณีเป็นผู้ตัดสินใจเลือกกระบวนการหรือวิธีการ รวมถึงผลของการแก้ไขข้อขัดแย้งด้วย จนกระทั่งเป็นการแก้ไขข้อขัดแย้งในลักษณะบังคับ ซึ่งวิธีต่าง ๆ ย่อมขึ้นอยู่กับระดับความขัดแย้งและสถานการณ์ในขณะนั้นเป็นหลักและอำนาจในการจัดการความขัดแย้งเป็นต้น ดังนั้น เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นวิธีการในการจัดการกับความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่จะนำไปสู่ความสงบสุขและความเรียบร้อยของสังคม ฉะนั้นวิธีการสำหรับการจัดการความขัดแย้งที่ปรากฏในปัจจุบัน ได้แก่

1. การหลีกเลี่ยงหรือการหนีปัญหา (Avoidance) เป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้ง โดยที่คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สนใจสิ่งที่อีกฝ่ายหนึ่งเรียกร้อง หรือไม่สนใจปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้อาจเกิดจากความไม่รู้ว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น หรือรู้แต่ไม่สนใจที่จะแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งนั้น ๆ หรือเห็นว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่เป็นสาระสำคัญ หรือไม่เป็นผู้มีอำนาจที่จะแก้ไขความขัดแย้ง หรือไม่เชื่อว่าการแก้ไขข้อขัดแย้งจะนำไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น หรือทั้งสองฝ่ายยังไม่พร้อมที่จะเจรจายุติความขัดแย้งระหว่างกัน ซึ่งการจัดการความขัดแย้งในลักษณะเช่นนี้ อาจเป็นไปได้ทั้ง ในกรณีที่จะทำให้ความขัดแย้ง นั้นยุติลง หรืออาจทำให้ความขัดแย้ง นั้นมีความรุนแรงที่เพิ่ม ขึ้นก็ได้เนื่องจากความขัดแย้งไม่ได้รับการแก้ไขในเวลาอันสมควร

2. การเจรจาต่อรอง (Negotiation) เป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้ง โดยที่คู่กรณีที่พิพาทกันสมัครใจที่จะแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกันให้ยุติลง ด้วยการพูดคุยบอกกล่าวให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบถึงความต้องการและประโยชน์ของตนแล้วหากเจรจาต่อรองแลกเปลี่ยนประโยชน์ต่างๆ ซึ่งกันและกัน และเกิดจากการตกลงใจร่วมกันในการยุติความขัดแย้ง ซึ่งเป็นวิธีการที่สะดวก รวดเร็วไม่เป็นทางการ แต่การเจรจาต่อรองนั้นมักจะมีปัจจัยต่าง ๆ ที่สำคัญเกี่ยวข้องกับหลายประการ เช่น

2.1 อารมณ์โกรธที่เกิดจากการโต้เถียงกัน จนควบคุมไม่อยู่ และไม่เกิดความเชื่อถือหรือไม่ไว้วางใจต่อกันความไม่ยอมพูดคุย ไม่อยากเห็นหน้า เป็นต้น

2.2 ความไม่เข้าใจ และความสามารถถ่ายทอดอธิบายให้ฝ่ายตรงข้ามเข้าใจได้

2.3 ข้อพิพาทบางครั้งอาจประกอบด้วยปัญหาหลายข้อ และบางข้ออาจมีความยุ่งยากเกินกว่าจะทำความเข้าใจได้โดยเฉพาะข้อปัญหากฎหมายที่ต้องตีความ

2.4 คู่กรณีแต่ละฝ่ายไม่เข้าใจจุดยืน หรือความต้องการที่แท้จริงของฝ่ายตรงข้าม เพราะไม่เปิดใจในการเจรจา

2.5 คู่กรณีแต่ละฝ่ายอาจคาดหวังจากฝ่ายตรงข้ามมากเกินไปขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งก็แข็งกร้าวไม่ยอมยืดหยุ่นให้

2.6 ความลับที่คู่กรณีแต่ละฝ่ายไม่ยอมเปิดเผยให้แก่ฝ่ายตรงข้ามหรือผู้ไกล่เกลี่ยทราบ ทำให้การเจรจาสะดุดหรือหยุดลงไม่ก้าวไปข้างหน้า

3. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation) เป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้งที่มีลักษณะคล้ายกับการเจรจาต่อรอง แต่มีบุคคลที่สาม ซึ่งเรียกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ย” เข้ามาคอยช่วยเหลือสนับสนุนกระบวนการเจรจาต่อรองให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งยังร่วมกับคู่กรณีในการแสวงหาทางออกที่เหมาะสม จนทำให้เกิดความพอใจแก่ทุกฝ่าย เป็นวิธีการที่สะดวก รวดเร็ว ไม่เป็นพิธีการ เป็นวิธีที่มีได้นำสิ่งที่เข้ามาแทนที่การเจรจา แต่เป็นวิธีการที่เข้ามาเสริมการเจรจาให้ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการเจรจาระหว่างคู่กรณีที่ดำเนินกันเอง อาจมีอุปสรรคต่าง ๆ เข้ามาเป็นปัจจัยที่อาจทำให้ความขัดแย้งไม่สามารถยุติลงได้

4. การเผชิญหน้าและการประท้วงอย่างสันติ (Non-Violence confrontation) เป็นวิธีการที่แม้ว่าจะไม่ได้ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขความขัดแย้ง แต่เป็นวิธีการที่ฝ่ายหนึ่งปฏิเสธไม่ทำตามหรือไม่ปฏิบัติตามกิจกรรมที่ควรปฏิบัติ หรือมีหน้าที่จะต้อง ปฏิบัติซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ได้เป็นการแก้ไขความขัดแย้ง แต่เป็นวิธีการที่กดดันให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมปฏิบัติตามในสิ่งที่ตนเองต้องการ ซึ่งวิธีนี้มักจะใช้แก้ไขความขัดแย้งในลักษณะการประท้วงและจะใช้ได้ผลดีเมื่อฝ่ายที่ถูกประท้วงจะต้องพึ่งพาอาศัยอีกฝ่ายหนึ่งในความเป็นอยู่

5. การใช้กำลังบังคับ (Forcing) เป็นวิธีการจัดการแก้ไขความขัดแย้งซึ่งอีกฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง และไม่สามารถชักจูงใจให้อีกฝ่ายที่ค้อยกว่ายอมจำนนหรือคล้อยตามได้จึงใช้วิธีการบังคับเพื่อยุติความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ซึ่งฝ่ายที่ใช้กำลังบังคับได้นั้นจะต้องมีกำลังหรือมีอำนาจเพียงพอในการบังคับ หรือทำความเสียหายให้อีกฝ่ายหนึ่งได้ และต้องแสดงให้อีกฝ่ายหนึ่ง

เห็นว่ามีความสามารถเช่นนั้นได้และจะใช้อำนาจเช่นนั้นด้วย แต่อย่างไรก็ตามวิธีการนี้ไม่ใช่เป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้งที่ปัญหา จะหมดไปเพราะ คู่กรณีที่ถูกบังคับ นั้นอาจจะมีความรู้สึกที่ไม่พอใจจนอาจนำไปสู่การแก้แค้นได้ดังนั้น การจัดการกับความขัดแย้งซึ่งมีบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่พิพาทกัน อาจมีหลายวิธีด้วยกันในการยุติความขัดแย้งที่เกิดขึ้น แต่ไม่ว่าจะใช้วิธีการในการจัดการความขัดแย้งแบบใดก็ตามย่อมส่งผล คือ

ประการแรก มีฝ่ายหนึ่งแพ้และอีกฝ่ายหนึ่งชนะ (Win-Lose situation) การได้ประโยชน์หรือการสูญเสียประโยชน์ย่อมเกิดขึ้น และฝ่ายที่เสียประโยชน์ย่อมเกิดความรู้สึกว่าตนเสียหายเสีย ประโยชน์ เกิดความไม่พึงพอใจ และความขัดข้องใจขึ้น ซึ่งการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งเช่นนี้ได้แก่ การใช้กำลังบังคับ การดำเนินคดีในศาล การอนุญาโตตุลาการ เป็นต้น

ประการที่สอง แพ้ทั้งคู่ (Lose-Lose situation) เป็นกรณีที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายไม่อาจบรรลุความต้องการของตนเองได้ทั้งหมด แต่เป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์อย่างหนึ่งเพื่อแลกกับผลประโยชน์อีกอย่างหนึ่ง คล้ายกับการขึ้นหมูย่นแมว ซึ่งการแก้ไขความขัดแย้งเช่นนี้ได้แก่การเจรจาต่อรอง เป็นต้น

ประการที่สาม ชนะทั้งคู่ (Win-Win situation) เป็นวิธีการจัดการกับความขัดแย้งที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายร่วมกันในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้น และแสวงหาทางออกร่วมกันจนเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ซึ่งการแก้ไขความขัดแย้งในลักษณะนี้ ได้แก่ การเจรจาต่อรอง การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นต้น

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงแตกต่างจากการพิจารณาคดีของศาลดังเช่นปกติดูอย่างเห็นได้ชัด นั่นหมายความว่า การพิจารณาคดีในกรณีปกติศาลจะต้องค้นคว้า หาความจริงที่คู่ความโต้แย้งกัน ส่วนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นสิ่งที่ต้องค้นหาความพึงพอใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ดังนั้น การค้นหาความพึงพอใจของคู่กรณีทุกฝ่ายนับว่า เป็นสิ่งที่ยากและเป็นหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยที่จะต้องค้นหาความพึงพอใจของคู่กรณีทุกฝ่ายให้ได้ว่าอยู่ ณ ตรงจุดใดหากผู้ไกล่เกลี่ยสามารถค้นหาได้ ก็จะทำให้ประสานประโยชน์ของคู่กรณีได้ โดยนำหลักการของการมีส่วนร่วมในการมีส่วนได้ และส่วนเสียมาอยู่ในผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายจนทุกฝ่ายเห็นส่วนตนเองก็ได้รับผลประโยชน์ในการประนีประนอมนั้น โดยที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ถูกบังคับให้ยอมรับข้อเสนอหรือข้อเรียกร้องจากอีกฝ่ายหนึ่งอยู่เพียงฝ่ายเดียว

แนวความคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติหรือนักนิยม (Natural law school) โดยสำนักนี้ มีแนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายว่า กฎหมายเป็นเรื่องของเหตุผล ซึ่ง ซีเซโร ได้กล่าวไว้ว่า “กฎหมายที่แท้จริง คือเหตุผลที่ถูกต้อง” คาดว่าเหตุผลนี้หมายถึง ระบบที่เป็นระเบียบที่มีอยู่ในอันหนึ่งอันเดียวกันกับระบบของจักรวาลที่เรียกว่า “เหตุผลสากล” ส่วนเหตุผลที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ที่ทำให้มนุษย์รู้ความผิดชอบชั่วดีก็นับเป็นประการขึ้นหนึ่งของเหตุผลสากลที่มนุษย์ได้รับมาเหตุผลที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์นี้ มนุษย์จึงสามารถเข้าถึงเหตุผลสากลที่มีอยู่ในจักรวาลทำให้เข้าใจว่า ในโลกนี้มีระบบความเป็นธรรมและความไม่เป็นธรรมอยู่ในภาวะวิสัย หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “ระบบธรรมะ” ระบบธรรมะนี้ ดำรงอยู่ในสากลโลกโดยตลอดมา โดยที่มนุษย์มิได้สร้างมันขึ้นมาและไม่เป็นไปตามอำเภอใจของใคร กฎหมายในระบบธรรมะนี้ อาจมีความเข้มแข็งสูงจนมนุษย์ไม่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ แต่บางส่วนอาจแตกต่างกันอยู่บ้างตามสภาพของท้องถิ่น หรือยุคสมัยซึ่งสำนักงานกฎหมายธรรมชาติมีแนวโน้มคิดว่า โลกนี้หรือจักรวาลเป็นสิ่งที่ เป็นระบบระเบียบทางศีลธรรม ไม่ใช่สิ่งที่ มีระบบระเบียบทางกายภาพล้วน ๆ ตามกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ทางธรรมชาติเท่านั้น ระบบระเบียบสากลนี้เรียกว่า “กฎหมายธรรมชาติ” (Natural law of nature) และมีอยู่โดยภาวะวิสัยของมัน ไม่ขึ้นอยู่กับการเจตจำนง หรืออำเภอใจของมนุษย์ และสำนักนี้ยืนยันว่าธรรมชาติมนุษย์ (Human nature) มีเหตุผลคือการรับรู้ระบบระเบียบทางศีลธรรมหรือความผิดชอบชั่วดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ มีอยู่โดยธรรมชาติ และมีความเป็นสากล คือเกิดขึ้นมาเอง โดยธรรมชาติไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ โดยอำนาจรัฐ ซึ่งนักปราชญ์ของสำนักกฎหมายธรรมชาติเห็นว่า สิทธิตามกฎหมายธรรมชาติเกิดมาจากธรรมชาติโดยตรงเหมือนอย่างเดียวกับกฎเกณฑ์แสงสว่าง กฎเกณฑ์ความร้อน ความหนาว เป็นสิ่งที่ มีเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และ กฎหมายธรรมชาติเกิดจากความรู้อิทธิพลของมนุษย์ และเชื่อว่า กฎเกณฑ์ที่มีอยู่ในสังคม รวมทั้งกฎหมายบ้านเมืองมีบ่อเกิดมาจากเหตุผลของมนุษย์และเป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมายธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาติ โดยยืนยันว่าความเป็นธรรม ความยุติธรรมและศีลธรรมเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกฎหมายบ้านเมือง และสำนักกฎหมายธรรมชาติยังมีแนวความคิดเกี่ยวกับความยุติธรรมต่อไปอีกว่า ความยุติธรรมนั้น เป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าต้องมีลักษณะเที่ยงตรง สม่าเสมอ และมีความพอดี (ภริชญา วัฒนรุ่ง, 2548: 31-35)

ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่มีได้ปรากฏขึ้นเองโดยธรรมชาติ แต่เป็นคุณธรรมที่เกิดขึ้นจากการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์เอง และเพลโต (Plato) ได้กล่าวไว้ว่า ความยุติธรรม หมายถึง การทำกรรมดีหรือการทำให้ถูกต้องเป็นธรรม และ อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวว่าความยุติธรรมคือ คุณธรรมทางสังคมประการหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และคุณธรรมเรื่อง

ยุติธรรมจะใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อเมื่อมนุษย์ได้ปลดปล่อยตัวเองออกจากแรงผลักดันของความเห็นแก่ตัวอย่างยิ่ง (มานิตย์ จุมปา, 2548: 136-138)

หลักแนวคิดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีครอบครัว

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีครอบครัว เป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลที่สามเข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางในการช่วย คู่ขัดแย้งหรือคู่ความแก้ไขปัญหาความขัดแย้งกัน ข้อยุติที่คู่ความสามารถตกลงกันได้ นั้น จำเป็นต้องเกิดขึ้นจากความยินยอมพร้อมใจตกลงร่วมกันทั้งสองฝ่ายซึ่งส่งผลให้คู่ความยังคงรักษาสถานภาพความสัมพันธ์ต่อกันไว้ได้ต่อไป (Haynes, 1994: 1-6 อ้างใน จูฑิตร์ตัน นรินทรานุกร ณ อรุณา, 2554: 31-39)

นอกจากนี้ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ยังสามารถทำให้คู่กรณีพึงพอใจ คู่กรณีที่เกี่ยวข้องจึงมีทางออกหรือข้อตกลงร่วมกันที่ทุกฝ่ายสามารถยอมรับได้ ด้วยเหตุนี้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างมากในคดีครอบครัว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการที่ช่วยในการจัดการให้คู่พิพาทสามารถหันหน้าเข้าหากัน ส่วนผู้ไกล่เกลี่ยทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นผู้จัดการในการเจรจาซึ่งทำหน้าที่ในการจัดให้มีการพูดคุยเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องได้รับการแก้ไข หากมีการเชื่อมโยงหรือจัดการกระบวนการที่ดีก็จะทำให้คู่พิพาทสามารถบรรลุถึงข้อตกลงในการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมได้ดียิ่งขึ้นขั้นตอนในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว มีขั้นตอนที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ยังไม่มีการให้นิยามความหมายไว้เป็นการเฉพาะเจาะจง จึงมีผู้ให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้หลายท่าน แต่ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะขอยกเพียงบางตัวอย่างเท่านั้น ส่วนลักษณะของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ก็จะมีทั้งก่อนเสนอคดีต่อศาล และภายหลังเสนอคดีต่อศาลด้วยลักษณะวิธีการ ผลที่จะได้จากการไกล่เกลี่ยจึงมีความแตกต่างกันบ้าง แต่ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นให้ยุติลงเช่นเดียวกัน

ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากนักวิชาการไทย และต่างประเทศ

นักวิชาการของไทย คำว่า “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

ภานุ รังสิตหัทธ ได้ให้ความหมายว่า การไกล่เกลี่ยคือผลผลิตประการหนึ่งที่เข้ามาแทนที่การเจรจาต่อรอง โดยเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาทที่มีบุคคลที่สามเข้ามาช่วยเหลือกระตุ้นเตือนให้คู่ความเจรจาดกกลงกันได้ดียิ่งขึ้น แต่ไม่มีอำนาจในการกำหนดข้อตกลงให้แก่คู่ความ แต่ทั้งวิธีการดังกล่าวมิใช่เป็นการเจรจาต่อรอง (สำนักงานส่งเสริมตุลาการกระทรวงยุติธรรม, 2548: 141)

โชติช่วง ทัพวงศ์ ได้ให้ความหมายว่า การไกล่เกลี่ยคือกระบวนการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่สามที่มีความเป็นกลางเข้าช่วยเหลือแนะนำในการเจรจาต่อรองระหว่างคู่กรณีเพื่อระงับข้อพิพาท (สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, 2547: 6)

ปรีชญา อยู่ประเสริฐ ได้ให้ความหมายว่า การไกล่เกลี่ยหรือการประนีประนอมข้อพิพาทคือ การตกลงยินยอมให้บุคคลที่สามซึ่งเป็นคนกลางที่มีความอิสระ แต่ไม่มีอำนาจชี้ขาดข้อพิพาททำการช่วยเหลือในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ทั้งสองฝ่ายลดหย่อนผ่อนปรนให้แก่กันและกันจนกระทั่งสามารถตกลงกันได้ โดยทำสัญญาประนีประนอมยอมความเพื่อระงับข้อพิพาทที่มีต่อกันต่อไป (สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, 2547: 6)

เกษม คมสัจจธรรม การประนอมข้อพิพาท หมายถึงการที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายระงับข้อพิพาทอันใดอันหนึ่งซึ่งมีอยู่หรือจะมีขึ้นให้เสร็จไปด้วยต่างยอมผ่อนผันให้แก่กันและกัน หรือการที่บุคคลหรือองค์กรตัวแทนเข้าไปเกี่ยวข้อง เข้าไปแทรกแซงหรือเข้าไปอยู่กลางระหว่างบุคคลสองคนหรือสองฝ่ายเพื่อขจัดข้อขัดแย้งหรือสร้างความปรองดอง ทั้งนี้ โดยไม่มีการใช้อำนาจบังคับไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม (สำนักงานศาลยุติธรรม, 2552: 47)

นักวิชาการของต่างประเทศ การไกล่เกลี่ย หรือภาษาอังกฤษ เรียกว่า Mediation เป็นกระบวนการหนึ่งที่ใช้ในการแก้ปัญหาคความขัดแย้งหรือระงับข้อพิพาท ซึ่งมีความหมาย ดังนี้

พจนานุกรม ของ Black law ให้ความหมาย Mediation ว่าเป็นการแทรกแซงหรือ สอดแทรกของบุคคลที่สาม เพื่ออยู่ระหว่างกลางบุคคลสองฝ่ายที่มีข้อพิพาท เพื่อจูงใจให้บุคคลที่มีข้อพิพาท

ปรับเปลี่ยนหรือตกลงในปัญหาข้อพิพาทโดยการกระทำที่เป็นกลางหรือบุคคลที่เป็นกลาง (บุญตา ส. ผาบมีชัย, 2547: 15 อ้างใน ปัทมา เผ่าสังข์ทอง, 2544: 46)

Christopher ให้ความหมายว่า การไกล่เกลี่ย หมายถึง การแทรกแซงของบุคคลที่สามที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลางในการเจรจา หรือแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ แต่จะเป็นผู้ช่วยเหลือคู่กรณีด้วยความสมัครใจและสามารถตกลงกันในปัญหาความขัดแย้งร่วมกันได้ (บุญตา ส.ผาบมีชัย, 2547: 15)

ผ่องเพ็ญ อาษาเทวัญ (2556: 38-70) ได้ศึกษา กระบวนการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทคดีครอบครัว กรณีศึกษาคดีใน ศาลเยาวชนและครอบครัว จากการศึกษาพบว่า กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีครอบครัวนั้นเป็นการระงับข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่มีองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้ง เป็นผู้ที่สามารถทำให้คู่พิพาทได้มองเห็นปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของตนเองนำไปสู่การยุติปัญหาความขัดแย้ง การพัฒนาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีครอบครัวจำเป็นต้องใช้ผู้ที่มิใช่ผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการความขัดแย้งผนวกกับการนำชุดเครื่องมือจัดการความขัดแย้งของ เกร์รี่ ที. เฟอ์รลอง (Gary T.Furlong) และเทคนิค แนวคิดด้านการสื่อสาร และจิตวิทยาการไกล่เกลี่ย นำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมในแต่ละกรณีศึกษาและผู้ไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวควรได้รับการอบรมทั้งทางภาคทฤษฎีและปฏิบัติด้านการจัดการความขัดแย้งแบบบูรณาการ เพื่อก่อให้เกิดความชำนาญจนสามารถออกแบบการจัดการความขัดแย้งในคดีครอบครัวได้อย่างรวดเร็วและสร้างความพึงพอใจให้แก่คู่พิพาท อันจะส่งผลให้ข้อพิพาทคดีครอบครัวขึ้นสู่กระบวนการยุติธรรมลดน้อยลง

อัครศัภัย จิตธรรมมา (2551) ได้ศึกษา “การพัฒนาระบบไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลยุติธรรมของไทย” จากการศึกษา พบว่า การพัฒนาระบบไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพจำเป็นจะต้องพัฒนาองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การสนับสนุนทรัพยากรจากรัฐบาลอย่างเพียงพอ การกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนไม่คลุมเครือ การพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับระบบไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยการฝึกอบรม การจ่ายค่าตอบแทนที่เหมาะสมและการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อระบบไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

กมลวรรณ ต้นเรืองศรี (2553) ได้ศึกษา “ความพึงพอใจของผู้รับบริการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นศาล ศึกษาเฉพาะกรณีศาลอาญา ศาลแพ่ง และศาลแขวงพระนครเหนือ”พบว่า การเพิ่มประสิทธิภาพเพื่อให้ผู้รับบริการในการไกล่เกลี่ยเกิดความพึงพอใจในการเข้ารับบริการในการไกล่

เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นศาลมากขึ้นควรมีการทำเอกสารให้ความรู้หรือขั้นตอนของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพื่อให้ประชาชนที่เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ทราบถึงกระบวนการ ขั้นตอน ประโยชน์ และการปฏิบัติตนเมื่อเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ส่วนด้านการปฏิบัติงานของบุคลากรควรพัฒนาและจัดให้มีการอบรมความรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยให้แก่บุคลากร ควรให้การสนับสนุนเพิ่มงบประมาณเพื่อให้ศาลต่างจัดสถานที่ไกล่เกลี่ย ให้มีบรรยากาศที่เหมาะสม โดยแบ่งเป็นสัดส่วนแยกต่างหากจากห้องพิจารณาคดี เพิ่มการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชนให้เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และควรสนับสนุนนโยบายในศาลทั่วประเทศ นำระบบไกล่เกลี่ยมาใช้ระงับข้อพิพาทของกลุ่มความ เพื่อเป็นการช่วยลดปัญหาของคดีชั้นศาล

พลีลักษณ์ ทองเจริญ (2550: 91-94) ได้ศึกษา ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จากการศึกษาพบว่า ปัญหาด้านกระบวนการ และวิธีการไกล่เกลี่ยเป็นปัญหาที่อยู่ในระดับมาก กล่าวคือ หากไม่มีกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลและนอกศาลก็จะไม่ก่อให้เกิดความเป็นกันเอง ความสะดวก ความรวดเร็ว และการไกล่เกลี่ยทำให้คู่ความประหยัดเวลา รองลงมาคือ ปัญหาด้านสถานที่ พบว่า การสร้างบรรยากาศการไกล่เกลี่ย และสร้างสัมพันธภาพระหว่างคู่ความ โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องสร้างบรรยากาศของการไกล่เกลี่ยให้แตกต่างจากการพิจารณาคดี ด้วยการทำให้รูปแบบของการเจรจาตกลงเป็นไปในแนวทางของการเจรจาหารือเพื่อหาทางยุติข้อพิพาท และสถานที่ไกล่เกลี่ยควรจัดเป็นสัดส่วน ไม่ต้องอยู่ในจุดที่คนพลุกพล่านซึ่งจะส่งผลให้เป็นการสร้างความคุ้นเคย ลดความตึงเครียด สร้างสัมพันธภาพระหว่างคู่ความด้านจำนวนคดี พบว่ามีจำนวนคดีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยมากขึ้นจนทำให้จำนวนเจ้าหน้าที่ที่ดูแลไม่เพียงพอ ด้านความเหมาะสมของผู้ไกล่เกลี่ย พบว่า ผู้ไกล่เกลี่ยควรเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการไกล่เกลี่ย จาก การทบทวนวรรณกรรมสามารถสรุปได้ว่า การไกล่เกลี่ยประนีประนอมเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมช่วยเหลือคู่กรณี ด้วยบุคคลที่สามที่เป็นกลางเรียกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ย ” ซึ่งจะใช้กระบวนการ เทคนิค และความรู้ ความชำนาญต่าง ๆ ในการช่วยให้คู่กรณีเจรจาตกลงกันเพื่อให้ข้อพิพาทระงับไปด้วยความสมัครใจของทั้งสองฝ่าย

ลักษณะการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนคดีมาสู่ศาล และยื่นฟ้องต่อศาล

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่ว่าจะดำเนินโดยองค์กรศาลหรือองค์กรอื่นที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จึงสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลหรือการระงับข้อพิพาททางเลือก

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลหรือกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternative Disputeresolution-ADR) คือ การระงับข้อพิพาทโดยไม่ต้องใช้วิธีการฟ้องคดีต่อศาล สำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนการฟ้องร้องดำเนินคดีต่อศาลนั้นเมื่อมีข้อพิพาทในสังคมเกิดขึ้น ผู้ที่ได้รับเสียหายก็นำข้อพิพาทข้อเรียกร้องมาแจ้งความประสงค์ต่อส่วนไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท เพื่อขอให้ข้อพิพาทนั้นได้ดำเนินการระงับ หรือยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้นให้โดยไม่ต้องมีการฟ้องร้องคดีต่อศาล โดยกระบวนการยุติธรรมทางเลือกนอกศาลแบ่งได้ 4 วิธีได้แก่

1.1 การเจรจา (Negotiation) คือ คำว่า “เจรจาต่อรอง” มาจากคำว่า “เจรจา” กับ “ต่อรอง” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายว่า “เจรจา” หมายถึง พูด พูดจา พูดจากร่วมกันเป็นทางการ ส่วนคำว่า “ต่อรอง” หมายถึง ขอลดให้น้อยลง คำว่าเจรจาต่อรองนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Negotiate” หมายถึง Try to reach agreement by discussion จากรากศัพท์ดังกล่าวจึงอาจสรุปได้ว่า การเจรจาต่อรอง หมายถึง “การแสวงหาข้อตกลงร่วมกันระหว่างคู่กรณีตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป โดยอาศัยกระบวนการสันติวิธี” (อรัชมน พิเชฐวรกุล, 2562)

1.2 การไกล่เกลี่ย (Mediation) เป็นการระงับข้อพิพาทโดยบุคคลที่สาม โดยให้ความช่วยเหลือน้อยกว่าการประนอมข้อพิพาท กล่าวคือ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทบุคคลที่สามเพียงแค่ชักจูงให้คู่พิพาทเจรจาดกลงกัน โดยไม่เสนอความคิดเห็นของตน แต่ในการประนอมข้อพิพาทนั้น บุคคลที่สามได้เสนอแนะแนวทางออกให้แก่คู่กรณีพิพาทด้วย ซึ่งเป็นการแนะนำลักษณะที่เป็นคู่พิพาทไม่ถูกผูกมัดให้ต้องปฏิบัติตาม (พิชัยศักดิ์ หรยางกูร, 2540: 10)

1.3 การประนีประนอมข้อพิพาท (Conciliation) เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีบุคคลที่สามมีบทบาทในการชักจูงให้คู่พิพาทเจรจากรงับข้อพิพาท และบุคคลที่สามทำความเห็นของตนเสนอให้คู่พิพาทพิจารณาเพื่อปฏิบัติตาม หากคู่พิพาทเห็นพ้องต้องกัน ก็จะนำมาสู่

การทำสัญญาประนีประนอมตามความเห็นของบุคคลที่สาม ซึ่งได้รับเลือกให้มาทำหน้าที่นี้ เพราะเป็นบุคคลที่คู่พิพาทยอมรับนับถือในเรื่องคุณธรรมและความสามารถ (พิชัยศักดิ์ หรยางกูร, 2540: 11)

1.4 การอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้นิยามไว้ว่า “บุคคลที่คู่กรณีพร้อมใจกันตั้งขึ้นเพื่อให้ชำระตัดสินในข้อพิพาท” ซึ่งการระงับข้อพิพาทโดยวิธีอนุญาโตตุลาการเป็นการตกลงเพื่อยุติข้อพิพาทโดยการตัดสินใจของคนกลาง ซึ่งจะต้องไม่ใช่เป็นฝ่ายในข้อพิพาทคือเป็นบุคคลภายนอกจะมีจำนวนหนึ่งคนหรือหลายคนก็ได้ โดยได้รับเลือกจากผู้เป็นคู่ความในข้อพิพาทหรือได้รับแต่งตั้งตามวิธีการที่ผู้เป็นคู่ความในข้อพิพาทได้ตกลงไว้หรือตามที่กฎหมายกำหนดให้ทำการพิจารณาชี้ขาดข้อพิพาทเรื่องใด ๆ โดยเฉพาะคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการนั้น โดยทั่วไปแล้ว จะถือว่าถึงที่สุดหมายความว่าผลเป็นการยุติข้อพิพาท ทั้งปัญหาข้อเท็จจริงและกฎหมายและคู่กรณีจะต้องผูกพันตามคำชี้ขาดนั้นเมื่อคู่กรณีเป็นผู้แพ้คดีไม่ปฏิบัติตามคำชี้ขาดอีกฝ่ายหนึ่งก็สามารถอาศัยองค์การของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือศาลให้ทำการระงับตามที่ได้ชี้ขาดนั้นได้ (อรัชมน พิเชฐวรกุล, 2562)

2. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล คือ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือคดีที่เกิดขึ้นอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาล นับจากศาลมีคำสั่งประทับรับฟ้องไว้พิจารณาไปจนถึงเมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือเป็นกรณีการไกล่เกลี่ยคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลอุทธรณ์หรือฎีกา ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา โดยศาลเป็นผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยให้ และศาลจะสอบถามความประสงค์ของคู่ความในการที่จะให้มีการไกล่เกลี่ยหรือคู่ความแจ้งความประสงค์ต่อศาล เพื่อขอให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ความสำคัญของการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้อง

การไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องศาลหลักสำคัญ เพื่อให้คู่กรณีได้มีโอกาสในการร่วมกันที่จะสร้างทางเลือกร่วมกัน และร่วมในกระบวนการตัดสินใจการที่คู่กรณีสมัครใจเข้าร่วมกันแก้ไขปัญหาที่อาจจะทำให้หาทางออกที่ดีกว่าร่วมกันดีกว่าใช้วิธีอื่น ๆ คู่กรณีสามารถจะบอกถึงประเด็นปัญหาที่มีความสำคัญและสามารถที่จะอธิบายผลประโยชน์ที่อยู่เบื้องหลัง จุดยืน โอกาสที่จะช่วยกันสร้างทางเลือกที่สร้างสรรค์ที่อาจจะเป็นไปได้หลาย ๆ อย่าง (จิตติมา บุญประเสริฐ, 2561: 44) ดังนั้น การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนการฟ้องคดีต่อศาลจึงมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย

เมื่อพิจารณาเทียบการดำเนินคดีโดยวิธีการฟ้องร้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนฟ้องคดีต่อศาลแล้วการดำเนินคดีโดยการฟ้องร้องนั้นจะต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลตามจำนวนทุนทรัพย์ที่เรียกร้องกันซึ่งบางกรณีหากแพ้คดีแล้ว ก็จะต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลแทนคู่ความของอีกฝ่ายหนึ่งด้วยส่วนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนการฟ้องคดีต่อศาลนั้นคู่กรณีไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ในการระงับข้อพิพาททั้งสิ้น

2. เพื่อเป็นการประหยัดเวลาในการยุติข้อพิพาท

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนการฟ้องคดีต่อศาลนั้น นับตั้งแต่ผู้เสียหายยื่นข้อเรียกร้องต่อศาลเพื่อให้ยุติข้อพิพาท การไกล่เกลี่ยจะเกิดขึ้นและยุติลงได้โดยใช้ระยะเวลาไม่เกิน 3 เดือน แต่ในทางตรงกันข้ามหากใช้วิธีการระงับข้อพิพาทโดยการฟ้องร้องคดีแล้ว ระยะเวลา 3 เดือนนับแต่วันฟ้องก็อยู่เพียง ในขั้นตอนช่วงที่ส่งหมายให้แก่จำเลยจะต้องยื่นคำให้การ หรืออยู่ในช่วงที่ศาลกำหนดวันนัดที่จะต้องชี้สองสถานหรือนัดสืบพยานโจทก์ ซึ่งบางคดีหากมีการสืบพยานหลายปาก ประกอบกับถ้าคดีมีความสลับซับซ้อน กว่าศาลชั้นต้นจะมีคำพิพากษา ก็อาจใช้เวลาไม่ต่ำกว่าหนึ่งปี และหากคดีดังกล่าวมีการอุทธรณ์หรือฎีกา คดีก็ค้างพิจารณาจะใช้เวลาพิจารณาอยู่ในศาลไม่น้อยกว่า 3 ปี ทั้งนี้เนื่องจากศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกามีค้างพิจารณาอยู่แล้ว ฉะนั้นคดีที่ขึ้นไปสู่ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาจึงต้องเข้าคิวลำดับการพิจารณา ซึ่งเป็นความแตกต่างที่ปรากฏชัดเจน

3. การยุติข้อพิพาท

คู่กรณีสามารถยุติข้อพิพาทได้ด้วยตนเอง กล่าวคือคู่กรณีสามารถตกลงกันเองได้ เมื่อเห็นว่าข้อเสนองของอีกฝ่ายหนึ่งทำให้ตนเองพึงพอใจ และสามารถตกลงกันได้ เท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมายแต่ในกรณีที่มีบุคคลที่สามเข้ามาชี้ขาดข้อพิพาทแทน ไม่ว่าจะด้วยการฟ้องคดีต่อศาลหรือมอบข้อพิพาทให้อุทธรณ์โตตุลาการชี้ขาด เมื่อข้อพิพาทถูกชี้ขาดโดยบุคคลที่สามอาจสร้างความไม่พอใจแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ ไม่สมปรารถนาหรือไม่เห็นพ้องด้วยในคำชี้ขาดได้เนื่องจากไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของคู่ความทุกฝ่ายตลอดจนคำชี้ขาดที่จะเกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ไม่มีความแน่นอนว่าตนเองจะชนะหรือไม่ ได้รับประโยชน์มากเพียงใด แต่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนการฟ้องคดีต่อศาลนั้น คู่กรณีทุกฝ่ายสามารถกำหนดคำชี้ขาดที่จะเกิดขึ้นได้ว่าต้องการสิ่งใดอย่างไรเท่าไร ซึ่งผลของการยุติข้อพิพาทไม่มีฝ่ายใดแพ้ แต่ถือว่าทุกฝ่ายต่างมีชัยชนะคู่กันหมด (Win-Winsituation)

4. ความเสียหายได้รับการเยียวยาอย่างรวดเร็ว

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนการฟ้องคดีต่อศาลนั้น ใช้ระยะเวลาในการไกล่เกลี่ยน้อย ขึ้นตอนไม่สลับซับซ้อน เมื่อข้อพิพาทที่เกิดขึ้นได้รับการยุติลงได้ด้วยความรวดเร็ว ความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับย่อมได้รับการเยียวยาด้วยความรวดเร็ว ความสงบสุขในชุมชนย่อมเกิดขึ้นเนื่องจาก คู่กรณีได้เจรจากันในระดับหนึ่งแล้วความตึงเครียดระหว่างกันย่อมลด ตลอดจนก่อให้เกิดความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันด้วย

5. เพื่อเป็นการลดปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่ศาล

ข้อพิพาทที่คู่กรณีตกลงกันได้ก็ทำให้ข้อพิพาทไม่ต้องเข้าสู่การพิจารณาคดีของศาล หากว่าคู่กรณีแต่ละฝ่ายต่างปฏิบัติตามข้อตกลง ซึ่งจะทำให้ข้อพิพาทที่จะสู่ศาลมีเพียงข้อพิพาทที่จะเข้าสู่ศาลมีเพียงข้อพิพาทที่ไม่สามารถตกลงกันได้ หรือข้อพิพาทที่ตกลงกันได้แต่คู่กรณีไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงเท่านั้น ดังนั้นเห็นได้ว่า คดีที่จะเข้าสู่การพิจารณาของศาลจะลดลงเพราะถูกกลั่นกรองไป ด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนฟ้องคดีต่อศาลไปชั้นหนึ่งแล้วนั่นเอง

6. การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

ความยุติธรรมที่แท้จริงนั้นต้องเป็นความยุติธรรมที่สามารถแสวงหาและเข้าถึงได้ โดยง่ายปราศจากอุปสรรค และขั้นตอนต่าง ๆ ซึ่งทั้งนี้การยุติข้อพิพาทโดยการฟ้องคดีนั้นไม่อาจถือเป็นการระงับข้อพิพาทที่ดีที่สุด เนื่องจากเมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาลแล้ว ทำให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายทางฝ่ายผู้ฟ้องคดีต้องเสียค่าขึ้นศาล และจ่ายค่าจ้างทนายความ ส่วนฝ่ายผู้ถูกฟ้องต้องเสียค่าจ้างทนายความแก้ต่างเสียเวลาประกอบอาชีพการงาน ทำให้คู่กรณี แต่ละฝ่ายเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อกัน อีกทั้งต่างเผชิญหน้ากันในศาลย่อมก่อความขัดแย้งกันมากขึ้น หากข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างญาติพี่น้อง ย่อมทำให้เกิดความแตกแยกการทะเลาะกัน ในระหว่างพี่น้อง ซึ่งข้อพิพาทเหล่านี้มักเป็นเรื่องทรัพย์สินมรดก หรือการยกยอกทรัพย์ดังนั้น เมื่อข้อพิพาทเข้าสู่การพิจารณาของศาล การดำรงตนอยู่ในสังคมของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ก็ดำรงตนอยู่อย่างมองหน้ากัน ไม่คิด ไม่พูดจาต่อกัน ขาดจากการเป็นพี่น้องตัดพืดันน้องกันก็มี

ประโยชน์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนการเสนอคดีต่อศาล

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนการฟ้องคดีครอบครัวต่อศาลนั้นนอกจากมีประโยชน์ในการจัดการความขัดแย้งในครอบครัวเบื้องต้นได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังเป็นการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ทำให้ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นสามารถยุติลงได้โดยไม่ต้องฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาลเยาวชนและครอบครัว ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นสามารถยุติลงได้ด้วยความสะดวก รวดเร็ว สร้างความพึงพอใจให้แก่คู่กรณีทุกฝ่ายด้วยเหตุที่คู่กรณีสามารถยุติข้อพิพาทกันเอง ความเสียหายที่เกิดขึ้นได้รับการเยียวยาอย่างรวดเร็วกว่าการดำเนินคดีโดยการฟ้องร้องคดีต่อศาล มีความเป็นธรรมในสังคมเกิดขึ้นโดยปราศจากขั้นตอนที่เป็นอุปสรรคในการที่จะเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในครอบครัวให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ที่สำคัญบุคคลในครอบครัวยังคงรักษาชื่อเสียงไว้ได้ เนื่องจากหากคดีขึ้นสู่ศาลแล้วแล้ว อาจทำให้เสียชื่อเสียงในด้านต่างๆ

ศูนย์ประนีประนอมคดีครอบครัวประจำศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดลพบุรี (ม.ป.ป.: 2) ประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวมีประโยชน์อย่างมากต่อคู่พิพาทและผู้เกี่ยวข้อง ในเรื่องของประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย โดยคดีจะยุติด้วยความรวดเร็ว และไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ ในการไกล่เกลี่ย โดยคู่ความจะยังคงความสัมพันธ์อันดีต่อกันต่อไปได้ สามีกฎหมายอาจปรับความเข้าใจกลับคืนดี และสามารถอยู่ร่วมกันต่อไปได้ หรือ หากไม่อาจกลับคืนคืออยู่ร่วมกันได้ ก็สามารถแยกทางกันโดยสันติ ที่สำคัญคู่ความทุกฝ่ายพึงพอใจในข้อยุติของคดี เนื่องจากเป็นข้อยุติที่ได้มาจากความสมัครใจ หรือการเจรจาร่วมกัน เช่น การตกลงในการเลี้ยงดูบุตร การใช้อำนาจการปกครองบุตร การได้พบบุตร การจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูที่เหมาะสม การแบ่งสินสมรสที่เป็นธรรม หรือการจ่ายค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายจำเป็นในการเลี้ยงชีพที่พึงพอใจทั้งสองฝ่าย เป็นต้น

สำหรับประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยประนีประนอมในคดีครอบครัวซึ่งมีมากมาย เริ่มตั้งแต่ประโยชน์ทางด้านจิตใจและความรู้สึก ความเป็นธรรมกระบวนการเป็นความลับ การรักษาและเยียวยาความสัมพันธ์ระหว่างคู่พิพาทและสิ่งที่สำคัญที่สุดคือสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตสำหรับบุตร สิ่งต่างๆ เหล่านี้อาจไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากมีการดำเนินคดีในศาลที่ต้องมีการตัดสินแพ้-ชนะ โดยคู่พิพาทไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินข้อพิพาท ซึ่งในสถานการณ์ที่เลวร้ายอาจเป็นกรณีที่คู่พิพาทต่างพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อให้ชนะคดี กระบวนการพิจารณาที่ต้องมีการซักถาม หรือถามค้านเพื่อทำลายน้ำหนักรายานอีกฝ่าย ส่งผลกระทบไปถึงบุตรอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้าลองตระหนักในคำว่า “มีกระบวนการไกล่เกลี่ยประนีประนอมในคดีครอบครัว” ระดับความรุนแรงทางอารมณ์ของคู่พิพาทก็ค่อยบรรเทาลงหรือไม่ นั่น ผู้วิจัยคาดว่าหลายท่านคงคิดว่าเป็นเรื่องจริง เพราะประโยชน์ที่ได้รับในข้อนี้เป็นเรื่องของความรู้สึกซึ่งมีที่มาจากแนวความคิดที่ว่า “ปัญหา ทุกอย่างย่อมมีทางแก้”

ถือเป็นความคิดในด้านบวกที่เราเรียกกันว่า “Positive Thinking” นอกจากนี้การรับรู้ว่าจะมีคนกลางที่ไม่มีส่วนได้เสีย มีความเป็นกลาง มีความยุติธรรม ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียในทางใด ๆ และเป็นที่ยอมรับ และคอยให้การช่วยเหลือ สนับสนุนให้ผู้สมรสได้เจรจา เพื่อหาทางออกร่วมกันในปัญหาที่เกิดขึ้น หรือที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ถ้าเป็นเรื่องคดีครอบครัวนั้น เช่น การใช้อำนาจปกครองบุตร การตกลงกัน เรื่องการดูแลบุตร หรือแม้แต่ปัญหาเรื่อง ค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร รวมถึง การที่คู่พิพาทแต่ละฝ่ายต่างมีทนายความคอยให้คำปรึกษาในข้อกฎหมาย จะช่วยทำให้เรื่องนั้น ๆ ตกลงกันได้หรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับคดีหรือเรื่องนั้น ๆ

กระบวนการพิจารณาคดีครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัวในประเทศไทย

การพิจารณาพิพากษาคดีครอบครัวเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน โดยเฉพาะคดีไหนที่มีการนำคดีเข้ามาสู่ระบบการฟ้องร้องต่อศาลแล้ว จะมีการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่พิเศษกว่าคดีอื่น ๆ จึงมีการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวเกิดขึ้นทุกจังหวัด เพื่อรับคดีที่เกี่ยวข้องเยาวชนและคดีเกี่ยวกับครอบครัว ดังนั้นเมื่อทราบเกี่ยวกับการ ใกล้เคียงและกฎหมายที่เกี่ยวข้องในคดีครอบครัวเป็นอย่างไรแล้ว ผู้วิจัยจะกล่าวถึงกระบวนการพิจารณาคดีครอบครัวต่อไป ซึ่งใน คดีครอบครัว เป็น คดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาลหรือกระทำใด ๆ ในทางศาลเกี่ยวกับผู้เยาว์หรือครอบครัว ซึ่งจะต้องบังคับตามประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ กฎหมายว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัว หรือกฎหมายอื่นที่ เกี่ยวข้องกับครอบครัว (พ.ร.บ.ศาลเยาวชนฯ มาตรา 4) ดังนั้น คดีที่เกี่ยวข้องด้วย การสมรส สิทธิ และหน้าที่หรือความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา บิดามารดาและ บุตร ไม่ว่าในทางใดซึ่งพิพาทกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ทั้งหมด คดีที่เกี่ยวข้องด้วยสถานะและความสามารถของบุคคลอันเกี่ยวกับครอบครัว หรือส่วนได้เสียของผู้เยาว์ซึ่งพิพาทกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในบรรพ 1 มาตรา 21 ถึง 28,32,43 และ 44 และในบรรพ 6 มาตรา 1610,1611,1687 และ 1692 ถือเป็นคดีครอบครัว (มหาวิทยาลัยทักษิณ:2556:2) ดังนั้น ท้องที่ใดซึ่งศาลเยาวชนและครอบครัวเปิดทำการแล้ว ห้ามศาลชั้นต้นอื่นใดในท้องที่นั้นรับคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัวไว้พิจารณา ตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553 เมื่อผู้วิจัยพิจารณาแล้ว โดยหลักคดีครอบครัวจะเป็นคดีแพ่งที่มีกระบวนการพิจารณานับแต่มีการเสนอคำฟ้องหรือคำร้องต่อศาล ซึ่งเพื่อให้ได้สิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างบุคคล โดยไม่มุ่งเกี่ยวกับการให้ลงโทษ ซึ่งมีหลักในการพิจารณาดังต่อไปนี้

หลักทั่วไป

การพยายามให้คู่ความได้ตกลงกัน โดยคำนึงถึงความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว

การคำนึงถึงหลักประกอบคุณพินิจในการพิจารณาพิพากษาคดี ได้แก่ การสงวนและคุ้มครองสถานภาพของการสมรส การคุ้มครองและช่วยเหลือครอบครัว การคุ้มครองสิทธิของบุตร และส่งเสริมสวัสดิภาพของบุตร การหามาตรการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือสามภริยาให้ปรองดองกัน

ผู้พิพากษา โดยทั่วไปมีผู้พิพากษาไม่น้อยกว่า 2 คนและผู้พิพากษาสมทบอีก 2 คน และมี 1 คน จะต้องเป็นผู้หญิง จึงเป็นองค์คณะที่พิจารณา แต่ถ้าในระหว่างพิจารณาของศาลที่ไม่มีผู้พิพากษาสมทบเป็นองค์คณะ ถ้าข้อเท็จจริงปรากฏต่อศาลว่าคดีนั้นๆ ผู้เยาว์เข้ามาเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์หรือส่วนได้ส่วนเสีย ให้ศาลกำหนดให้มีผู้พิพากษาสมทบเป็นองค์คณะได้ แต่ทั้งนี้ ไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อกระบวนการพิจารณาที่ได้ดำเนินไปแล้ว

การตั้งผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว เพื่อประโยชน์ในการประนีประนอมคดีครอบครัว ศาลอาจตั้งผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว เพื่อให้คำปรึกษาหรือช่วยเหลือศาลในการไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ประนีประนอมกัน ถ้าในกรณีเป็นผลสำเร็จ ผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวจัดให้มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความขึ้น หรืออาจขอให้คู่ความมาทำสัญญาประนีประนอมยอมความต่อหน้าศาลก็ได้ โดยสัญญาประนีประนอมยอมความนั้น ต้องไม่ฝ่าฝืนต่อกฎหมาย ศาลก็จะพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความต่อไป แต่ถ้าไม่อาจประนีประนอมกันได้ ศาลก็จะดำเนินกระบวนการพิจารณาไปตามปกติเช่นเดียวกับคดีแพ่งทั่วไป กล่าวคือ มีการสืบพยาน โฉงก์ และพยานจำเลย แต่ระหว่างพิจารณาศาลก็จะพยายามเปรียบเทียบหรือช่วยให้คู่ความได้หาทางออกกันให้คู่ความได้ตกลงกันได้ด้วย

อีกส่วนสำคัญ ถ้าในเรื่องการดำเนินการตามกระบวนการพิจารณาในปัจจุบัน ถ้าคดีใดที่ผู้เยาว์มีผลประโยชน์หรือส่วนได้ส่วนเสียในคดีนั้น ๆ ศาลจะสั่งให้สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ดำเนินการในการสืบเสาะความเป็นอยู่ของครอบครัวนั้นๆ รวมทั้งประมวลข้อเท็จจริงต่อไป

ในส่วนของความหมายของผู้เยาว์ คือ บุคคลที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ คืออายุไม่ครบ 20 ปีบริบูรณ์นั่นเอง แต่ก็มี การบรรลุนิติภาวะได้ 2 กรณีก็คือ การบรรลุนิติภาวะตามกฎหมายที่กำหนดอายุ 20 ปีบริบูรณ์ (ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 19) และการบรรลุนิติภาวะ

โดยการสมรส กล่าวคือการทำชายและหญิงอายุ 17 ปีบริบูรณ์ สมรสกันยอมทำให้ผู้เยาว์บรรลุนิติภาวะได้เช่นกัน (ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 20)

การพิจารณาพิพากษาคดีครอบครัว

การฟ้องโดยการยื่นคำฟ้อง หรือคำร้องขอที่แผนกรับฟ้องของศาลเยาวชนและครอบครัว แต่การที่ผู้เยาว์จะฟ้องคดีหรือดำเนินคดีเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ต้องได้รับความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรมในเรื่องการของยินยอมนั้นจะต้องเป็นหนังสือต่อศาล บางกรณีที่กฎหมายให้อำนาจผู้เยาว์ยื่นคำร้องต่อศาลได้เช่น การที่ผู้เยาว์อายุไม่ต่ำกว่า 15 ปี ร้องขอให้ถอนอำนาจปกครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/9 เป็นต้น ซึ่งถ้าคดีที่ผู้เยาว์มีส่วนได้ส่วนเสีย เมื่อศาลรับคำฟ้องหรือคำร้องขอแล้ว จะแจ้งให้ผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนทราบ

การพิจารณาคดีภายหลังมีการฟ้อง หรือยื่นคำร้องขอ ให้มีการนำพระธรรมนูญศาลยุติธรรม และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้โดยอนุโลม และมีการพิจารณาโดยใช้ห้องพิจารณาคดีในศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีธรรมดา แต่ในคดีที่ผู้เยาว์มีผลประโยชน์หรือส่วนได้ส่วนเสีย ให้ศาลฟังความเห็นของผู้อำนวยการสถานพินิจฯ ก่อนที่จะมีคำพิพากษา

การพิจารณาพิพากษาคดีครอบครัว (องค์คณะ)

คดีครอบครัวกำหนดองค์คณะตามมาตรา ๒๑ แต่ถ้าเป็นคดีที่ผู้เยาว์ไม่มีผลประโยชน์หรือส่วนได้ส่วนเสียก่อนเริ่มพิจารณาคดีให้ศาลสอบถามคู่ความ ถ้าคู่ความทั้งสองฝ่าย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ประสงค์จะให้ผู้พิพากษาสมทบเป็นองค์คณะด้วย ให้ผู้พิพากษา ๒ คน เป็นองค์คณะ

การพิจารณาพิพากษาคดีครอบครัว (คำขึ้นศาล)

การยื่นคำฟ้องหรือคำร้องและการดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดู หรือค่าเลี้ยงชีพให้ได้รับการยกเว้น ไม่ต้องชำระค่าขึ้นศาลและค่าฤชาธรรมเนียม

การพิจารณาพิพากษาคดีครอบครัว (ทนายความ)

ในกรณีคู่ความไม่มีทนายความ จะขอให้ศาลแต่งตั้งให้ก็ได้ข้อสังเกต ตั้งทนายความให้ทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยโดยไม่ต้องดูว่าเป็นคนจนหรือไม่ แต่ในกรณีคู่ความมีทนายความ ดำเนินการพิจารณาคดี ทนายความก็จะเป็นผู้ดำเนินการแทนคู่ความแทนได้ในบางกรณี ที่มีระบุไว้ในใบแต่งตั้งทนายความ

หัวใจแห่งคดีครอบครัว

1. ความสงบสุข และอยู่ร่วมกันในครอบครัวให้มากที่สุด
2. สงวนคุ้มครอง “สถานภาพการสมรส”
3. หย่าด้วยความเป็นธรรมและเสียหายน้อยที่สุด
4. คำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของบุตร
5. คุ้มครองช่วยเหลือครอบครัว

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีครอบครัว โดยผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว

ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มีหลักสำคัญในการพิจารณาพิพากษาคดีครอบครัวนั้นว่า ในคดีครอบครัวที่มีข้อพิพาทก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลแต่งตั้ง ผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว เพื่อไกล่เกลี่ยให้คู่ความในคดีครอบครัวได้ประนีประนอมกันและไม่ว่าการพิจารณาคดีจะได้ดำเนินการไปแล้วเพียงใด ให้ศาลพยายามเปรียบเทียบให้คู่ความได้ตกลงหรือประนีประนอมกันโดยคำนึงถึงความสงบสุข การอยู่ร่วมกันในครอบครัว และถ้าในคดีครอบครัวนั้น ผู้เยาว์มีผลประโยชน์หรือส่วนได้เสียให้ศาลคำนึงประโยชน์สูงสุดของผู้เยาว์เป็นสำคัญในระหว่างการไกล่เกลี่ยหรือพิจารณาคดีหากศาลเห็นว่า เพื่อสวัสดิภาพและอนาคตของบุตรผู้เยาว์ ศาลอาจมอบหมายให้ผู้อำนวยการสถานพินิจฯ นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา ดำเนินการสืบเสาะภาวะความเป็นอยู่ของครอบครัว เพื่อประโยชน์ในการเปรียบเทียบให้คู่ความได้ ตกลงในข้อพิพาทในคดีครอบครัวให้ศาลมีอำนาจกำหนดวิธี หรือมาตรการคุ้มครองชั่วคราวในเรื่องสินสมรส ค่าทดแทนที่พักอาศัย ค่าอุปการะเลี้ยงดู สามีภริยาและ

การพิทักษ์อุปการะเลี้ยงดูบุตร เพื่อคุ้มครองสิทธิ และประโยชน์ของกลุ่มความหรือบุตรได้ตามความจำเป็นและสมควรแก่พฤติการณ์แห่งคดี

ในด้านกฎหมายด้านกระบวนการใกล้เคียงคดีครอบครัว ผู้ที่มีอำนาจในการทำสัญญาประนีประนอมยอมความได้แก่ ตัวความ หรือผู้รับมอบอำนาจที่มีอำนาจทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ส่วนทนายความนั้น หากได้รับมอบอำนาจโดยชัดเจนให้มีอำนาจทำสัญญาประนีประนอมยอมความ หรือในใบแต่งตั้งทนายความระบุมีอำนาจดำเนินกระบวนการพิจารณาไปในทางจำหน่ายสิทธิของตัวความได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 62 ทนายความย่อมมีอำนาจลงชื่อในสัญญาประนีประนอมยอมความได้ ซึ่งอาจจะไม่ได้รับตามความต้องการของตัวความมากเท่าที่ควร ภายหลังการใกล้เคียงสำเร็จแล้ว สัญญาประนีประนอมยอมความ จะต้องตกลงกันหรือประนีประนอมยอมความกันในประเด็นแห่งคดีฟ้องหย่า ซึ่งรวมถึงที่เกี่ยวกับประเด็นแห่งคดีด้วย จะเกินคำขอหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้องหย่าหรือไม่ ประเด็นนี้ไม่ใช่สาระสำคัญ เพราะมิใช่เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทอย่างคดีธรรมดาที่ต้องสืบพยานกัน (ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1492/2528 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1922/2557)

ในการส่วนของการใกล้เคียงแล้วมี คำพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความจะชอบหรือไม่ตามกฎหมาย กลุ่มความยอมอุทธรณ์ฎีกาได้หากเข้าข้อยกเว้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 138 วรรคสอง จะอ้างว่าคำพิพากษตามยอมตกเป็น โหมะเพราะขัดต่อความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชนและไม่ชอบด้วยกฎหมายจะขอให้เพิกถอนกระบวนการพิจารณาที่ดำเนินมาทั้งหมดแล้วยกคดีขึ้นพิจารณาใหม่ไม่ได้ เพราะการใกล้เคียงที่ทำตามความประสงค์ของกลุ่มความในลักษณะสัญญาประนีประนอมยอมความถือเป็นส่วนหนึ่งของคำพิพากษา อยู่ในบังคับที่จะแก้ไขข้อผิดพลาดหรือผิดพลาดในสัญญาได้ หากเป็นข้อผิดพลาดหรือผิดพลาดเล็กน้อยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 143 (ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6444/2556 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1482/2551)

การสั่งการยุติการใกล้เคียงคดีครอบครัวในกรณีที่กลุ่มความไม่สามารถตกลงกันได้ตามมาตรา 151 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 หากศาลพยายามเปรียบเทียบมาหลายนัดแล้ว แต่ไม่สามารถใกล้เคียงได้ เช่น เสนอเงื่อนไขที่ไม่สามารถยอมรับได้ ต้องการแก้แค้นอีกฝ่ายในเรื่องการฟ้องหย่า หรืออีกฝ่ายต้องการให้บุตรเรียนชายชูหรือหญิงชู หรือลักษณะของคดีไม่อาจประนีประนอมยอมความได้ ศาลก็จะสั่งให้ยุติการใกล้เคียง จากนั้นก็จะมีการนัดสืบพยานชี้ขาดข้อพิพาทในคดีต่อไป ผลของคำพิพากษาก็จะมีฝ่ายชนะ

กับฝ่ายแพ้ กรณีดังกล่าวถือเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว เนื่องจากหากคู่กรณีไม่สามารถระงับอารมณ์ของตนเองได้ ไม่นำความจริงเข้ามาพูดคุยกันในกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว ก็จะทำให้การไกล่เกลี่ยไม่ประสบความสำเร็จ (สทรรฐ กิติ ศุภการ, 2560)

ผลของการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว จำแนกเป็น 2 กรณี ดังนี้

1. ประนีประนอม เมื่อคู่ความตกลงกันได้

1.1 คู่ความร่วมมือกันทำสัญญาประนีประนอมยอมความถ้าศาลเห็นว่าไม่ฝ่าฝืนต่อกฎหมาย หรือไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ให้ศาลพิพากษาไปตามสัญญาประนีประนอมยอมความนั้น หรือศาลจะยังไม่พิพากษาแต่กำหนดเงื่อนไขเวลาให้คู่ความทดลองปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมก่อนก็ได้ โดยเฉพาะการใช้อำนาจปกครองหรืออุปการะเลี้ยงดูผู้เยาว์ หรือคนไร้ความสามารถหากสัญญาประนีประนอมยอมความมิได้คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้เยาว์ให้ศาลปฏิเสธการพิพากษาตามสัญญานั้น

1.2 คู่ความตกลงถอนฟ้องไปจากศาล

2. งดการไกล่เกลี่ย

คู่ความไม่สามารถตกลงกันได้ หรือมีแต่คู่ความบางฝ่ายมาศาลตามวันนัด ทำให้ไม่สามารถประนีประนอมได้ ผู้ไกล่เกลี่ยจะแจ้งงดไกล่เกลี่ยแล้วนำคดีเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตามปกติ

ดังนั้น หลักสำคัญในกระบวนการไกล่เกลี่ยได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ได้กำหนดเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยประนีประนอมคดีครอบครัวไว้ในหมวด 13 จำนวน 7 มาตรา เท่านั้น ได้แก่ มาตรา 146 มาตรา 148 มาตรา 149 มาตรา 150 มาตรา 151 มาตรา 152 และมาตรา 153 โดยสาระสำคัญเกี่ยวกับวิธีการไกล่เกลี่ย ได้ระบุไว้ในมาตรา 148 ดังนี้

มาตรา 148 คดีครอบครัวที่มีข้อพิพาท ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลตั้งผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว เพื่อไกล่เกลี่ยให้คู่ความในคดีครอบครัวได้ประนีประนอมกัน ทั้งนี้ หลักเกณฑ์วิธีการไกล่เกลี่ยและการรายงานผลให้เป็นไปตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกาเพื่อประโยชน์การไกล่

เกลี้ยให้คู่ความได้ประนีประนอมกันในคดีครอบครัว ศาลอาจมอบหมายให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง ญาติของกลุ่มความทนายความของกลุ่มความ นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา หรือบุคคล หรือหน่วยงาน ที่ศาลเห็นสมควร ให้คำปรึกษาหรือช่วยเหลือผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวที่ศาลตั้งตามวรรคหนึ่ง ก็ได้ และในคดีครอบครัวที่มีผู้เยาว์เข้ามาเกี่ยวข้อง ข้องและจำเป็นต้องได้รับสงเคราะห์หรือคุ้มครอง สวัสดิภาพศาลจะเรียกพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองเด็กมาร่วมในการไกล่เกลี่ยด้วยก็ได้

เมื่อผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวตามวรรคหนึ่งได้ดำเนินตามคำสั่งศาลแล้วให้รายงานผลการไกล่เกลี่ยประนีประนอมต่อศาล ในกรณีการไกล่เกลี่ยประนีประนอมเป็นผลสำเร็จให้ผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวจัดให้มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความขึ้นแล้วรายงานศาล หรือจะนัด หรือขอให้ศาลเรียกคู่ความมาทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันต่อหน้าศาลก็ได้

เมื่อศาลเห็นว่าสัญญาประนีประนอมยอมความไม่ฝ่าฝืนต่อกฎหมาย หรือไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนให้ศาลพิพากษาไปตามสัญญาประนีประนอมยอมความนั้น หรือศาลจะยังไม่พิพากษาแต่กำหนดเงื่อนไขหรือเงื่อนไขให้คู่ความทดลองปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมยอมความก่อนก็ได้ โดยเฉพาะการใช้อำนาจปกครองหรือการอุปการะเลี้ยงดู ผู้เยาว์หรือคนไร้ความสามารถไม่ว่ากรณีจะเป็นประการใดถ้าคดีครอบครัวนั้นผู้เยาว์มีผลประโยชน์ หรือส่วนได้เสียให้ศาลคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้เยาว์เป็นสำคัญ

ในกรณีที่ศาลเห็นว่าสัญญาประนีประนอมยอมความฝ่าฝืนต่อกฎหมายหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือเป็นคดีที่ผู้เยาว์มีผลประโยชน์หรือส่วนได้เสีย และมีได้คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้เยาว์ ให้ศาลปฏิเสธการพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความนั้น

ดังนั้น กล่าวโดยสรุปได้ว่า การที่กฎหมาย (มาตรา 148 พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553) ได้กำหนดให้คดีครอบครัวที่มีข้อพิพาทจะต้องเข้ากระบวนการไกล่เกลี่ยในทุกคดี แม้ว่าจะเป็นประโยชน์ในการได้เปิดโอกาสให้เกิดการเจรจาประนีประนอมยอมความกันก่อนที่กระบวนการพิจารณาในศาลจะเริ่มขึ้น แต่ในทางกลับกัน การที่คู่ความจำต้องเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยโดยมิใช่เกิดจากความสมัครใจอย่างแท้จริงของตนเอง อาจก่อให้เกิดปัญหาต่อความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยประนีประนอมได้ แต่สำหรับกฎหมาย

ต่างประเทศจะมีวิธีการ เช่นเดียวกันหรือมีความแตกต่างจากกฎหมายของประเทศไทยนั้น ดังจะได้กล่าวถึงในส่วนต่อไป

กระบวนการใกล้เคียงคดีครอบครัวการฟ้องหย่าในต่างประเทศ

ในการศึกษาเรื่อง “กระบวนการใกล้เคียงคดีครอบครัว: ศึกษาการฟ้องหย่าในประเทศไทย ผู้วิจัยได้นำกระบวนการใกล้เคียงของประเทศญี่ปุ่น มาประกอบในการศึกษาครั้งนี้จะทาการศึกษาด้วยวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ ตำบทยกฎหมาย บทความ วารสารทางวิชาการเอกสารทางวิชาการ ข้อมูลสารสนเทศ รายงาน ระเบียบ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น เนื่องจากประเทศญี่ปุ่น โดยสภาพของประเทศญี่ปุ่นไม่เน้นการเผชิญหน้าแต่จะนิยมทำความตกลงร่วมกันโดยสมัครใจ มีการใช้วิธีการประนีประนอมข้อพิพาทในวัฒนธรรมญี่ปุ่นมาช้านาน โดยมีคนกลางเป็นผู้ริเริ่มให้เจรจา เรียกว่า โชไก-ชา (Shokai-sha) และมีคนกลางในการทำหน้าที่ประนีประนอมข้อพิพาทเรียกว่า ชุกไก-ชา (Chukai-sha) เพื่อช่วยให้สามารถ ระงับข้อพิพาทรวมกันได้ (Nishikawa,2000)

ประเทศญี่ปุ่นเป็นอีกประเทศหนึ่งในแถบทวีปเอเชียที่ใช้ระบบประมวลกฎหมายลายลักษณ์อักษร แต่เดิมการหย่าของประเทศญี่ปุ่นเป็นไปตามจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นมากกว่าที่จะเป็นไปตามหลักในทางศาสนาหรือกฎหมายของรัฐ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2553: 68) ในสมัยก่อนประเทศญี่ปุ่นมีความไม่เท่าเทียมกันในทางเพศ กล่าวคือ เพศชายมักเป็นเพศที่มีสิทธิคิดว่า เพศหญิง ทำให้การหย่าจะสามีสามารถหย่าภริยาได้ เนื่องจากเป็นกรณีที่ภริยาเป็นฝ่ายผิด แต่ภริยาไม่สามารถหย่าสามีได้ เช่นกรณีที่ภริยาเป็นคนประพฤติไม่เหมาะสม หรือการที่ภริยาไม่สามารถปรับตัวเข้ากับฝ่ายสามีได้หรือภริยาหึงหวงสามี เป็นต้น ต่อมา เกิดจารีตประเพณีว่าสามี ภริยาสามารถหย่าขาดจากกันได้โดยความยินยอม แต่ความยินยอมเช่นว่านั้นยังคงต้องขึ้นอยู่กับสามี ซึ่งต้องให้ความยินยอมแก่ภริยาก่อน ภริยาจึงสามารถทำการสมรสใหม่ได้ ดังนั้น แม้จะมีจารีตประเพณีที่สามารถหย่ากันได้โดยความยินยอมแต่ในทางปฏิบัติผู้ที่มิอำนาจที่แท้จริงคือ สามี ที่ต้องให้ความยินยอมก่อนเท่านั้น ภริยาจึงจะหลุดพ้นจากการดำรงสถานะภริยาและสามารถมีชีวิตใหม่ได้ ยังคงเป็นเรื่องความไม่เท่าเทียมกันในทางเพศอันก่อให้เกิดสิทธิที่แตกต่างกันกระทำโดยฝ่ายภริยาไม่ได้ สามารถเห็นได้จากการบัญญัติเหตุหย่าของกฎหมายญี่ปุ่นที่แสดงให้เห็นว่ากฎหมายของประเทศญี่ปุ่นได้มีการพัฒนา ปรับปรุงเรื่อยมาโดยเริ่มจำกัดสิทธิของสามีที่มีแต่ฝ่ายเดียวให้ลดน้อยลง ให้สิทธิแก่ภริยาเพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงมีปัญหาในเรื่องความเท่าเทียมกันระหว่างเพศที่ยัง

ไม่ได้รับการแก้ไขให้เป็นธรรมเท่าที่ควร กระทั่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ได้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายในเรื่องครอบครัว ให้มีความทันสมัย มีความเสมอภาค และมีความเท่าเทียมกันในระหว่างเพศมากขึ้น กฎหมายที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้ว คือ ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น (The Civil Code of Japan) ปัจจุบันกฎหมายดังกล่าวได้กำหนดเรื่องการหย่าไว้อยู่ในบรรพ 4 ว่าด้วยความสัมพันธ์ (Book IV – Relatives) ในบทที่ 2 เรื่องการสมรส (Chapter 2 Marriage) ส่วนที่ 4 เรื่องการหย่าร้าง (Section 4 Divorce)

กฎหมายครอบครัวว่าด้วยการหย่าของประเทศญี่ปุ่น

หลักกฎหมายการหย่าของประเทศญี่ปุ่น

ประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศญี่ปุ่นได้บัญญัติถึงการหย่าโดยคำพิพากษาของศาลโดยกำหนดเหตุหย่าไว้ในมาตรา 770 ซึ่งมี 5 ประการ คือ

1. สามีหรือภริยาประพฤตินอกใจหรือมีชู้
2. สามีหรือภริยาจงใจทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่ง
3. สามีหรือภริยาหายสาบสูญเป็นเวลา 3 ปี หรือมากกว่านั้น โดยไม่มีใครทราบว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร
4. สามีหรือภริยามีลักษณะวิกลจริตไม่สามารถรักษาให้หายได้
5. ปรากฏเหตุอันร้ายแรงที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันต่อไป

สำหรับระบบกฎหมายครอบครัวในเรื่องการหย่าของประเทศญี่ปุ่นมีพื้นฐานมาจากเหตุหย่า ทั้งที่เกิดจากความผิดของคู่สมรส และเหตุหย่าที่ไม่ได้เกิดจากความผิดของคู่สมรส ในบางครั้งคู่สมรสที่ไม่ได้มีส่วนในความผิดที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์หย่า ก็สามารถเรียกค่าเสียหาย เพื่อความรู้สึกเศร้าโศกเสียใจหรือความทุกข์ทรมานทางใจ (Mental distress) จากคู่สมรสที่เป็นฝ่ายผิดได้ คล้ายกับการร้องขอให้แบ่งสินสมรส

ส่วนในกรณีที่เรื่องเหตุหย่าที่ไม่ได้เกิดจากความผิดของคู่สมรสจะพบได้ในเหตุหย่า ประการที่ 5 คือ ปรากฏเหตุร้ายแรงที่เป็นอุปสรรคทำให้คู่สมรสไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยปกติ สุขอีกต่อไป หรือการสมรสแตกสลาย (The irretrievably broken down of marriage) ในทางปฏิบัติ แม้คู่สมรสจะใช้เหตุดังกล่าวยื่นต่อศาล ศาลจะพิจารณาอย่างรอบครอบ และไม่ตัดสินใจให้คู่สมรส หย่ากันได้โดยง่าย หากยังไม่มีการใช้กระบวนการประนีประนอมให้คู่สมรสกลับคืนดีกันก่อน (ปัทมา เฝ้าสังข์ทอง, 2544: 57)

กระบวนการพิจารณาคดีหย่า และการใช้กระบวนการประนีประนอมในคดีหย่าตาม กฎหมายครอบครัวของประเทศไทย มีวิธีการหย่าอยู่ 4 ประการ คือ

1. วิธีการหย่าโดยความยินยอม
2. วิธีการหย่าโดยผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยในศาลเยาวชนและครอบครัว
3. วิธีการหย่าโดยการมีคำพิพากษาในศาลแขวง
4. วิธีการหย่าโดยมีคำพิพากษาในศาลครอบครัว

วิธีการหย่าโดยความยินยอม

ในมาตรา 763 (Article 763 (Divorce by agreement) ประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศ ญี่ปุ่นได้บัญญัติถึงการหย่าโดยความยินยอมไว้ใน ที่บัญญัติว่า “สามีภริยาสามารถทำการหย่าได้โดย ความยินยอมของทั้งสองฝ่าย” กล่าวคือ สามีภริยาสามารถทำให้การสมรสสิ้นสุดลงได้โดยการหย่า ขาดจากกันด้วยความยินยอม การหย่าวิธีแรกนี้มีเงื่อนไขที่สำคัญ 2 ประการ คือ ความยินยอมหรือ เจตนาที่แท้จริงของคู่สมรสที่จะหย่าจากกัน และการประกาศหย่า ซึ่งการหย่าโดยวิธีนี้มี กระบวนการ 2 ขั้นตอน คือ

1. การแจ้งลงในแบบฟอร์มประกาศกับพนักงานจดทะเบียนครอบครัวในท้องที่ที่ เกี่ยวข้อง และต้องนำเอกสารดังกล่าวไปทำการจดทะเบียนครอบครัว

2. ประกาศการหย่าโดยวาจาต่อหน้าพยานที่บรรลุนิติภาวะแล้วอย่างน้อย 2 คน หากคู่กรณีตกลงในเรื่องหย่า และประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเช่น การแบ่งทรัพย์สิน และการอุปการะเลี้ยงดูบุตรไว้แล้ว ศาลก็จะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องในส่วนดังกล่าวตามที่ตกลง แต่หากคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดผิดข้อตกลง คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งสามารถร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้คู่กรณีฝ่ายที่ทำผิดข้อตกลงปฏิบัติตามข้อตกลงได้ การหย่าโดยความยินยอมนี้เป็นวิธีการที่เรียบง่าย และจะมีผลสมบูรณ์เมื่อพนักงานจดทะเบียนครอบครัวรับการแจ้ง หรือประกาศการหย่านั้น ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่ง มาตรา 765

วิธีการหย่าโดยผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยในศาลเยาวชนและครอบครัว

การหย่าในวิธีนี้ภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “chotei” เกิดขึ้นเมื่อคู่กรณีไม่สามารถตกลงหย่ากันได้ หรือคู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้ คู่กรณีจะไม่สามารถยื่นฟ้องต่อศาลได้ในทันที แต่ต้องผ่านกระบวนการประนีประนอมที่ศาลครอบครัวก่อน โดยเฉพาะคดีหย่าทุกคดีต้องผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยก่อน สาเหตุความขัดแย้งของคู่กรณีไม่ว่าจะร้ายแรงหรือไม่ ศาลครอบครัวจะใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งให้คู่กรณี กระบวนการไกล่เกลี่ยจึงถือว่าเป็นกระบวนการทางกฎหมายวิธีพิจารณาที่เป็นลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งของประเทศญี่ปุ่น ศาลครอบครัวใช้กระบวนการนี้โดยให้บุคคลที่สามเป็นผู้ดำเนินกระบวนการอยู่ในรูปแบบคณะกรรมการซึ่งในขั้นตอนดังกล่าวจะกระทำเป็นความลับ มีคณะกรรมการประกอบด้วยผู้พิพากษา 1 คน ผู้พิพากษาสมทบร่วมอีก 2 คน หรือมากกว่านั้น มีจิตแพทย์ และบุคคลอื่นๆ ช่วยกันค้นหาข้อเท็จจริง และพิจารณาถึงสาเหตุที่เกิดความขัดแย้งในด้านต่าง ๆ ซึ่งกระบวนการนี้เป็นขั้นตอนที่ง่าย รวดเร็ว และเสียค่าใช้จ่ายน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีพิจารณาคดีทั่วไป (ปีทมา เฝ้าสังข์ทอง, 2544 อ้างถึง Matsukawa, Supra Note 5: 65)

วิธีการหย่าโดยการมีคำพิพากษาในศาลแขวง

การหย่าสามารถกระทำได้โดยร้องขอต่อศาลให้มีการหย่าในศาลแขวง ในประเทศญี่ปุ่นคดีหย่าส่วนมากนิยมใช้กระบวนการไกล่เกลี่ย หรือการพิจารณาพิพากษาคดีโดยศาล คดีหย่าที่ใช้วิธีพิจารณาโดยกระบวนการทางแพ่งอย่างเป็นทางการโดยวิธีอื่นนั้นไม่ค่อยปรากฏ การหย่าโดยวิธีนี้จะเกิดขึ้นเมื่อคู่กรณีได้ผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยแล้วไม่สามารถตกลงกันได้ ก็จะนำคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาลแขวงต่อไป เป็นวิธีเดียวที่เป็นทางออกในกรณีที่ไม่สามารถยุติความขัดแย้งในการ

หย่าได้ ประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศญี่ปุ่นได้บัญญัติถึงเหตุหย่าที่คู่สมรสใช้ในการร้องขอหย่าไว้ต่อศาล 5 ประการ ในมาตรา 770

เนื่องจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในมาตรา 770 ได้บัญญัติเหตุแห่งการหย่าไว้แล้ว หากปรากฏว่าข้อเท็จจริงที่คู่สมรสกล่าวอ้างไม่ปรากฏชัดว่าเป็นเหตุหย่าตามกฎหมาย ศาลอาจจะไม่พิพากษาให้คู่สมรสหย่าจากกัน แต่ศาลจะใช้ดุลพินิจพิจารณาประเด็นข้อเท็จจริงในแต่ละคดี

วิธีการหย่าโดยมีพิพาทในศาลครอบครัว

การหย่าโดยวิธีนี้จะเกิดขึ้นเมื่อคู่กรณีได้ผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในศาลครอบครัว แต่คู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้ ในบางเรื่อง ศาลครอบครัวก็จะพิจารณาข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น หากศาลพิจารณาแล้วเห็นสมควรให้คู่กรณีหย่าจากกัน ศาลจะมีคำสั่งให้หย่า คู่กรณีสามารถโต้แย้งคัดค้านคำสั่งศาลดังกล่าวภายในระยะเวลา 2 สัปดาห์ นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่ง แต่หากคู่กรณีเห็นด้วยกับคำสั่งศาลแล้ว คำสั่งดังกล่าวนี้มีผลเช่นเดียวกับคำพิพากษา (ปัทมา เผ่าสังข์ทอง, 2544 อ้างถึง Matsukawa, Supra Note 5: 6)

การไกล่เกลี่ยโดยศาลในประเทศญี่ปุ่น

ในกรณีที่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่เป็นผลสำเร็จ ข้อพิพาทก็จะได้รับการแก้ไขโดยวิธีอื่น เช่นอาจต้องนำข้อพิพาทดังกล่าวขึ้นสู่ศาล แต่ในประเทศญี่ปุ่นไม่ค่อยนิยมวิธีการอนุญาโตตุลาการ เนื่องจากเป็นวิธีที่มีผู้เป็นอนุญาโตตุลาการที่เข้ามาช่วยในการตัดสินใจแทนคู่กรณี ซึ่งแตกต่างจากกระบวนการไกล่เกลี่ย ถึงแม้จะมีบุคคลที่สามเข้ามาช่วยในการช่วยเหลือตัดสิน แต่เจตนาในการตัดสินใจยังคงเป็นของคู่กรณีนั่นเอง (ปัทมา เผ่าสังข์ทอง, 2544 อ้างถึง Obuchi, Supra Note 2: 521)

กระบวนการพิจารณาคดีในศาลครอบครัวจะไม่ใช่ในระบบการพิจารณาคดีในระบบกล่าวหา กล่าวได้คือ กระบวนการพิจารณาคดีไม่เป็นที่เปิดเผยต่อสาธารณะเหมือนการพิจารณาคดีทั่วไป โดยการพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งในความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นไปตามกฎหมาย Law for adjudgement of domestic relations โดยการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งในครอบครัวขึ้นอยู่กับข้อตกลงของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย มีวัตถุประสงค์หลัก ๆ อยู่สองประการ คือ เพื่อประสานความสัมพันธ์ในด้านอารมณ์และสัมพันธ์ภาพทางสังคมระหว่างคู่กรณีที่พิพาทให้สามารถคืนดีกันได้ กับ เพื่อให้ข้อพิพาทหรือความขัดแย้งนั้นตกลงกันได้

การใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในคดีครอบครัวค่อนข้างประสบความสำเร็จ เนื่องจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกในครอบครัว มักเกิดจากอารมณ์ซึ่งเป็นการยากในการคลี่คลายแก้ไขปัญหามากกว่าขัดแย้งเรื่องอื่น ๆ และกฎหมายมีบทบัญญัติที่กำหนดให้คู่กรณีมีข้อพิพาทในปัญหาครอบครัวต้องพยายามไกล่เกลี่ยให้ตกลงกันได้ก่อนนำข้อพิพาทไปฟ้องคดีต่อศาล ดังนั้น สามีหรือภริยาที่ประสงค์หย่าจากกัน ต้องนำข้อพิพาทของตนเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยหากคู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้ในเรื่องหย่าหรือเงื่อนไขการหย่า เช่น การอุปการะเลี้ยงดูบุตร การแบ่งทรัพย์สิน ซึ่งพื้นฐานระบบกฎหมายครอบครัวในเรื่องการหย่าของประเทศญี่ปุ่นให้การรับรองเรื่องการหย่าโดยความยินยอม

กระบวนการไกล่เกลี่ยเริ่มต้นด้วยมีผู้ร้องขอ (an applicant) สามารถร้องขอใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยโดยวาจาได้เหมือนการร้องขอด้วยการใช้เอกสาร แบบการร้องขอด้วยวาจาเป็นที่นิยมในการร้องขอใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยในปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับครอบครัว เนื่องจากประชาชนสามารถใช้ได้ง่าย รวมทั้งเสียค่าใช้จ่ายเพียงเล็กน้อย ในกรณีที่คู่กรณีฟ้องหย่าต่อศาลแขวงแล้ว การฟ้องหย่าไม่สามารถกระทำได้ในทันที คดีหย่าต้องโอนมาศาลครอบครัวเพื่อทำการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดี เนื่องจากมีหลักเกณฑ์ว่า คู่กรณีจะต้องนำปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับข้อพิพาทผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดีหย่า ซึ่งการดำเนินการไกล่เกลี่ยกระทำโดยมีคณะกรรมการไกล่เกลี่ยประกอบด้วยสมาชิก 3 คน คือประธานซึ่งต้องเป็นผู้พิพากษา(มักเป็นผู้พิพากษาของศาลครอบครัว) และผู้ไกล่เกลี่ยสมทบอีก 2 คน ซึ่งเป็นผู้ชายและผู้หญิงอย่างละ 1 คน โดยมีประสบการณ์ทางด้านงานสังคมสงเคราะห์ การให้คำปรึกษากฎหมาย หรือกฎหมาย ซึ่งคัดเลือกจากประชาชนที่เป็นแม่บ้านวัยกลางคน นักกฎหมาย ผู้บริหารบริษัท และนักวิชาการที่มีความรู้ทางกฎหมายที่ปลดเกษียณแล้ว

ที่กฎหมายบัญญัติให้สมาชิกในคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องเป็นผู้พิพากษานั้น เพื่อเป็นประกันว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยนั้นกระทำขึ้นด้วยความเป็นธรรม และเสมอภาคกัน แม้ว่าในคณะกรรมการไกล่เกลี่ยในชุดดังกล่าว ได้กำหนดให้มีผู้พิพากษา 1 เป็นประธานก็ตาม แต่ความจริงผู้พิพากษาไม่ได้เข้าร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ยเนื่องจากมีภาระในการพิจารณาคดีครอบครัวและคดีมรดกที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก รวมทั้งแต่ละวันผู้พิพากษาแต่ละคนต้องรับผิดชอบจำนวนเป็นสิบคดี จึงมีแนวคิดที่ว่าไม่จำเป็นต้องมีผู้พิพากษาเข้าร่วมในขั้นตอนการไกล่เกลี่ยก็ได้ เพราะส่วนมากจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ จึงพิจารณาว่าควรให้ผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นอาสาสมัครที่มีอยู่ เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ให้มีความสามารถในการไกล่เกลี่ย เพื่อช่วยเหลือในกระบวนการไกล่เกลี่ยได้ (ปัทมา เฝ้าสังข์ทอง, 2544 อ้างถึง Bryant, Supra Note 14: 586)

กระบวนการไถ่ถอนข้อพิพาทที่มีประสิทธิภาพนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถผู้ไถ่ถอน เป็นสำคัญ บุคคลที่จะทำการไถ่ถอนสมทบ คือ ประชาชนที่ได้รับการแต่งตั้งโดยศาล โดยผู้ไถ่ถอนสมทบจะได้รับให้ปฏิบัติหน้าที่ 2 ปี ในปี ค.ศ. 1974 ศาลฎีกาจึงจัดทำข้อเสนอในการปรับปรุงหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในเรื่องของคณะกรรมการไถ่ถอน ไว้หลายประการกล่าวคือ (ปัทมา เผ่าสังข์ทอง, 2544 อ้างถึง Tanaka and Nyumon, Supra Note 3: 502-504)

1. สถานะของคณะกรรมการไถ่ถอน ซึ่งตามระบบเดิมเป็นระบบคัดเลือกผู้ทำหน้าที่คณะกรรมการไถ่ถอน โดยเลือกคณะกรรมการในแต่ละคดีจากรายชื่อที่ได้รับการแต่งตั้งจากศาล ได้ปรับปรุงแก้ไขเป็นการแต่งตั้งเหมือนคณะกรรมการตุลาการเป็นช่วงเวลา

2. คุณสมบัติของคณะกรรมการไถ่ถอน ได้รับแต่งตั้งจาก

2.1 ทนายความที่ผ่านการฝึกงานภาคปฏิบัติแล้ว หรือมีคุณสมบัติที่ทนายความรับรองแล้ว

2.2 ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ประสบการณ์ เกี่ยวกับข้อพิพาท ที่มีความรู้ความสัมพันธ์ระหว่างเอกชน และความสัมพันธ์ในครอบครัว

2.3 เป็นบุคคลที่มากด้วยความรู้ ประสบการณ์ และความเข้าใจในการใช้ชีวิตในสังคม

3. ระยะเวลาในการทำงานผู้ไถ่ถอนแต่ละคน อยู่ในวาระคราวละ 2 ปี

4. วิธีคัดเลือกคณะกรรมการไถ่ถอน มีการคัดเลือกจากบุคคลที่เข้ามาสมัครและมีคุณสมบัติเหมาะสมโดยเปิดโอกาสให้แก่บุคคลทั่วไปภาครัฐและภาคเอกชน

5. อายุบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งนั้นจะต้องมีอายุน้อยกว่า 70 ปี โดยมีอายุระหว่าง 40-70 ปี แต่ในกรณีที่ผู้ไถ่ถอนมีความรู้ความสามารถพิเศษก็สามารถขยายได้ถึงอายุ 75 ปี (ปัทมา เผ่าสังข์ทอง, 2544 อ้างถึง Yasuhei, Supra Note 38: 113)

6. การจ่ายค่าตอบแทนให้แก่คณะกรรมการไถ่ถอนจะมีค่าตอบแทนเป็นรายเดือนในจำนวนที่แน่นอน

7. การฟ้องบรรมจะมีการฟ้องบรรมให้แก่คณะกรรมการไกล่เกลี่ยด้วย

สำหรับคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวในประเทศไทยจะแตกต่างจากคณะกรรมการไกล่เกลี่ยในประเทศญี่ปุ่น กล่าวคือ ในประเทศไทยจะมีลักษณะเป็นทางการมากกว่า อีกทั้ง ผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวกับผู้พิพากษาสมทบในศาลเยาวชนและครอบครัวมักจะเป็นบุคคลคนเดียวกัน แม้ว่าจะมีคุณสมบัติ และการฟ้องบรรมที่แตกต่างกัน และผู้พิพากษาสมทบกับผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว ก็มีหน้าที่บทบาทที่แตกต่างกัน แต่ก็ยังมีหลายศาลเยาวชนและครอบครัว ผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวเป็นคนเดียวกับผู้พิพากษาสมทบ ส่วนคณะกรรมการไกล่เกลี่ยของประเทศญี่ปุ่นจะมีบุคคลภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญ มีความรู้ความสามารถเฉพาะ และกระบวนการมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ หลีกเลียงขั้นตอนที่ยุ่งยาก และจะไม่เปิดเผยต่อสาธารณชน คณะกรรมการไกล่เกลี่ยจะทำการไกล่เกลี่ยในห้องที่เป็นส่วนตัว ในศาล ในระหว่างการไกล่เกลี่ยบุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องจะไม่ได้รับให้เข้าไป ยกเว้นกรณีที่ถูกความขอให้ญาติ ทนายความ หรือเพื่อนเข้าร่วมรับฟังการไกล่เกลี่ยได้ (ปีทมา เฝ้าสังข์ทอง, 2544 อ้างถึง Minamikata, Supra note 23: 119-120) บุคคลดังกล่าวจึงจะสามารถเข้าร่วมการรับฟังการไกล่เกลี่ยได้ ในการไกล่เกลี่ยครอบครัวคู่ความจะต้องมาปรากฏตัวต่อศาล และบ่อยครั้งที่ทนายความมักจะเป็นผู้ช่วยเหลือเสมือนเป็นตัวแทนของคู่กรณี เพื่อสนับสนุนให้คู่ความสามารถตกลงกันได้ ในข้อพิพาทนั้น แล้วกลับคืนดีกันดั้งเดิม ซึ่งจะขึ้นอยู่กับข้อมูลที่คู่กรณีเปิดเผย อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การไกล่เกลี่ยเป็นวิธีการที่ช่วยเหลือให้คู่กรณีสามารถตกลงกันได้ คณะกรรมการไกล่เกลี่ยต้องเป็นบุคคลที่ส่งเสริมให้คู่กรณีเปิดเผยข้อมูล เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นให้มากที่สุด เพื่อประโยชน์แก่คณะกรรมการไกล่เกลี่ยและคู่กรณีในการค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของการสมรสที่มีปัญหาข้อพิพาท นอกจากนี้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยสามารถร้องขอให้เจ้าหน้าที่สืบสวน ทำการสืบสวนพฤติการณ์ข้อเท็จจริงต่าง ๆ และทำรายงานการสืบสวนเพื่อให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยประกอบการดำเนินการไกล่เกลี่ยต่อไป แต่ถึงแม้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยจะขอรายงานการสืบสวนจากเจ้าหน้าที่สืบสวน ได้ก็ตาม ในระหว่างดำเนินการไกล่เกลี่ย คณะกรรมการไกล่เกลี่ยสามารถทำข้อเสนอเพื่อเป็นข้อตกลงให้คู่กรณีได้ตามความเหมาะสม ซึ่งคู่กรณีมีอิสระในการเลือกว่าจะรับ หรือไม่รับข้อเสนอดังกล่าวก็ได้ (ปีทมา เฝ้าสังข์ทอง, 2544 อ้างถึง Minamikata, Supra note 23: 119-120)

ในประเทศญี่ปุ่นมีกระบวนการไกล่เกลี่ยแบบไม่เป็นทางการ ลักษณะสำคัญของกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีหย่าประการหนึ่งของประเทศญี่ปุ่นคือ จะมีบุคคลภายนอกที่ให้คำปรึกษาปัญหาครอบครัว และการแพทย์ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญพิเศษในด้านสังคมสงเคราะห์ สังคมวิทยา ครอบครัวจิตวิทยา จิตเวชศาสตร์ เป็นผู้ให้คำปรึกษา คำแนะนำแก่คณะกรรมการไกล่เกลี่ยด้วย อีกทั้งใน

บางครั้งคณะกรรมการผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวอาจขอคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากแพทย์จิตแพทย์ และนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ได้ แนวทางในกระบวนการไกล่เกลี่ยเช่นนี้ทำให้การไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จในการให้คำแนะนำ แนวทางในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทในครอบครัวแก่คู่กรณีได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นอันมาก (ปัทมา เผ่าสังข์ทอง, 2544: 250)

ในระหว่างระหว่างการค้าดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ย คู่สมรสจะแยกไปพบคณะกรรมการไกล่เกลี่ย เพื่อให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยได้สอบถามข้อมูลเท่าที่จำเป็นตามความเหมาะสม บางครั้งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยก็สามารถขอคำแนะนำ และความช่วยเหลือได้จากบุคคลอื่น ๆ เช่น นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย, แพทย์, จิตแพทย์, นักสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น ในช่วงแรกก่อนเริ่มกระบวนการไกล่เกลี่ย หากคณะกรรมการไกล่เกลี่ยเห็นว่าหากคู่สมรสพบกันอาจเกิดปัญหาข้อพิพาทได้เถียงกัน ก็อาจแนะนำให้คู่สมรสใช้ชีวิตการปรึกษาแก้ปัญหาครอบครัวก่อนก็ได้ (ปัทมา เผ่าสังข์ทอง, 2544 อ้างถึง Matsukawa, Supra Note 5: 156) สิ่งเหล่านี้ถือเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว กล่าวคือ จะมีบุคคลให้คำปรึกษาในปัญหาครอบครัว และการแพทย์ประจำอยู่ศาลครอบครัวตลอดเวลา ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นผู้เชี่ยวชาญพิเศษที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวในเรื่องสังคมวิทยา จิตวิทยา และจิตเวชศาสตร์ เป็นต้น บุคคลเหล่านี้อาจเข้าร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ย และให้คำแนะนำแก่คณะกรรมการไกล่เกลี่ย คล้ายกับการสืบสวนข้อเท็จจริงเบื้องต้น โดยไม่มีประเด็นในเรื่องข้อกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง การที่ผู้เชี่ยวชาญเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยเช่นนี้ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นไปได้ดียิ่งขึ้น (ปัทมา เผ่าสังข์ทอง, 2544 อ้างถึง Yasuhei, Supra Note 38: 114)

หากการไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จ และคู่กรณีสามารถตกลงกันได้ ในกรณีที่คู่กรณีตกลงหย่าจากกัน การหย่าก็จะมีผลโดยคู่กรณีไม่ต้องไปยื่นฟ้องคดีต่อศาลอีก (สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป อ้างถึง Bryant, Supra Note 14: 586) ข้อตกลงต่าง ๆ ที่คู่กรณีตกลงกัน จะบันทึกไว้ในเอกสารที่เรียกว่า Chotei document (ปัทมา เผ่าสังข์ทอง, 2544 อ้างถึง Minamikata, Supra Note 23: 120) ซึ่งมีผลผูกพันบังคับได้เช่นเดียวกับคำพิพากษาของศาล (a court decree) อาจจะมีผลบังคับเป็นคำแนะนำที่ปฏิบัติ หรือคำสั่งที่ปฏิบัติในศาลครอบครัว

การบังคับให้กระทำการตามข้อตกลงจะกระทำได้โดยการบังคับคดี ซึ่งมักตกเป็นภาระแก่คู่กรณี กฎหมายจึงกำหนดให้มี A summary order ขึ้นมาให้คู่กรณีกระทำการตามข้อตกลงที่กำหนดไว้ในกระบวนการไกล่เกลี่ย หากคู่กรณีไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงที่กระทำไว้ในกระบวนการไกล่เกลี่ย ก็จะต้องถูกลงโทษด้วยการเสียดำปรับ (ปัทมา เผ่าสังข์ทอง, 2544 อ้างถึง Yasuhei, Supra Note 38:

115) และหากข้อตกลงนั้นศาลพิจารณาว่าข้อตกลงไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ศาลสามารถโต้แย้งคัดค้านการทำข้อตกลงดังกล่าวได้ ปัจจุบันแนวทางปฏิบัติคดีที่มีการไกล่เกลี่ยจะอยู่ในความรับผิดชอบดูแลของผู้ไกล่เกลี่ยธรรมดา ไม่ใช่ผู้พิพากษาซึ่งตามกฎหมายจะต้องเป็นประธานคณะกรรมการผู้ไกล่เกลี่ย ส่วนใหญ่ผู้พิพากษาจะเห็นชอบด้วยกับข้อตกลงที่สำเร็จลงด้วยการเจรจาไกล่เกลี่ย ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับเลือกขึ้นมาเป็นผู้ไกล่เกลี่ย (วิชา มหาคุณ, 2538: 27)

หากการไกล่เกลี่ยไม่ประสบผลสำเร็จ คู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้ ผู้พิพากษาศาลครอบครัวมีอำนาจสั่งหย่าให้คู่กรณี เช่น กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากคู่กรณีฝ่ายหนึ่งโต้แย้งข้อตกลงเพื่อรักษาหน้าของตนเอง เพราะไม่ต้องการหย่าจากกัน ผู้พิพากษาจะปรึกษากับผู้ไกล่เกลี่ยสมทบ และมีคำสั่งหย่าในขอบเขตที่อยู่ในคำร้องของคู่กรณี แต่ในทางปฏิบัติผู้พิพากษามักไม่ใช้อำนาจนี้ ส่วนใหญ่ตามปกติหากคู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้ ศาลครอบครัวจะเสนอคำฟ้องขอหย่าไปที่ศาลแขวงเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีหย่าต่อไป ซึ่งจะมีการไต่สวนตามกระบวนการเพื่อเริ่มการพิจารณาในระบบกล่าวหา คู่กรณี ที่ไม่พอใจคำพิพากษามีสิทธิอุทธรณ์คำพิพากษาไปยังศาลที่ลำดับสูงได้ต่อไป

ผลภายหลังการหย่า

เมื่อคู่กรณีที่ต้องการหย่าได้นำข้อพิพาทปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยแล้ว ไม่ว่าจะการไกล่เกลี่ยจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ หากภายหลังคู่กรณีหย่าขาดจากกัน ก็ต้องทำข้อตกลงในเรื่องทรัพย์สินของคู่กรณี และสวัสดิภาพของบุตร รวมทั้งเจรจาร่วมกันถึงปัญหาในการอุปการะเลี้ยงดูบุตร หากคู่กรณีตกลงกันได้ ก็ให้ศาลครอบครัวชี้ขาด หลังจากที่คู่กรณีหย่าจากกันแล้ว (ประมวลกฎหมายแพ่งของประเศญี่ปุ่นมาตรา 766 อนุมาตรา 1 และมาตรา 771)

การแบ่งทรัพย์สินสามารถกระทำได้โดยผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ย หากคู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้ให้ศาลครอบครัวเป็นผู้ชี้ขาด โดยพิจารณาคำคำนวณทรัพย์สินที่จะได้รับพร้อมกับความช่วยเหลือของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง และสถานการณ์อื่นๆที่เกี่ยวข้อง (ประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศญี่ปุ่น มาตรา 763 อนุมาตรา 3 เรื่องการแบ่งทรัพย์สินและสินสมรส) ดังนั้น หากเป็นการพิจารณาในเรื่องอื่น ๆ แล้ว ผู้พิพากษาของศาลครอบครัวจะพิจารณาจากแนวทางปฏิบัติของศาลครอบครัว

กล่าวได้โดยสรุปแล้ว ประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศญี่ปุ่นได้กำหนดผลของภายหลังการหย่าไว้ทั้งหมด 6 ประการ คือ (ปัทมา เฝ้าสังข์ทอง, 2544 อ้างถึง Matsukawa, Supra Note 5: 71-73)

1. สามีกิริยาแต่ละฝ่ายมีอิสระในการสมรสใหม่
2. ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกิริยาลิ้นสุดลงโดยไม่ต้องมีการประกาศ
3. สามีกิริยาที่ได้เปลี่ยนนามสกุลในขณะสมรส เมื่อหย่ากันแล้วสามารถกลับไปใช้นามสกุลเดิมของตนก่อนทำการสมรส อีกทั้งยังมีสิทธิใช้นามสกุลของกลุ่มสมรสเดิมได้ โดยการแจ้งเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายจดทะเบียนครอบครัวภายใน 3 เดือนนับแต่การหย่า
4. วิธีการดูแลและการใช้อำนาจปกครองบุตร

4.1 การดูแลบุตร ในกรณีที่หย่าด้วยความยินยอม บิดา มารดาต้องทำข้อตกลงในเรื่องของการดูแลบุตรและข้อตกลงอื่น ๆ ที่จำเป็นในการดูแลบุตรซึ่งถือว่าเป็นข้อสำคัญ ถ้ามิได้ตกลงกันหรือตกลงกันไม่ได้ให้ศาลครอบครัวเป็นผู้ชี้ขาด โดยทั่วไป บิดามารดาฝ่ายที่เป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรภายหลังการหย่า ก็จะเป็นผู้ดูแลบุตรด้วย แต่อาจมีกรณีที่ไม่มีบุคคลที่มีอำนาจปกครองบุตร และไม่มีบุคคลที่มีอำนาจดูแลบุตร หรือกรณีที่บิดามารดาทั้งสองฝ่ายไม่มีอำนาจดูแลบุตร ศาลครอบครัวจะมีคำสั่งให้บุคคลอื่นที่เหมาะสมทำหน้าที่ดูแลบุตร โดยคำนึงถึงประโยชน์ของบุตรเป็นสำคัญ บิดามารดาที่หย่าจากกันแม้ไม่มีอำนาจดูแลและใช้อำนาจปกครองบุตร เนื่องจากบุตรอยู่ในความดูแลของบุคคลอื่นตามคำสั่งศาลก็ยังคงมีสิทธิและหน้าที่ต่อบุตรของตนเช่นเดิม รวมทั้งสิทธิไปเยี่ยมบุตรได้ แต่การใช้สิทธิดังกล่าวต้องไม่ใช่เป็นการรบกวนให้บุตรเสียประโยชน์ใด ๆ (ปัทมา เฝ้าสังข์ทอง, 2544 อ้างถึง Matsukawa, Supra Note 5: 82)

4.2 การใช้อำนาจปกครองบุตร ในกรณีหย่าด้วยความยินยอม บิดา มารดาต้องทำข้อตกลงว่าฝ่ายใดเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตร (ประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศญี่ปุ่น มาตรา 819 อนุมาตรา 1) ในกรณีหย่าโดยคำพิพากษาของศาล ให้ศาลซึ่งพิจารณาคดีนั้นชี้ขาดว่าบิดา หรือมารดาฝ่ายใดเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตร (ประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศญี่ปุ่น มาตรา 819 อนุมาตรา 2) ถ้ามิได้ตกลงกัน หรือตกลงกันไม่ได้ให้ศาลครอบครัวเป็นผู้ชี้ขาด (ประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศญี่ปุ่น มาตรา 819 อนุมาตรา 5) รวมทั้งศาลครอบครัวมีอำนาจสั่งเปลี่ยนตัวผู้ใช้

อำนาจปกครองจากบิดา มารดา ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปให้ญาติของผู้ใช้อำนาจปกครองแทน โคน คำนี้ถึงประโยชน์ของบุตรเป็นสำคัญ

5. สิทธิในการสืบมรดกของบุคคลภายหลังการหย่า ในกรณีที่สามีภริยาเปลี่ยนนามสกุล ในขณะที่สมรส และหย่าจากกันโดยความยินยอมหลังจากมีสิทธิในการสืบมรดก สามีหรือภริยาฝ่าย ที่มีสิทธิสืบมรดกจะต้องทำข้อตกลงในเรื่องนี้กับคู่สมรส และบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง (ประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศไทย มาตรา 769 อนุมาตรา 1) ถ้าไม่ได้ตกลงกันหรือตกลงกันไม่ได้ ให้ศาลครอบครัวเป็นผู้ชี้ขาด

6. สิทธิในเรื่องของการเรียกร้องเรียกทรัพย์สิน ในกรณีหย่าโดยความยินยอม สามีหรือ ภริยาอาจร้องขอให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งแบ่งทรัพย์สินได้ (ประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศไทย มาตรา 768 อนุมาตรา 1) ถ้าไม่ได้ตกลงกันหรือตกลงกันไม่ได้ ให้ศาลครอบครัวจะเป็นผู้กำหนด ข้อตกลงดังกล่าว เว้นแต่พ้นระยะเวลา 2 ปี นับแต่ที่ได้หย่าจากกัน (ประมวลกฎหมายแพ่งของ ประเทศไทย มาตรา 768 อนุมาตรา 2) บทบัญญัติในมาตรา 768 นี้ให้นำไปใช้กับกรณีหย่าโดยคำ พิพากษาของศาลด้วย (ประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศไทย มาตรา 771)

ในมาตรา 770 (ประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศไทย มาตรา 770) ศาลย่อมสามารถ พิพากษาให้ทั้งสองฝ่ายหย่าขาดจากกันได้ กรณีวรรคสองเป็นข้อยกเว้นที่ศาลอาจไม่พิพากษาให้ หย่า แม้จะมีข้อเท็จจริงใน (1) ถึง (4) ก็ตาม หากศาลพิจารณาเห็นถึงความต่อเนื่อง เหมาะสมของ การสมรสในสถานการณ์นั้น จากการศึกษาพบว่าในการฟ้องหย่านี้ ประเทศไทยใช้ทั้งสองหลักการ ในการกำหนดเหตุหย่า สามารถแยกพิจารณาได้โดยประการแรกอาศัยหลักความผิด ดังที่ปรากฏใน มาตรา 770 (1) และ (2) คือ การกระทำอันไม่ซื่อสัตย์และการทิ้งร้าง ประการถัดมาอาศัยหลัก ปราศจากความผิดในมาตราเดียวกัน ใน (3) ถึง (5) คือ การหายไปอย่างไร้ร่องรอยของคู่สมรสฝ่าย ใดฝ่ายหนึ่ง การเป็นโรคทางจิตขั้นรุนแรงและไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้และเหตุอย่างอื่นที่ทำให้ การดำเนินชีวิตสมรสประสบความยากลำบาก ทั้งนี้ในการปรับใช้ (5) กฎหมายไม่มีการกำหนด เงื่อนไขที่บังคับให้คู่สมรสต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นเสียก่อน เพียงแต่อาศัยคำกล่าวอ้างของคู่สมรส เท่านั้นศาลต้องพิจารณาเป็นรายกรณีไป เพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นเหมาะสมแก่คดี ทั้งยังต้องบังคับใช้ กฎหมายโดยการตีความให้รวมไปถึงกรณีที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งกระทำความผิด (จิตราวัลย์ แยมกลีบ, 2549: 22) เช่น การติดสุราเรื้อรังการปฏิบัติอย่างโหดร้ายต่อบิดามารดาของอีกฝ่าย และในการ ตีความนี้ยังต้องรวมถึงกรณีที่ไม่มี ความผิดด้วย เช่น การสูญเสียความรักระหว่างสามี ภริยา เป็นต้น เนื่องจาก (5) เป็นการบัญญัติโดยอาศัยถ้อยคำอย่างกว้าง พฤติการณ์ใดที่เป็นการรบกวนการใช้ชีวิต

สมรสของกลุ่มสมรส ต้องอาศัยการตีความที่มีได้หลากหลาย เพื่อปรับใช้กับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นแตกต่างกัน ไปนอกเหนือจากที่บัญญัติไว้แล้วใน (1) ถึง (4) ภายหลังจากที่มีการหย่าร้างโดยการฟ้องหย่าต่อศาลการแบ่งทรัพย์สินระหว่างกันของอดีตคู่สมรส มีกฎหมายกำหนดไว้อยู่ในมาตรา 771 (The Civil Code of Japan, Article 771 “The provisions of Articles 766 to 769 inclusive shall apply mutatis mutandis to judicial divorce.) เป็นเรื่องการแบ่งทรัพย์สินภายหลังจากการฟ้องหย่าต่อศาล ซึ่งมาตราดังกล่าวกำหนดให้นำมาตรา 766-มาตรา 769 อันเป็นเรื่องของการแบ่งทรัพย์สินกรณีการหย่าโดยความยินยอมมาใช้บังคับ โดยอนุโลม จึงต้องพิจารณามาตราที่เกี่ยวข้อง ในที่นี้ มาตรา 768 เป็นเรื่องอันเกี่ยวกับการแบ่งทรัพย์สินของกลุ่มสมรส ซึ่งกำหนดให้สามีหรือภริยาที่ได้รับผลกระทบจากการหย่าร้าง สามารถเรียกร้องขอแบ่งทรัพย์สินจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้ กรณีตามวรรคสอง กำหนดว่า หากไม่มีการตกลงกันหรือข้อตกลงนั้นเป็นไปไม่ได้ในการแบ่งทรัพย์สินระหว่างกัน คู่สมรสสามารถยื่นเรื่องต่อศาลครอบครัว เพื่อจัดให้มีการตกลงกันได้ทั้งนี้ต้องไม่เกินกว่าระยะเวลา 2 ปี นับจากวันที่มีการหย่าร้างขึ้น และวรรคสามให้อำนาจศาลครอบครัวโดยอาจกำหนดให้มีการแบ่งทรัพย์สินหรือไม่ก็ได้ หากว่าศาลกำหนดให้มีการแบ่งทรัพย์สินจะต้องคำนึงถึงทรัพย์สินทั้งหมด จากความร่วมมือของกลุ่มสมรสและจากพฤติการณ์หรือสถานการณ์อื่น ๆ ด้วยในการแบ่งทรัพย์สิน ดังกล่าวแก่คู่หย่ากันเอง

ตัวอย่างคำพิพากษาของศาลประเทศญี่ปุ่น ในการพิจารณาข้อเท็จจริงปรับใช้กับกฎหมาย ในมาตรา 770 (5) กรณีมีเหตุอย่างอื่นที่ทำให้การดำเนินชีวิตสมรสของกลุ่มสมรสต้องประสบความยุ่งยาก หรือกล่าวได้ว่าเป็นการปรับใช้หลักความแตกสลายของการสมรสเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาคดี ทั้งยังมีประเด็นเกี่ยวกับสถานะของการสมรสหากจำเป็นต้องสิ้นสุดลงเนื่องจากมีการกระทำ ความผิดต่อหน้าที่ของความเป็นสามีภริยา แต่ฝ่ายที่กระทำผิดเป็นผู้ที่ต้องการฟ้องหย่าเสียเอง เช่นนี้ ฝ่ายนี้จะสามารถมีสิทธิฟ้องหย่าอีกฝ่ายหนึ่งได้หรือไม่ ประเด็นนี้แม้เคยเป็นข้อพิพาทกันอยู่ แต่ปัจจุบันได้มีแนวบรรทัดฐานของศาลตัดสิน ซึ่งขาดคดีทำนองนี้มาแล้ว เป็นคดีที่ศาลสูงสุดของประเทศญี่ปุ่น ตัดสินในปีคริสต์ศักราช 1987 (จิตราวัลย์ แยมกลีบ, 2549: 22) ความว่า สามี ภริยา ได้รับเด็กสองคนมาเป็นบุตรบุญธรรม ต่อมาสามีไปมีความสัมพันธ์ในทางชู้สาวกับมารดาแท้ๆของเด็กทั้งสองที่ตนและภริยารับเป็นบุตรบุญธรรม เมื่อภริยาทราบเรื่องดังกล่าวแล้ว สามีจึงย้ายออกจากบ้านไปอยู่กับมารดาของเด็กนั้น ทำให้สามีและภริยาได้แยกกันอยู่เป็นเวลากว่าสามสิบปี ซึ่งสามีไม่เคยให้ความช่วยเหลือหรืออุปการะเลี้ยงดูภริยาแต่อย่างใด ทั้งที่มีฐานะร่ำรวยไม่เดือดร้อน และภริยาไม่มีทรัพย์สินใด ๆ ต่อมาภายหลังสามีจึงมาฟ้องหย่าภริยาต่อศาล ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาไม่ให้หย่า เพราะเหตุว่าสามีเป็นฝ่ายกระทำความผิดเสียเอง จึงไม่มีสิทธิเป็นผู้มาฟ้องขอหย่าภริยาได้ แต่ศาลสูงสุดพิจารณาแล้วเห็นว่า คู่สมรสไม่มีบุตรด้วยกันและมีการแยกกันอยู่ของสามีภริยาเป็นเวลานาน

กว่าสามสิบปีแล้ว ทั้งศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่มีสถานการณ์ใดที่ทำให้พบว่าคำฟ้องขอหย่าไม่เป็นธรรมกับอีกฝ่ายหนึ่ง ศาลจึงพิพากษาให้หย่าขาดจากกันได้ เหตุที่ศาลพิจารณาให้ทั้งสองฝ่ายสามารถหย่าร้างได้นั้นเนื่องจากในทางพิจารณาเห็นว่าสามีและภริยาได้มีการแยกกันอยู่ สามีไปมีความสัมพันธ์และอยู่กินกับหญิงอื่นแล้ว ทำให้ความสามารถในการอยู่กินร่วมกันฉันสามีและภริยาเดิมนั้นเป็นไปไม่ได้อีกต่อไปแม้ว่าความเป็นจริงแล้วสามีจะเป็นฝ่ายกระทำผิด อันทำให้สิทธิในการนำเหตุดังกล่าวมาฟ้องหย่านั้นจะกระทำไม่ได้ แต่เมื่อ เป็นเรื่องการกำหนดเหตุฟ้องหย่าที่เกี่ยวข้องด้วยกรณีมีเหตุอย่างอื่นที่ทำให้การดำเนินชีวิตสมรสของกลุ่มสมรสต้องประสบความยุ่งยาก หรือสามารถตีความได้ว่าเป็นหลักการแตกสลายของการสมรส เมื่อสามีและภริยามีการแยกกันอยู่เป็นเวลาถึงสามสิบปี ยิ่งเป็นที่ชัดเจนว่าทั้งสองนั้นสูญเสียสัมพันธภาพต่อกันและไม่หลงเหลือความเป็นไปได้ในการกลับไปใช้ชีวิตครอบครัวเดียวกันร่วมกันอีก จึงเป็นกรณีที่มีการแตกสลายของการสมรสที่ไม่อาจเยียวยาได้และไม่มีความเป็นไปได้ที่จะกลับคืนดีกันอีกแล้ว ส่งผลให้ศาลเห็นว่าเป็นกรณีที่สามรถพิพากษาให้ทั้งคู่หย่าขาดจากกันได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงความผิดของกลุ่มสมรส ดังนั้นไม่ว่าฝ่ายที่กระทำผิดหรือฝ่ายที่ไม่ได้กระทำผิดจะเป็นผู้นำข้อเท็จจริงมาฟ้องต่อศาลก็ตาม หากศาลพิจารณาได้ความว่าเป็นการสมรสที่แตกสลาย ศาลย่อมพิพากษาให้หย่าได้ทั้งสิ้น

ชาวญี่ปุ่นเป็นชนชาติที่ไม่นิยมการฟ้องคดีแต่นิยมการระงับข้อพิพาทโดยการตกลงกันนอกศาลโดยใช้การไกล่เกลี่ย ซึ่งใช้ทั้งในการไกล่เกลี่ยปัญหาทางแพ่งและปัญหาครอบครัว การระงับข้อพิพาทโดยใช้วิธีการที่ไม่เป็นทางการ มีประโยชน์หลายประการ คือ ประหยัดค่าใช้จ่าย ประหยัดเวลา สามารถแก้ปัญหาหลาย ๆ ประการรวมกันได้ครั้งเดียว ทำให้ข้อพิพาทได้รับการแก้ไขทันที่ คดีค้างค้ำที่ศาลน้อยลง คู่ความไม่รู้สึกเสียหน้าแพ้-ชนะกันในคดี

บทที่ 3

ผลการศึกษาและการวิเคราะห์

ผลการศึกษา กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศไทย และประเทศญี่ปุ่น

การใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยในคดีหย่าตามกฎหมายไทย และกฎหมายประเทศญี่ปุ่นมีความแตกต่างกันในด้านวัฒนธรรม แต่มีความคล้ายกันในระบบกฎหมายกล่าวได้คือ การหย่าตามกฎหมายครอบครัวของประเทศไทย และประเทศญี่ปุ่น มีกฎหมายให้คู่สมรสสามารถหย่ากันโดยความยินยอม และโดยคำพิพากษาของศาลก็ตาม แต่ก็คงมีหลักในการที่จะรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัวไว้เพื่อไม่ให้เกิดการหย่าร้าง หรือหากมีการหย่าร้างก็ให้มีความเป็นธรรม และมีความเสียหายน้อยที่สุด การพิจารณาคดีครอบครัวในชั้นศาลของประเทศไทย และประเทศญี่ปุ่น ใช้วิธีในกระบวนการประนีประนอมคดีครอบครัวเข้ามามีส่วนช่วยในการลดการพิจารณาคดีโดยศาลโดยมีกฎหมายบัญญัติไว้ เพื่อให้คู่ความสามารถตกลงกันได้โดยไม่ต้องหย่าร้างกัน หรือหากหย่าร้างไปแล้ว ก็ให้คู่ความสามารถตกลงได้ตามความประสงค์ของคู่ความได้ โดยเป็นธรรมและคำนึงถึงหลักความคุ้มครองประโยชน์สูงสุดด้วย หากคดีนั้นมีบุตรเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ข้อพิพาทเรื่องการใช้อำนาจปกครองบุตร การอุปการะเลี้ยงดูบุตร การแบ่งสินสมรสและทรัพย์สินบุตรผู้เยาว์ เป็นต้น

ปัจจุบันทั้งประเทศไทย และประเทศญี่ปุ่นมีหน่วยงานหรือองค์กรของเอกชนที่ให้บริการในการช่วยในการจัดการความขัดแย้ง และให้คำปรึกษาในปัญหาครอบครัวมากขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการอย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้คู่กรณีจัดการปัญหาในครอบครัวก่อนที่จะเป็นคดีความต่อศาล ซึ่งเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปว่า การไกล่เกลี่ยปัญหาครอบครัว ประเทศญี่ปุ่นมีองค์กรเอกชนที่เข้ามาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีก่อนจะฟ้องคดีต่อศาลสำหรับในประเทศไทยผู้วิจัยขอยกตัวอย่างหน่วยงานของรัฐเช่น ศูนย์ดำรงธรรมของกระทรวงมหาดไทย ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล ของกระทรวงยุติธรรม ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ของสำนักงานอัยการสูงสุด เป็นต้น

สำหรับความแตกต่างของการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยในคดีหย่าตามกฎหมายไทย และประเทศญี่ปุ่นนั้น มีความแตกต่างกันกล่าวได้คือ กฎหมายของประเทศญี่ปุ่นมีการกำหนดหลักเกณฑ์ให้คดีทุกคดีต้องผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนพิจารณาคดีตามปกติ เพื่อช่วยแก้ปัญหาข้อพิพาทในครอบครัวเบื้องต้นก่อน ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของประเทศญี่ปุ่นในการ

แก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากการหย่าตามกฎหมายครอบครัว กระบวนการไกล่เกลี่ยของประเทศญี่ปุ่นจะดำเนินโดยศาลครอบครัวที่มีผู้พิพากษาหรือบุคคลที่ผู้พิพากษามอบหมาย เนื่องจากประชาชนในประเทศญี่ปุ่นมีความเชื่อมั่นในระบบการพิจารณาคดีโดยศาลจึงไม่ค่อยนิยมกระบวนการไกล่เกลี่ยโดยองค์กรของเอกชน แต่สำหรับประเทศไทยนั้นพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ได้เปลี่ยนหลักการโครงสร้างสาระสำคัญของกฎหมายฉบับเดิม (พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534) มากพอสมควร โดยในประเด็นที่เกี่ยวกับการประนีประนอมในคดีครอบครัวนั้นกฎหมายได้บัญญัติว่า “คดีครอบครัวที่มีข้อพิพาท ก่อนเริ่มพิจารณา ให้ศาลตั้งผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวเพื่อไกล่เกลี่ยให้คู่ความในคดีครอบครัวได้ประนีประนอมกัน ทั้งนี้ หลักเกณฑ์วิธีการไกล่เกลี่ยและการรายงานผลให้เป็นไปตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ” (มาตรา 148 พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553)บทบัญญัติดังกล่าวเป็นการบังคับโดยชัดแจ้งให้คดีครอบครัวที่มีข้อพิพาทต้องผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยในทุกคดี

การวิเคราะห์ความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว กรณีการฟ้องหย่าในประเทศไทย

สำหรับความสำเร็จ ปัญหา และอุปสรรคในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่า ตามกฎหมายในประเทศไทยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ดังต่อไปนี้

ด้านคู่ความ

คู่ความในคดีครอบครัว หมายถึงบุคคลที่เป็น โจทก์หรือจำเลยในคดี ไม่ว่าจะเป็น สามี ภริยา ย่อมมีองค์ประกอบอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น อายุ เพศ การศึกษา เชื้อชาติ อาชีพ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับคู่ความ คือ ทนายความและญาติ เป็นต้น มีส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว เช่น ในด้านอายุหากคู่ความที่มีอายุสูง มีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต ย่อมมีความเชื่อมั่นในตนเอง ประกอบกับคดีครอบครัวคู่ความย่อมรู้ข้อดี หรือข้อเสีย ของแต่ละฝ่ายมาเป็นอย่างดี เพราะมีการอยู่ร่วมกันมาในครอบครัวผ่านการดำเนินชีวิตมาบางครอบครัวมากกว่า 1 ปีขึ้นไป หรือในด้านเชื้อชาติคู่ความที่มีสัญชาติแตกต่างกัน ย่อมมีประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงในเรื่องของกฎหมายของแต่ละชาติแตกต่างกัน เป็นต้น

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับคู่ความ เช่น ทนายความ หรือญาติพี่น้อง มีส่วนสำคัญในความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว เนื่องจากคดีความในชั้นศาลคู่ความจะต้องมีการแต่งตั้งทนายความเข้ามาในคดีเพื่อดำเนินกระบวนการพิจารณาในชั้นศาล โดยผ่านการแนะนำด้านกฎหมายในเรื่องนั้นๆ หากเป็นคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่า ทนายความย่อมแนะนำในเรื่องข้อกฎหมายที่ไม่ทำให้คู่ความฝ่ายตนเองต้องเป็นการเสียเปรียบคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง โดยเฉพาะหากการฟ้องหย่านั้น มีเรื่องสิทธิประโยชน์ด้านสินสมรสเข้ามาเกี่ยวข้อง ผลประโยชน์ในเรื่องของทรัพย์สิน ทำให้ทนายความแนะนำข้อกฎหมายเพื่อรักษาสิทธิของคู่ความฝ่ายตนเอง แต่ถ้าหากทนายความมีการแนะนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้คู่ความเห็นความสำคัญของการไกล่เกลี่ยเพื่อรักษาความสัมพันธ์ภาพระหว่างคู่ความ และให้ความร่วมมือในกระบวนการไกล่เกลี่ย เช่น การอธิบายให้เห็นถึงความสำคัญของการไกล่เกลี่ยโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์มากกว่าความพึงพอใจของคู่ความ การไกล่เกลี่ยก็มีแนวโน้มที่จำสำเร็จมากยิ่งขึ้น

อีกส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับคู่ความคือญาติพี่น้องที่คอยให้คำปรึกษาในด้านต่างๆ คอยชี้แนะแนวทางให้คำปรึกษาในด้านต่างๆ กับคู่ความนั้น เช่น หากการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวในชั้นศาล หรือการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวที่อื่น กรณีผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวมีการแยกฝ่ายให้คู่ความหรือคู่กรณีแยกการไกล่เกลี่ยทีละฝ่าย เมื่อคู่ความออกไปด้านนอกแล้วกลับเข้ามาสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวอีกครั้งหนึ่ง ย่อมมีผลทำให้การไกล่เกลี่ยมีแนวทางที่จะสำเร็จยากขึ้นหากญาติคู่ความไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีครอบครัว แต่ถ้าญาติมีความเข้าใจแล้วเห็นถึงความสำคัญกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว การไกล่เกลี่ยก็จะมีผลทำให้มีแนวโน้มที่จะทำให้มีความสำเร็จมากยิ่งขึ้นต่อไป

ด้านความต้องการของคู่ความ

ด้านความต้องการในคดีครอบครัว หรือข้อเสนอในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวนั้น เป็นข้อเรียกร้องตามความต้องการของคู่ความต้องการให้อีกฝ่ายทำตามข้อเสนอที่ได้เรียกร้องไป ในคดีครอบครัวเรื่องฟ้องหย่านั้น อาจมีการฟ้องหย่าอย่างเดียว หรืออาจมีเรื่องการฟ้องหย่าแล้วมีข้อเรียกร้องอย่างอื่นเพิ่มเติม เช่น การแบ่งสินสมรส การใช้อำนาจปกครองบุตร การเรียกค่าทดแทน การเรียกค่าเลี้ยงชีพ การเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร เป็นต้น ซึ่งข้อเรียกร้องเพิ่มเติมนี้มีส่วนที่สำคัญที่ส่งผลให้การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่าสำเร็จ หรือไม่สำเร็จ กล่าวคือ คู่ความที่มีข้อเสนอ หรือการเรียกร้องการฟ้องหย่าอย่างเดียวมีแนวโน้มการไกล่เกลี่ยสำเร็จมากกว่าคู่ความที่มีข้อเรียกร้องอื่น ๆ ตามมาในเรื่องนั้น ๆ เช่น ถ้าหากการฟ้องหย่า ในคดีครอบครัวใด ไม่มีจำนวนทุน

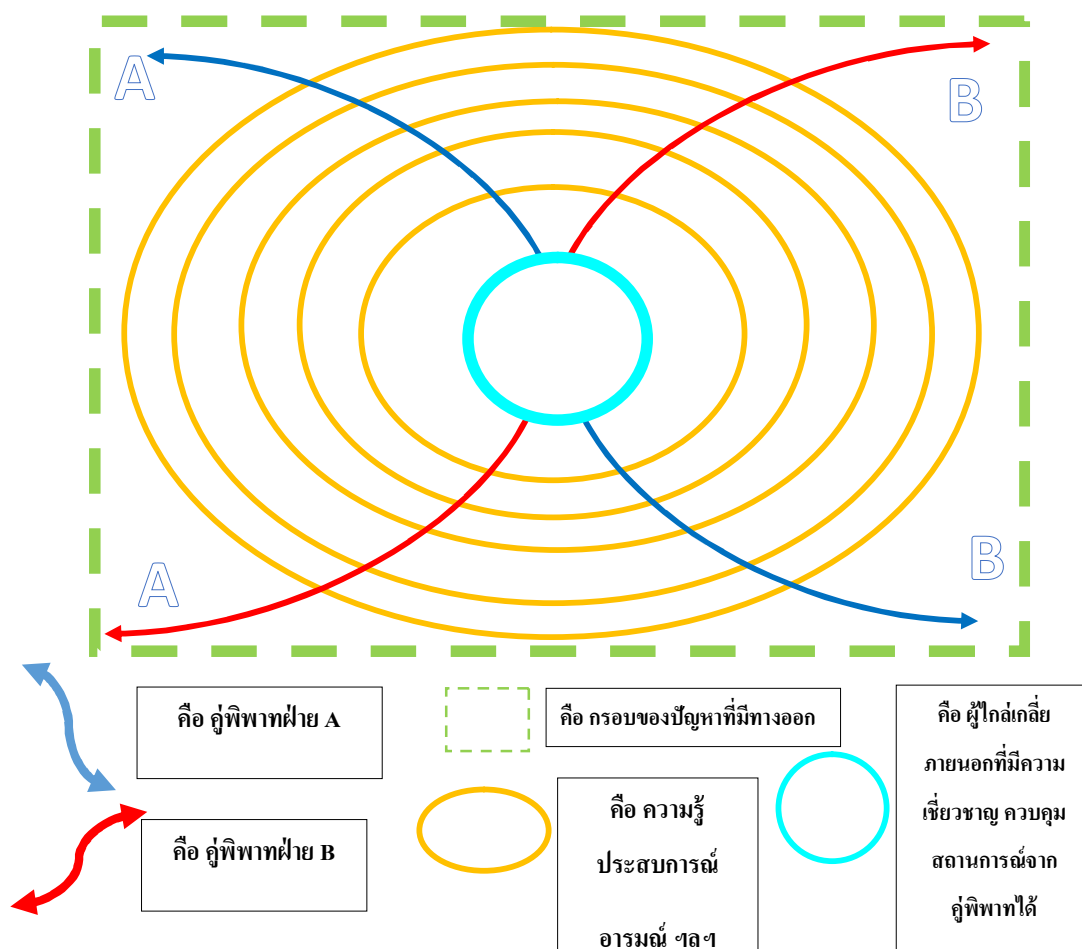
ทรัพย์ มีแนวโน้มที่จะใกล้เคียงสำเร็จมากกว่าคดีที่มีทุนทรัพย์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงของแต่ละคดี (ฉันทนา ชมพานิษฐ์, 2556: 18)

ด้านการปฏิบัติหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่า

สำหรับผู้ปฏิบัติหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวในงานวิจัยครั้งนี้ คือผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 และคณะกรรมการไกล่เกลี่ยในประเทศญี่ปุ่น มีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวในเรื่องการฟ้องหย่าเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว ให้มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว มีประสบการณ์ และเข้าใจในหลักการอื่นๆรอบด้าน เช่น ด้านข้อกฎหมาย และข้อเท็จจริง ด้านจิตวิทยา ด้านการสร้าง ความไว้วางใจ และประสบการณ์ด้านอื่นๆ ส่วนคณะกรรมการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวของประเทศญี่ปุ่น ก็มีการกำหนดผู้เชี่ยวชาญภายนอกที่มีความรู้ประสบการณ์ เกี่ยวกับข้อพิพาท ที่มีความรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างเอกชน และความสัมพันธ์ในครอบครัว เช่นเดียวกัน จึงมีส่วนช่วยทำให้การไกล่เกลี่ยมีแนวโน้มสำเร็จมากยิ่งขึ้น

ผู้ปฏิบัติหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว ไม่ควรทำหน้าที่ควบคู่กับผู้พิพากษาสมทบในศาลเยาวชนและครอบครัว ควรเป็นบุคคลภายนอกที่ผ่านการคัดเลือกจากผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเยาวชนและครอบครัว โดยมีความรู้ประสบการณ์ทำงานในด้านต่างๆ เช่น ผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวมีความรู้ ด้านนิติศาสตร์ ด้านอักษรศาสตร์ ด้านครุศาสตร์ ศิลปศาสตร์ หรือเคยประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น เคยรับราชการครู หรือรับราชการอื่น ๆ อาชีพทนายความ อาชีพแพทย์ พยาบาล นักจิตวิทยา เป็นต้น ย่อมนำประสบการณ์ในการประกอบอาชีพมาปรับใช้ในการปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวได้ เพื่อเข้าใจปัญหา และทำให้คู่ความสามารถไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวได้สำเร็จได้ดียิ่งขึ้น

Model ผู้ใกล้ชิดคิดครอบครัวยากบุคคลภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญ

ภาพที่ 1 Model ผู้ใกล้ชิดคิดครอบครัวยากบุคคลภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญ

สำหรับ Model ข้างต้นเป็นการยกตัวอย่างการปฏิบัติหน้าที่ผู้ใกล้ชิดคิดครอบครัวยากบุคคลภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญ จะเห็นได้ว่าผู้ใกล้ชิดจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ และมีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ ผ่านการเชื่อมโยงและแก้ไขปัญหาคู่พิพาท โดยสามารถหาทางออกให้กับคู่พิพาทได้ในทุกแง่มุมภายในกรอบปัญหานั้น ๆ

ในส่วนของคุณสมบัติของผู้ใกล้ชิดคิดครอบครัวยาก เนื่องจากตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยพื้นความรู้ หลักเกณฑ์และวิธีการจดทะเบียนและลบชื่อออกจากทะเบียน ผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว พ.ศ. 2554 โดยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวว่า เป็นผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า และมีประสบการณ์ อันเป็น

ประโยชน์แก่การไถ่เกลียดคดีไม่น้อยกว่า 3 ปี หรือเป็นผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า และมีประสบการณ์ในการไถ่เกลียดคดีไม่น้อยกว่า 5 ปีเนื่องจากผู้ไถ่เกลียดคดีครอบครัวจำเป็นต้องใช้ทักษะความรู้ความสามารถค่อนข้างสูงการกำหนดให้ผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า สามารถเข้าทำหน้าที่เป็นผู้ไถ่เกลียดได้ เห็นว่าพินความรู้เพียงแค่มัธยมศึกษาปีที่ 6 ไม่น่าจะเพียงพอ อีกทั้งในทางปฏิบัติ การฝึกอบรมทั้งก่อนและระหว่างปฏิบัติงานในฐานะไถ่เกลียด เป็นเพียงการฝึกอบรมระยะสั้น ๆ และไม่สามารถเข้ารับการฝึกอบรมได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ ดังนั้น หากผู้ไถ่เกลียดไม่มีพินความรู้มากพอ คงไม่สามารถปฏิบัติงานให้ลุล่วงตามความประสงค์ จึงถือเป็นปัญหาอุปสรรคที่สำคัญของกระบวนการไถ่เกลียดเป็นอย่าง

ด้านกระบวนการไถ่เกลียดคดีครอบครัว

ในการดำเนินกระบวนการไถ่เกลียดคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่า นอกจากการดำเนินการไถ่เกลียดโดยผู้ไถ่เกลียดคดีครอบครัว โดยศาลจะมอบหมายให้ศาลตั้งผู้ไถ่เกลียดคดีครอบครัวทำหน้าที่ไปโดยลำพังก่อน แต่ในระหว่างการไถ่เกลียด หากมีเหตุอันสมควรเพื่อประโยชน์ในการไถ่เกลียด ศาลอาจมอบ ผู้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเข้าร่วมให้คำปรึกษา หรือให้ความช่วยเหลือผู้ไถ่เกลียดได้ เช่น บิดา มารดา ผู้ปกครอง ญาติของกลุ่มความ ทนายความของกลุ่มความ นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา หรือบุคคล หรือหน่วยงานที่ศาลเห็นสมควรให้คำปรึกษา หรือช่วยเหลือผู้ไถ่เกลียดได้ ไม่ว่าจะไถ่เกลียดสำเร็จหรือไม่ ให้ผู้ไถ่เกลียดรายงานผลการไถ่เกลียดต่อศาล ถ้าสำเร็จศาลก็จะพิพากษาให้เป็นไปตามสัญญาประนีประนอมยอมความ ถ้าไม่สำเร็จศาลอาจจะทำการไถ่เกลียดต่อหน้าศาลต่อไปก็ได้ หรือถ้าไม่ประสงค์ไถ่เกลียดอีกแล้ว ศาลก็จะต้องดำเนินการชี้สองสถานหรือสืบพยานต่อไป (สทรัฐ กิติศุภการ, 2560)

บทที่ 4

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

กระบวนการใกล้เคียงคดีครอบครัว: ศึกษาการฟ้องหย่าในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงแนวคิดของปัญหา และอุปสรรคในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทในคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่า และวิเคราะห์กระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทตามกฎหมายในประเทศไทย เพื่อหาแนวทางในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทในคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่าของศาลเยาวชนและครอบครัวในประเทศไทย ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสำเร็จมากขึ้น

ในการศึกษานี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงพรรณนา นำในรูปแบบการบรรยายข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาหาข้อมูลหลักจากเอกสารวิชาการ กฎหมาย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาประกอบในการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนรอบด้าน

สรุปผลกระบวนการใกล้เคียงคดีครอบครัว กรณีการฟ้องหย่าในประเทศไทย

ผลการศึกษาปัญหา และอุปสรรคใน“กระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทในคดีครอบครัว เรื่องการฟ้องหย่า และวิเคราะห์กระบวนการฟ้องหย่าการฟ้องหย่าในประเทศไทย” โดยสรุปหลักสำคัญในการใกล้เคียงคดีครอบครัวตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553 สรุปได้ ดังนี้

ประเด็นด้านคู่ความ

ประเด็นด้านคู่ความ อาจเป็นปัญหาอุปสรรคที่เกิดจากอารมณ์ความรู้สึกของคู่ความ มีความระแวงไม่ไว้วางใจจากกรณีความบาดหมางของครอบครัวในอดีต ความไม่เข้าใจกัน และไม่สามารถถ่ายทอดหรือสื่อสารอธิบายให้อีกฝ่ายเข้าใจได้ อาจยึดมั่นในจุดยืนของตนเองมากเกินไปแข็งกร้าว ไม่มีการยืดหยุ่นให้แก่คู่ความฝ่ายตรงข้าม รวมถึงความไม่กล้าในการเปิดเผยความจริงบางส่วน เนื่องจากกลัวจะถูกนำไปใช้ในทางที่ทำให้ตนเองต้องเสียประโยชน์ รวมถึงการขาดทรัพยากรหรือปัจจัยที่จะเข้าร่วมในการเจรจา และอาจไม่ได้รับแรงจูงใจจากคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง เป้าหมายไม่

ชัดเจน ขาดความรับผิดชอบ และไม่ได้เตรียมข้อมูล ที่เพียงพอ การสื่อสารที่ไม่ชัดเจน ไม่สุภาพ และไม่พยายามหาทางออกร่วมกัน

ประเด็นด้านบุคคลผู้เกี่ยวข้องที่เป็นฝ่ายเดียวกับตัวความ ได้แก่ พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง มักคอยออกความเห็น และสร้างความระแวงสงสัยให้เกิดขึ้นแก่ตัวความฝ่ายตน ทำให้ตัวความเกิดความไม่มั่นใจและไม่เปิดใจในการเจรจาให้เข้าไปในทางที่จะประสบผลสำเร็จ รวมถึงทนายความ ซึ่งบางครั้งกลายเป็นปัญหาอุปสรรคที่สำคัญในการทำให้การเจรจาไกล่เกลี่ยประสบผลสำเร็จ เพราะตัวความจะเชื่อและไว้ใจทนายความของตนมากกว่า อีกทั้งทนายเองก็พยายามปกป้องลูกความของตนในลักษณะการต่อสู้คดีแบบปกติ พฤติกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาอุปสรรคต่อความสำเร็จของกระบวนการไกล่เกลี่ยอยู่เสมอ

ด้านความต้องการของกลุ่มความ

สำหรับกลุ่มความที่มีข้อเรียกร้อง หรือที่มีข้อเสนอ ในการฟ้องหย่าอย่างเดียว มีแนวโน้มการไกล่เกลี่ยสำเร็จมากกว่ากลุ่มความที่มีข้อเรียกร้องอื่นๆตามมาในประเด็นนั้น ๆ ซึ่งในด้านข้อเสนอของกลุ่มความ หากแต่ละฝ่าย มุ่งสนใจในผลประโยชน์มากกว่า ทางออกร่วมกัน ก็จะทำให้การไกล่เกลี่ยนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ

ด้านการปฏิบัติหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่า

สำหรับผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวที่มีประสบการณ์ในการทำงานด้านการไกล่เกลี่ย หรือมีประสบการณ์ในด้านอาชีพอื่น ๆ โดยมีการคัดเลือกจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ตามที่ศาลเยาวชนและครอบครัวนั้นตั้งอยู่ มักเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความน่าเชื่อถือ และมีความรอบรู้ มีประสบการณ์หลายด้าน ที่แตกต่างกันออกไป จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จต่อการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวได้นั่นเอง

ด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว

บทบัญญัติตามมาตรา 148 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 สำหรับคดีครอบครัวที่มีข้อพิพาทนั้น โดยปกติอาจเป็นการยื่นคำร้อง แล้วต่อมาปรากฏว่ามีผู้คัดค้านในคดี ถือว่าเป็นคดีครอบครัวที่มีข้อพิพาทแล้ว ส่วนคดีที่

เริ่มต้นจากคำฟ้อง ถือเป็นคดีมีข้อพิพาทเสมอเหมือนในกรณีศึกษาคือเรื่องการฟ้องหย่า แม้จำเลยจะขาดนัดยื่นคำให้การก็ตาม ถ้าจำเลยมาในวันนัดพิจารณา ศาลตั้งผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวเพื่อทำการไกล่เกลี่ยก่อนเสมอ จะสั่งให้สืบพยานไปทันทีไม่ได้ กฎหมายจึงมีลักษณะบังคับให้ศาลตั้งผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวเพื่อทำการไกล่เกลี่ยก่อน ศาลจะพิจารณาว่าไม่ควรทำการไกล่เกลี่ย แล้วทำการชี้สองสถาน หรือสืบพยานไปทันทีไม่ได้ ถือเป็นกระบวนการพิจารณาที่ไม่ชอบ โดยหลักความสำคัญในการไกล่เกลี่ยต้องมีการสอบถามความประสงค์ของกลุ่มความ หากกลุ่มความประสงค์ที่จะไกล่เกลี่ยในกรณีฟ้องหย่า หรือเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคำฟ้องในกรณีเหตุฟ้องหย่า จึงพิจารณาในการตั้งผู้ไกล่เกลี่ยประจำคดี เพราะถ้าหากกลุ่มความไม่ประสงค์ที่จะไกล่เกลี่ย เมื่อถึงวันนัดไกล่เกลี่ย กลุ่มความก็ไม่มาศาล ทำให้กลุ่มความฝ่ายที่มาศาลต้องเสียเวลาและเสียค่าใช้จ่ายในครั้งนั้น โดยทั่วไป ในห้องพิจารณาคดีครอบครัว ศาลจะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท นอกจากนี้หากศาลไม่ได้ตั้งผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะ จากการศึกษา

ใน“กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว: ศึกษาการฟ้องหย่าในประเทศไทย ผู้วิจัยขอเสนอแนะในภาพรวมจากการศึกษา เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่าของศาลเยาวชนและครอบครัวในประเทศไทย ดังต่อไปนี้

1. ควรประสานงานในระดับนโยบายกับหน่วยงานที่รับผิดชอบในเรื่องการประชาสัมพันธ์ การเผยแพร่กฎหมายทำให้ประชาชนตระหนักรู้ถึงสิทธิในการเข้าสู่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อเผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชนได้รับทราบถึงข้อดี ของการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย ประนีประนอมข้อพิพาท เพื่อให้ประชาชนเกิดทัศนคติที่ดี และยินยอมเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยด้วยความสมัครใจอย่างแท้จริงของกลุ่มความเองโดยไม่ต้องใช้กฎหมายบังคับ

2. คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว ให้เหมาะสมกับหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ และควรแยกบทบาทหน้าที่ของผู้พิพากษาสมทบ และผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวให้ชัดเจน โดยบัญญัติห้ามมิให้ทำหน้าที่ทั้ง 2 หน้าที่ในเวลาเดียวกัน

3. ด้านการปฏิบัติหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวเรื่องการฟ้องหย่า คือ ผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว ถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในกระบวนการไกล่เกลี่ย ควรมีการอบรมองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการไกล่เกลี่ยอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อนำไปสู่การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการทำหน้าที่ในการเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยได้อย่างเป็นรูปธรรม และควรมีแนวทางในการพัฒนาในด้านตัวผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวควรดำเนินการใน 3 แนวทาง ได้แก่

3.1 การแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับในด้านคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ย ให้ผู้ไกล่เกลี่ยมีความรู้ความชำนาญ หรือผู้มีประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว อันจะนำไปสู่การปฏิบัติในการไกล่เกลี่ยได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

3.2 ควรกำหนดการอบรมในวิชาพื้นฐานที่จำเป็น ให้มีระยะเวลาเพียงพอที่จะสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างแท้จริง และระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ควรมีการอบรมเพิ่มเติมเป็นระยะอย่างน้อย ปีละ 1-2 ครั้ง

3.3 ควรแยกบทบาทหน้าที่ของผู้พิพากษาสมทบ และผู้ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวให้ชัดเจน โดยบัญญัติห้ามมิให้บุคคลคนเดียวทำหน้าที่ทั้ง 2 หน้าที่ในเวลาเดียวกัน

4. สำนักงานศาลยุติธรรมควรมีนโยบายในการประสานความร่วมมือเครือข่ายภาครัฐ และภาคเอกชนที่ให้ความสนในการทำงานร่วมกันด้านการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว เพื่อส่งเสริมให้สามีภริยาที่มีปัญหาครอบครัวสามารถร่วมกันหาทางออกในปัญหาครอบครัวได้ ถึงแม้บริบทในสังคมไทยอาจไม่เหมือนกับประเทศญี่ปุ่น แต่ก็สามารถนำระบบการไกล่เกลี่ยของประเทศญี่ปุ่นมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทในประเทศไทยได้ต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบถึงปัญหาอุปสรรคของกระบวนการไกล่เกลี่ยของศาลเยาวชนและครอบครัวในประเทศอื่น ๆ เพื่อทราบถึงปัญหาหลักร่วมกัน และสามารถเสาะหาหนทางในการพัฒนาในระดับสากลต่อไปในอนาคต

2. นำสถิติคดีที่มีผลไกล่เกลี่ยสำเร็จ มาศึกษาในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวต่อไป

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กฤตยา แสงเจริญ. 2545. “ความเชื่อในบทบาททางเพศในสามีที่กระทำรุนแรงต่อภรรยา.”

วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ 25 (1): 33-40.

จิตราวัลย์ เข้มกลีบ. 2549. การทำการเป็นปฏิบัติต่อการที่เป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง.

กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฉันทนา ชมพานิชย์. 2556. ความสำเร็จในการประนีประนอมกันในคดีฟ้องหย่า: ศึกษากรณีศาล

เยาวชนและครอบครัวกลาง. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาล
ยุติธรรม.

ชลารักษ์ เจริญรัตน์. 2558. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทชั้นบังคับคดี

กรณีศึกษาศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กรมบังคับคดี. สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชัยศักดิ์ หรยางกูร. 2540. “การอนุญาตตุลาการ: ความรู้เบื้องต้นในทางทฤษฎี” รวมบทความ

ข้อบังคับ ข้อตกลงระหว่างประเทศ กฎหมาย และคำพิพากษาศาลฎีกาเกี่ยวกับ
อนุญาตตุลาการ เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานอนุญาตตุลาการ กระทรวง
ยุติธรรม.

จิตราวัลย์ นรินทรางกูร ณ อุษยา. 2554. การจัดการความขัดแย้งทางครอบครัว.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักกระงับข้อพิพาท ศูนย์วิทยาการระงับข้อ
พิพาททางเลือก.

จิตติมา บุญประเสริฐ. 2561. รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ: ศึกษาเฉพาะกรณี

คดีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นันทนัช ลิ้มะโชคดี. 2559. เหตุหย่าเพราะครอบครัวแตกร้าง: ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมาย

ต่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เนตรนารี สิริชากรนุรักษ์. 2559. การระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับโดเมนเนมโดยการเจรจาไกล่เกลี่ยและการอนุญาโตตุลาการที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ปริญญาพงศ์ เจียรนัยกุลกนก. 2556ก. สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.
กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

_____. 2556ข. บทบาทในการไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทคดีของผู้ประนีประนอม
ประจำศาลจังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์
การเมือง, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ปัทมา เผ่าสังข์ทอง. 2544. การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในคดีครอบครัว: ศึกษากระบวนการไกล่
เกลี่ยกรณีหย่า. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ผ่องเพ็ญ อาษาเทวัญ. 2556. กระบวนการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทคดีครอบครัว
กรณีศึกษาคดีในศาลเยาวชนและครอบครัว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.

พิชญ์ อภิสมภารโยธิน. 2550. วัยรุ่นหญิงกับการติดเชื้อ HIV จากการตกเป็นเหยื่อของความ
ตำราญทางเพศผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตในระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่. สังคมศาสตร์
การแพทย์และการสาธารณสุข คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล.

ไพฑูรย์ ทับจันทร์. 2555. บทบาทของผู้พิพากษาสมทบ กับการปฏิบัติหน้าที่ของศาลเยาวชนและ
ครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม.

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ณ ลำพูน. ม.ป.ป. การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว. ลำพูน: ศูนย์ประนีประนอมคดี
ครอบครัวประจำศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดลำพูน ศาลเยาวชนและครอบครัว
จังหวัดลำพูน.

_____. 2518 ลักษณะสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทพิช.

- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. 2556. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภานุ รังสีสหัส. 2544. เอกสารประกอบการบรรยาย โครงการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทในศาลหลักสูตร “ผู้ปฏิบัติงานไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท.” วันที่ 21 มีนาคม 2544 กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.
- วงศ์ศิษฏ์ วรกิจโสภณไพศาล. 2552. ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งก่อนเสนอคดีต่อศาล. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะบัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี.
- วรรณชัย บุญบำรุง. 2548. หลักและทฤษฎีของอนุญาโตตุลาการเปรียบเทียบกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- วิเศษ อ่อนตา. 2554. การจัดการความขัดแย้งทางครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิทยาการระดับข้อพิพาททางเลือก สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักกระบวนข้อพิพาท.
- _____. 2556. คำอธิบายพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและ วิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553. กรุงเทพมหานคร: ร้านสวัสดิการหนังสือกฎหมาย “ปณรัชช”.
- สหรัฐ กิติศุภการ. 2561. คำอธิบายพระราชบัญญัติ ศาลเยาวชนและครอบครัวและ วิธีพิจารณาคดีเยาวชน และครอบครัว พ.ศ. 2553. ม.ป.ท.
- สุริรัตน์ ดาใจ. 2559. ปัญหาอุปสรรคในกระบวนการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทชั้นศาลในคดีครอบครัว: ศึกษาเฉพาะกรณีศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง (สาขามีนบุรี). กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุวัฒน์ วรรณะหทัย. 2560. ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคในการใกล้เกลียดดีครอบครัว : ศึกษาเฉพาะการดำเนินการใกล้เกลียดดีครอบครัวในศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง. บทความและหนังสือวิชาการ. ม.ป.ท.

อรัชมน พิเชฐวรกุล. 2562. การระงับข้อพิพาททางเลือก (Online).

<https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/647312>, 22 กรกฎาคม 2562.

ประวัติการศึกษาและการทำงาน

ชื่อ - นามสกุล

นายสุรศักดิ์ ยศสิงห์

วัน เดือน ปี ที่เกิด

วันที่ 17 เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2533

สถานที่เกิด

จังหวัดชุมพร

ประวัติการศึกษา

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

สำนักงานประจำศาลเยาวชนและครอบครัว

จังหวัดชุมพร